

Liahona

**Ko e Ui ke
Ngāué: Ko e
Kuongá 'Eni, p. 20**

**Ngaahi Fakakaukau mei
he Tohi 'a Molomoná
ki he Ngaahi Taimi
Faingata'á, p. 30**

**Ko e Ulofi Fē Te ke
Fafangá? p. 52**

**'Ekitivitī Fakafāmilī: Ofi
ki he Konifelenisí, p. 63**

© ELSEPETH YOUNG, IKA I LAVA KE HIKI HANO TATAU

'Okú ne Ngāue Fiefia 'aki 'a Hono Nimá, tā 'e Elspeth Young

Ko Lītea ko ha fefine fakatau me'a kulokula 'i he kolo ko Taiatailá. Ne hangē 'a Lītea ko e fefine fai lelei ne fakamatala 'i 'e he Lea Fakatātā, 'o ngāue "fiefia 'aki 'a hono nimá" (Lea Fakatātā 31:13). Na'e kau ia he ni'ihī ne fanongo kia Paulá pea "na'e matala 'e he 'Eikí hono lotó ke ne tokanga ki he ngaahi me'a na'e lea 'aki 'e Paulá" (Ngāue 16:14). Hili hono papitaiso ia mo hono falé, na'á ne fakaafe'i 'a Paula ke 'alu ange ki hono 'apí 'o toe ako 'i kinautolu (vakai, Ngāue 16:15).

Liahona, Sepitema 2012

NGAAHI PŌPOAKÍ

- 4** Pōpoaki 'a e Kau Palesitenisī
'Uluakí: Loto 'aki hono
Vahevahe Fakatāutaha
'o e Ongongoleleí

Fai 'e Palesiteni Henry B. Eyring

- 7** Pōpoaki 'a e Faiako 'A'ahí:
Ngaahi Fie Ma'u Makehé
mo e Tokoni ne Fai

NGAAHI TALANOA LALAHÍ

- 12** Ko Hono Langaki
e Tuí Kia Kalaisí

Fai 'e 'Eletā D. Todd Christofferson
*'E lava ke mahulu hake 'etau tuí
mei he 'ene hoko pē ko ha tefito 'i
mo 'oni 'o e ngāuē.*

- 16** Vahevahe e Ongongoleleí
'aki Ha'o Fakamatala'i Koe

Fai 'e Stephanie J. Burns
mo Darcie Jensen

*'I he 'etau ului fakatāutahā, te tau
lava 'o vahevahe e ongoongoleleí
'o fakafou he anga 'o 'etau mo 'ui.*

- 20** Kau Faifekau Matu'otu'á:
Ko e Tali ki he Ui 'a e Palōfitá

Fai 'e Kendra Crandall Williamson
*'Oku fie ma'u ha tuí ke ikuna 'i
'aki e ngaahi faingata 'a 'o e
ngāue faifekau tokoní ka 'okú
ne 'omi ha ngaahi fakapale lahi.*

- 30** Ko e Anga e Mo'ui 'a e Kau
Ākonga 'a Kalaisí he Taimi
'o e Tau' mo e Fetā'akí

Fai 'e David Brent Marsh
*'Oku ako 'i 'e he Tohi 'a Molo-
monā 'e lava 'e he kau ākonga
faivelengā 'o ma'u ha 'amanaki
lelei lolotonga e ngaahi taimi
faingata 'ā.*

- 35** 'E Hoko Mai e Ututa'ú

Fai 'e Michael R. Morris
*Kuo pau ke ma'u e ngaahi
tāpuakí, 'i he taimi 'oku tau
talangofua aí.*

'I HE TAKAFÍ

'I mu'á: Faitaa'i 'e Robert Casey.
'I muí: Faka'aonga'i e taá 'i he angalelei
'a Grant mo Terri Whitesides.

NGAAHI TAFa'AKÍ

- 8** Ki'i Tohi Fakamatala 'o e
Konifelenisi 'o 'Epeleli

- 9** Ki Hono Fakamālohia
'o e To'u Tupú: Ko Hono
Faka'aonga'i Fakapotopoto
'o e Tau'atāina ke Filí

- 10** 'Oku Mau Lea 'ia Kalaisi:
Ko e 'Ofa 'i Hoku Ngaahi Filí
'Ikai fakahā 'a e hingoá

- 26** Hotau Ngaahi 'Apí, Hotau
Ngaahi Fāmilí: Ko e Ngaahi
Tāpuaki 'o e Tokanga Taha
ki he Temipalé
Fai 'e Joshua J. Perkey

- 38** Ngaahi Le'o 'o e Kau
Mā'oni'oni 'i he Ngaahi
'Aho Kimui Ní

- 74** Ngaahi Ongongo 'o e Siasí

- 80** Kae 'Oua Ke Tau Toe Fe'iloaki:
Ko e hā Hoku Mahu'ingá?
Fai 'e Adam C. Olson

42

42 Na'a Nau Lea Kiate Kitautolu: Ko e Maama 'o Māmani 'a Kimoutolu

Fai 'e Adrián Ochoa

48

46 'Ai Hangatonu

48 Tauhi ho'o mo'uí ke Potupotutatau

Fai 'e 'Eletā M. Russell Ballard
'E tokoni 'i koe 'e he ngaahi tefito 'i mo'oni ko 'eni 'e valú ke potupotutatau ho'o mo'uí 'i ha māmani 'oku 'ikai ke potupotutatau.

51 Pousitaá: Faka'aonga 'i Fakapotopoto e Taimi

52 Ki Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú: Tau'atāina ke Filí mo e 'Eke 'i Meiate Kita 'a e Me'a 'Okú Te Fai pe Ta'e Faí

Fai 'e Elder Shayne M. Bowen

54 Tāpuekina 'e ha Sīpinga

Fai 'e 'Eletā O. Vincent Haleck
'E lava ke tu'uloa e ola 'o e fa'ifa'itaki'anga lelei.

57 Ko e Kautau Mālohi Tahá

Fai 'e H. Daniel Wolke Canales
Nā'a ku 'ilo ne u fie ngāue, ka 'oku totonu nai ke u ngāue fakakautau 'i hoku fonuá pe 'i he kautau 'a e 'Otuá?

58 Ko 'Etau Tafa'akí

64

59 Ko e Ako ke Laukongá

Fai 'e Elder Larry R. Lawrence
Na'e tokoni 'eku ako ke laukongá ke u 'ilo ai e ongoongolelei.

60 Kaungāme'a Fakafaifekau

Fai 'e Jane McBride Choate
'Oku lava ke faingofua tatau pē nai hono vahevahe 'o e ongoongolelei mo hano fakaafe 'i mai hato kaungāme'a ki he Palaimelí?

62 Ko 'Etau Pēsi

63 Ofi ki he Taimi Konifelenisi Lahí

Faka'aonga 'i e 'ekitiviti ko 'eni ke teuteu ki he konifelenisi.

64 Ko Hono 'Omi 'o e Palaimelí ki 'Api: 'Oku Ako 'i Au 'e he Ngaahi Fekau 'e Hongofulú ke u 'Ofa ki he 'Otuá mo 'Ene Fānaú

66 Mālō e lelei! Ko Tīmote au mei Kievi 'i 'Iukuleiní

Fai 'e Chad E. Phares
Na'e fakaafe 'i e Tīmote hano kaungāme'a 'e toko tolu ki he 'oupeni hausi 'a e temipalé.

68 Ngaahi Talanoa 'o Sīsuú: 'A'ahi 'a Sīsū ki he Kau Nīfaí

Fai 'e Diane L. Mangum

70 Ma'a e Fānau Íki

81 Ngaahi Fakatātā 'o e Kakai mei he Tohi 'a Molomoná

Vakai angé pe te ke lava 'o 'ilo 'i e Liahona 'oku fūfuu 'i he makasini ko 'eni. Tokoni: Ko e 'alu ki he "Palaimelí."

Ko e makasini fakavaha'apule'anga'eni 'a e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Nī

Ko e Kau Palesitenisi 'Uluaki: Thomas S. Monson, Henry B. Eyring, Dieter F. Uchtdorf

Ko e Kōlomu 'o e Kau 'Apostelō 'e Toko Hongofulu Mā Uā: Boyd K. Packer, L. Tom Perry, Russell M. Nelson, Dallin H. Oaks, M. Russell Ballard, Richard G. Scott, Robert D. Hales, Jeffrey R. Holland, David A. Bednar, Quentin L. Cook, D. Todd Christofferson, Neil L. Andersen

'Ētita Paul B. Pieper

Kau 'Ētivaīsā: Shayne M. Bowen, Craig A. Cardon, Bradley D. Foster, Christoffel Golden Jr., Anthony D. Perkins

Talēkita Pulē: David T. Warner

Talēkita 'o e Ngāue Faka'ētita: Vincent A. Vaughn

Talēkita Fokotu utu ū: Allan R. Loyborg

Talēkita Pulē: R. Val Johnson

Ongo Tokoni 'Ētita Pulē: Jenifer L. Greenwood, Adam C. Olson

Kaungā 'Ētita: Ryan Carr, Susan Barrett

Kau Ngāue Faka'ētita: Brittany Beattie, David A. Edwards, Matthew D. Flitton, LaRene Porter Gaunt, Carrie Kasten, Lia McClanahan, Melissa Merrill, Michael R. Morris, Sally J. Odekir, Joshua J. Perkey, Chad E. Phares, Jan Pinborough, Paul VanDenBerghe, Marissa A. Widdison, Melissa Zenteno

Talēkita Pule Faka'āti: J. Scott Knudsen

Talēkita Faka'āti: Scott Van Kampen

Pule he Fakatahataha 'i 'o e Makasini: Jane Ann Peters

Kau Pule Mā'olunga ki he Fakatāa: C. Kimball Bott, Colleen Hinckley, Eric P. Johnson, Scott M. Mooy

Kau Ngāue ki he Fakatāta mo e Fakatahataha 'i 'o e Makasini: Collette Nebeker Aune, Connie Bowthorpe Bridge, Howard G. Brown, Julie Burdett, Bryan W. Gygi, Kathleen Howard, Denise Kirby, Ginny J. Nilson, Gayle Tate Rafferty
Fokotu utu ū: Jeff L. Martin

Talēkita ki he Pāki: Craig K. Sedgwick

Talēkita ki hono Tufaki: Evan Larsen

Kau Ngāue ki he Liahonā 'i Tongā:

'Ētita Tūlima L. Finau

Tokoni 'Ētita Vika Taukolo

Kaungā 'Ētita Siale Hola

Ko e totongi ki hono fakakātoa 'o e ngaahi Liahona he ta'ū'oku TOP \$3.60. Ko e tu'a-sila 'eni ke fai mai ki ai 'a e totongi mo e ngaahi faka'eke'ekē: Senitā Tufaki'anga Nāunau, Siasī 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Nī, PO Box 109, Nuku'alofa, Tongatapu, Tonga. Telefoni (676) 29-176.

Ke mā'u 'a e ngaahi totongi ki ho'ō makasini 'i he ngaahi fonua mavahe mei he 'lunaiteti Siteiti mo Kānata, 'alu ki he store.lds.org pe fetu'utaki ki he senitā tufaki'anga nāunau 'a e Siasī pe taki fakauoti pe fakakolō.

'Omi 'a e ngaahi fakamatala mo e ngaahi faka'eke'eke he 'initaneti 'i he liahona.lds.org; 'i he meili ki he Liahona, Rm. 2420, 50 E. North Temple St., Salt Lake City, UT 84150-0024, USA; pe 'i-meili ki he liahona@ldschurch.org.

Ko e Liahona (ko ha lea 'i he Tohi 'a Molomonā 'oku 'uhinga ia ko e "kāpasa" pe me'a "fakahinohino") 'oku pulusi 'a e Makasini Fakavaha'ā Pule'angā 'i he lea faka-'Alapēniā, 'Amēnia, Pisilama, Kemipoutia, Pulukālia, Sepuano, Siaina, Siaina (faka'faingofua'), Koloēsia, Seki, Tenima'ake, Hōlani, Pilitānia, 'Esitōnia, Fisi, Finilani, Falaniseē, Siamanē, Kalisi, Hungali, 'Aisilēni, 'Initonēsia, 'Itali, Siapani, Kilipati, Kōlea, Letiviā, Lifuēniā, Malakasi, Māselisi, Mongokōliā, Noauē, Pōlani, Potukali, Lumēniā, Lusiā, Ha'amoā, Silōveniā, Sipeini, Suisalanī, Suēteni, Takālokā, Tahiti, Tailēni, Tongā, 'Iukuleini, 'Eitu mo e faka-Vietinēni. ('Oku kehekehe pē 'a e tu'ō lahi hono pulusi, 'o fakatatau mo e lea fakafonua.)

© 2012 'e he Intellectual Reserve, Inc. Mā'u 'a e ngaahi totonu fakalao kotoa pē. Paaki 'i he 'lunaiteti Siteiti 'o 'Amelikā.

'E lava ke hiki ha tatau 'o e ngaahi fakamatala mo e ngaahi fakatātā 'i he Liahonā ke faka'aonga 'i ki he ngaahi me'a 'a e Siasī 'oku 'ikai fakakomēsiālē pe faka'aonga 'i pē 'i 'api. He 'ikai lava ke hiki tatau ha ngaahi nāunau 'oku fakaha'ā' atu ai hano fakatapu'apu, 'i he tafa'aki 'oku fakamatala 'i ai e tokotaha 'oku 'a'ana e fakatātā. 'Oku totonu ke fakatu'asila 'a e ngaahi fahu 'i ki he Intellectual Property Office, 50 East North Temple Street, Salt Lake City, UT 84150, USA; 'i-meili: cor-intellectualproperty@ldschurch.org.

For Readers in the United States and Canada:

September 2012 Vol. 36 No. 9. LIAHONA (USPS 311) Tongan (ISSN 1522-9254) is published monthly by The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 50 East North Temple, Salt Lake City, UT 84150. USA subscription price is \$10.00 per year; Canada, \$12.00 plus applicable taxes. Periodicals Postage Paid at Salt Lake City, Utah. Sixty days' notice required for change of address. Include address label from a recent issue; old and new address must be included. Send USA and Canadian subscriptions to Salt Lake Distribution Center at address below. Subscription help line: 1-800-537-5971. Credit card orders (Visa, MasterCard, American Express) may be taken by phone. (Canada Poste Information: Publication Agreement #40017431)

POSTMASTER: Send address changes to Salt Lake Distribution Center, Church Magazines, PO Box 26368, Salt Lake City, UT 84126-0368.

Toe Lahi 'Initaneti' Liahona.lds.org Ange 'i he

MA'Ā E KAKAI LALAHĪ

Lau e ngaahi talanoa fakalaumālie ki hono ikuna 'i 'e he kau faifekau matu'otu'ā e ngaahi faingata'ā kae lava 'o ngāuē (vakai, peesi 20). Vakai ki he ngaahi tā mo e fakamo'oni 'a ha kau faifekau matu'otu'ā tokolahi ange mei he ngaahi fetu'u kehekehe 'i he liahona.lds.org.

MA'Ā E TO'U TUPŪ

Te ke mā'u 'i he peesi 52, 'a e 'uluaki fakamatala ki he ngaahi tu'unga mo'uī 'i he ki'i tohi tufa fo'ou *Ki Hono Faka-mālohia 'o e To'u Tupū*. Mā'u mo ha toe fakamatala ki he ngaahi tu'unga mo'uī kotoa 'i he youth.lds.org.

MA'Ā E FĀNAŪ

'Ahi'ahi fai e 'ekitiviti "Ofi ki he Taimi Konifelenisi Lahi" 'i he peesi 63 pea mā'u mo ha ngaahi 'ekitiviti konifelenisi kehe 'i he lds.org/general-conference/children.

'I HO'O LEA FAKAFONUĀ

'Oku mā'u 'a e Liahonā mo e ngaahi nāunau kehe 'a e Siasī 'i ha ngaahi lea fakafonua lahi 'i he languages.lds.org.

NGAAHI TEFITO 'I HE MAKASINI KO 'ENĪ

'Oku fakafongā 'i he fikā 'a e peesi 'uluaki 'o e fakamatalā.

Faiako 'a'ahi, 4
Fa'ifa'itaki'angā, 42, 54
Faingata'ā, 30
Fakamolemōlō, 10
Fakamo'oni, 47
Fakatomalā, 30
Fakauluī, 26, 54, 59
Fāmilī, 26, 40, 66
Kāmeni tempalē, 47
Ko hoto mahu'ingā fakatāutahā, 80
Konifelenisi lahi, 8, 41, 63
Lotū, 48, 58

Maté, 26, 30, 38
Melinó, 38
Mo'ui fakafalala pē kiate kitā, 35
Ngaahi Fekau, 64
Ngaahi Fuakavā, 12
Ngaahi tāpuaki, 35
Ngaahi tu'unga mo'uī, 40
Ngāuē, 40
Ngāue fakafifekau, 4, 12, 16, 20, 39, 40, 41, 42, 46, 57, 60
Ngāue fakatemipalē, 26

Ngāue tokoni, 7, 20, 44
'Ofā, 10
Palaimeli, 70
Poto 'i he laukongā mo e tohi, 59
Potupotutatau, 48, 51
Sisū Kalaisi, 68
Talangofuā, 30, 35, 64
Tau'atāina ke fili, 9, 51, 52
Toetu'ū, 68
Tohi 'a Molomonā, 30, 68, 81
Tuī, 12, 20

Fai 'e Palesiteni
Henry B. Eyring
Tokoni 'Uluaki 'i he Kau
PalesitenisĪ 'Uluakí

LOTO 'AKI HONO

Vahevahe Fakatautaha 'o e Ongoongoleleí

Ehanga 'e he 'Otuá 'o 'ai e kakai 'oku nau mateuteu ke tali e ongoongoleleí ke nau fe'iloaki mo 'Ene kau tamaio'eiki kuo mateuteu ke vahevahe e ongoongoleleí. Kuo hoko ia 'i ho'o mo'uí. 'E makatu'unga e lahi 'ene hokó mei he mateuteu ho lotó mo ho 'atamaí.

'Oku 'i ai haku kaungāme'a 'okú ne lotu he 'aho kotoa ke fe'iloaki mo ha taha kuo mateuteu ke ne tali e ongoongoleleí. 'Okú ne 'alu holo pē mo ha tatau 'o e Tohi 'a Molomoná. 'I ha pō kimu'a pea fai ha'ane folau, na'á ne fakakaukau ke 'oua na'a 'alu ia mo ha tatau 'o e tohí kae to'oto'o pē ha kaati tufa. Ka 'i he'ene teuteu ke 'alú, ne ongo mālohi kiate ia ke: "Ave ha Tohi 'a Molomona." Na'á ne fa'o leva ha tohi 'i he'ene kató.

'I he folau na'á ne tangutu fakataha mo ha fefine na'e maheni mo ia, pea na'á ne fifili, "Ko e tokotaha nai 'eni?" Na'á na toe heka fakataha mai pē he'ene fokí. Na'á ne fakakaukau, "E anga fēfē ha'aku talanoa ki he ongoongoleleí?"

Ka na'e 'eke ange 'e he fefiné kiate ia, "Okú ke totongi vahehongofulu ki ho siasí, 'ikai ko ia?" Na'á ne tali ange 'io. Na'e pehē 'e he fefiné na'e totonu ke ne totongi vahehongofulu ki hono siasí ka na'e 'ikai ke ne fai ia. Na'á ne 'eke ange leva, "Ko e hā te ke lava 'o fakamatala'i mai kau ki he Tohi 'a Molomoná?"

Na'á ne fakamatala'i ko e tohí ko ha folofola, ko ha toe fakamo'oni ia 'e taha 'o Sisū Kalaisi, pea na'e liliu ia 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmitá. Ne hangē 'okú ne mata tokangá, pea na'á ne ala ki he'ene kató mo pehē ange, "Ne u ongo'i mālohi ke to'o mai e tohí ni.

'Oku ou tui na'e fakataumu'a ia ma'au."

Na'á ne kamata ke lau e tohí. 'I he'ena māvaé, na'á ne pehē ange, "Te ta toe talanoa lahi ange ki he me'á ni."

Ko e me'a na'e 'ikai ke 'ilo 'e hoku kaungāme'á—ka na'e 'afio'i 'e he 'Otuá—na'e fekumi e fefiné ia ki ha siasí. Na'e 'afio'i 'e he 'Otuá hono fakatokanga'i 'e he fefiné hoku kaungāme'á mo 'ene fifili pe ko e hā e me'a 'i hono siasí 'okú ne 'ai ia ke fu'u fiefiá. Na'e 'afio'i 'e he 'Otuá te ne fehu'i 'o kau ki he Tohi 'a Molomoná pea te ne lotu fie-mālie ke ako'i ia 'e he kau faifekau. Na'á ne 'osi mateuteu. Pea na'e pehē pē mo hoku kaungāme'á. 'E lava foki ke ta mateuteu mo kitaua.

Ko hotau lotó mo e 'atamaí 'oku fie ma'u ke teuteu'i. Na'e 'osi fanongo pea manatu'i 'e he fefiné e ngaahi lea kau ki he Tohi 'a Molomoná, mo e Siasí 'o e 'Eikí ne toe fakafoki maí, pea mo e fekau ke totongi e ngaahi vahehongofulú ki he 'Otuá. Na'á ne ongo'i 'a e kamata ke fakamo'oni'i mai e mo'oni ki hono lotó.

Kuo folofola e 'Eikí te Ne fakahā e mo'oni ki hotau 'atamaí mo hotau lotó 'i he Laumālie Mā'oni'oni (vakai, T&F 8:2). Ko e lahi taha e kakai te mou fe'iloakí kuo nau 'osi kamata e teuteu ko iá. Kuo nau 'osi fanongo pe laukonga 'o kau ki he 'Otuá mo 'Ene folofolá. Neongo 'e si'isi'i pē hono fakamo'oni'i 'o e mo'oni, ka te nau ongo'i ia kapau 'oku fakavaivai'i fe'unga honau lotó.

Na'e mateuteu e fefiné. Na'e pehē pē foki mo hoku kaungāme'á, ko ha tokotaha Siasí na'á ne 'osi ako e Tohi 'a Molomoná. Na'á ne 'osi ma'u ha fakamo'oni 'oku mo'oni ia, peá ne fakatokanga'i e fakahinohino mei he

Laumālié ke ne 'ave hano tatau. Na'e 'osi mateuteu hono 'atamaí mo hono lotó.

'Oku teuteu 'i 'e he 'Otuá e kakaí ke tali ho'o fakamo'oni ki he mo'oni kuo toe fakafoki maí. 'Okú Ne fie ma'u ho'o tuí pea ko ho'o ngāué ke vahevahe ta'e manavahē atu 'a e me'a 'oku fu'u mahu'inga kiate koé mo kinautolu 'okú ke 'ofa aí.

Teuteu ke vahevahe 'aki hano fakafonu ho 'atamaí 'aki e ngaahi mo'oni 'o e ongoongoleleí he 'aho kotoa. Te ke ongo'i e fakamo'oni 'a e Laumālié mo e 'ofa lahi ange 'a e Fakamo'uí kiate koe mo kinautolu te mou fe'iloakí, 'i ho'o tauhi e ngaahi fekaú mo hono fakapa'apa'i ho'o ngaahi fuakavá.

Kapau te ke fai ho fatongiá, 'e fakautuutu ho'o ma'u ha a'usia lelei ke fe'iloaki mo ha kakai kuo nau mateuteu ke fanongo ki ho'o fakamo'oni ki he mo'oni—'oku 'oatu mei ho lotó ki honau lotó. ■

KO E FAIAKO MEI HE PŌPOAKI KO 'ENÍ

Fakakaukau ke lau e pōpoakí ki he fāmilí pea alea'i e palakalafi hoko ki he palakalafi faka'osí, 'a ia 'oku fakamatala ai 'a Palesiteni 'Aealingi ki he ngaahi founa ki hono fakamālohia e fakamo'oni 'a ha tahá. Alea'i mo e fāmilí e mahu'inga 'o hono fai ha fakamo'oni 'i he taimi 'oku vahevahe atu ai e ongoongoleleí. 'E lava ke tokoni ki he fānau 'i he fāmilí hano fakatātaa'i e founa 'oku fai ai e fakamo'oni ki he kaungāme'á.

TO'U TUPÚ

Ko e 'Ilo'i e Me'a ke Lea 'Akí

Kapau te ke ongo'i 'oku 'ikai ke fe'unga ho'o 'ilo ki he ongoongolelei ke vahevahe atu ki he ni'ihī kehé, ma'u ha fiamālie 'i he ngaahi tala'ofá ni mei he folofolá:

"Hiki hake homo le'ó ki he kakai ni; lea 'aki 'a e ngaahi fakakaukau te u fakahū ki homo lotó, pea 'e 'ikai veuveuki 'a kimoua 'i he 'ao 'o e kakai;

"He 'e foaki kiate kimoua 'i he houa ko iá, 'io, 'i he momeniti ko iá, 'a e me'a ke mo lea 'akí" (T&F 100:5-6).

"Ka ko e Fakafiamālie ko e Laumālie Mā'oni'oni, 'a ia 'e fekau 'e he Tamaí 'i hoku huafá, te ne ako'i 'a kimoutolu 'i he me'a kotoa pē, mo fakamanatu 'i 'a kimoutolu 'i he me'a kotoa pē, 'a ia kuó u lea 'aki kiate kimoutolú" (Sione 14:26).

Ko ha ngaahi tala'ofa mahu'inga 'eni, ka kuo pau ke fai hotau fatongiá, kae toki ma'u kinautolu. Na'e ako'i mai kiate kitautolu 'e Palesiteni 'Aealingi 'a e foungó 'i he pōpokí ni: "Mateuteu ke vahevahe ['a e ongoongolelei] 'i hono fakafonu ho 'atamaí 'aki he 'aho kotoa e ngaahi mo'oni 'o e ongoongolelei." Ko e hā ho'o me'a 'e fai ke fakafonu'aki ai ho 'atamaí e ngaahi mo'oni 'o e ongoongolelei?

FĀNAÚ

Mateuteu ke Vahevahe

'O ku pehē 'e Palesiteni 'Aealingi ko ha founga mahu'inga 'o e teuteu ki hono vahevahe 'o e ongoongolelei ko hono fakafonu hotau 'atamaí 'aki e ngaahi mo'oni 'o e ongoongolelei, 'o hangē ko e fānau ko 'eni.

Sio ki he ngaahi tā he 'otu 'i laló pea kumi ha me'a 'oku kehe mei he tā 'i 'olunga aí.

Ko e hā ha ngaahi me'a kehe te ke lava 'o teuteu ke vahevahe?

Ako 'i he fa'a lotu 'a e fakamatala ko 'enī, pea alea 'i ia mo e kau fefine 'okū ke 'a'ahi ki ai 'o ka fe'unga ke fakahoko. Faka'aonga 'i e ngaahi fefine 'i ke tokoni atu ki hono fakamālohia e kau fefine pea 'ai ke hoko 'a e Fine'ofā ko ha konga longomo 'ui 'o ho'o mo'ui.

Tui, Fāmilī,
Fakafiemālie

Ngaahi Fie Ma'u Makehé mo e Tokoni ne Fai

Na'e pehē 'e Palesiteni Monisoni, "Oku lahi fau e ngaahi fie ma'u 'a e ni'ihī kehē, pea 'e lava ke tau fai ha me'a ke tokoni ai ki ha taha. . . . Ka 'ikai ke tau tokoni ki he ni'ihī kehē, ta 'oku 'ikai ha 'uhingamālie ia ki he'etau mo'ui."¹

'I he'etau hoko ko e kau faiako 'a'ahī, te tau lava 'o 'ilo'i lelei mo 'ofa mo'oni he fefine takitaha 'oku tau 'a'ahi ki ai. 'E hoko fakanatula pē 'etau tokoni'i kinautolu 'oku tau 'a'ahi ki ai 'i he'etau 'ofa 'iate kinautolú (vakai, Sione 13:34–35).

'E lava fēfē nai ke tau 'ilo e ngaahi fie ma'u fakalaumālie mo fakatu'asino 'a e kau fefine kae lava ke tau fai ha tokoni 'i he taimi 'oku fie ma'u ai? 'Oku totonu ke tau ma'u ha tataki fakalaumālie 'i he'etau hoko ko e kau faiako 'a'ahī, 'i he taimi 'oku tau lotua ai 'a kinautolu 'oku tau 'a'ahi ki ai.

'Oku mahu'inga foki ke fetu'utaki ma'u pē ki he'etau kau fefine. 'Oku tokoni'i kitautolu kotoa 'e he ngaahi 'a'ahi fakatāutahā, telefonī, ki'i tohi fakalotolahi, 'i-meili, tangutu fakataha mo iā, fakahikihiki 'i he loto mo'oni, tokoni 'i he lotú, mo e taimi puké pe faingata'a'ia, mo e ngaahi ngāue 'ofa kehē ke tau fetauhi-aki mo fefakamālohia'aki ai.²

'Oku kole ki he kau faiako 'a'ahī ke nau fai ha lipooti ki he tu'unga lelei 'o e kau fefine, ngaahi fa'ahinga fie ma'u makehe, pea mo e tokoni na'e fai kiate kinautolú. 'Oku tokoni e fa'ahinga lipo-oti ko 'enī mo 'etau tokoni ki he'etau kau fefine ke fakahaa'i ai hotau tu'unga fakaākongá.³

Mei he Folofolá

Sione 10:14–16; 3 Nifai 17:7, 9;
Molonai 6:3–4

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Thomas S. Monson, "Ko e hā Kuó u Fai Ma'á ha Taha he 'Aho nī?" *Liahona*, Nōv. 2009, 85.
2. Vakai, *Tohi Tu'utu'uni Fika 2: Ko Hono Pule'i 'o e Siasī* (2010), 9.5.1.
3. Vakai, *Tohi Tu'utu'uni Fika 2*, 9.5.4.
4. Mary Ellen Smoot, 'i he *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá: Ko e Hisitōlia mo e Ngāue 'a e Fine'ofā* (2011), 136.
5. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasī: Sipenisā W. Kimipolo* (2006), 100.

Ko e Hā Te u Lava 'o Fai?

1. 'Oku ou fekumi nai ki ha tataki fakalaumālie fakatāutaha ke 'ilo'i ai e founa ke tali 'aki e ngaahi fie ma'u fakalaumālie mo fakatu'asino 'a e fefine takitaha 'oku vahe mai ke u tokanga'i?
2. 'E anga fēfē hano 'ilo 'e he kau fefine 'oku ou tokanga mo 'ofa 'iate kinautolu mo honau fāmilī?

Mei Hotau Hisitōliá

Kuo hoko ma'u pē e fetokoni'aki ko e tefito'i taumu'a 'o e faiako 'a'ahī. 'Oku tau ma'u e anga'ofá mo e anga fakakaume'á 'i hono fakahoko ma'u pē e tokoni 'o 'ikai toki 'a'ahi fakamāhina pē. Ko 'etau tokangá 'oku mahu'ingá.

Na'e pehē 'e Mele 'Eleni Simuti, ko e palesiteni lahi hono 13 'o e Fine'ofá, "Ko hoku lotó ke u kole atu ki he'etau hou'eiki fefine ke tuku mu'a 'etau hoha'a ki ha'atau fakahoko ha telefoni pe ha 'a'ahi fakakuata pe fakamāhina." Na'á ne kole mai kiate kitautolu ke "tau tokanga ange mu'a ki hono tanumaki 'a honau ngaahi laumālie pelepelengesí."⁴

Na'e akonaki 'a Palesiteni Sipenisā W. Kimipolo (1895–1985), "'Oku mahu'inga ai ke tau fetokoni'aki 'i he pule'angá." Ka na'á ne fakatokanga'i 'oku 'ikai fie ma'u e tokoni kotoa ke lalahi. Na'á ne pehē, "'Oku fa'a hoko 'i he taimi 'e ni'ihī 'etau ngaahi ngāue 'ofá ko ha fanga ki'i pou pou faingofua pe ko hano fai 'o ha . . . ki'i tokoni ki ha fanga ki'i ngāue, ka ko e ngaahi ola lalahi mo'oni 'oku lava ke tafe mai . . . mei he fanga ki'i ngāue 'oku iki!"⁵

Tohi Fakamatala ‘o e Konifelenisi ‘o ‘Epeleli

“*Ilonga ha me’a kuó u lea ‘aki ‘e au ko e ‘Eikí, kuó u lea ‘aki ia; . . . neongo pē ko e fai ia ‘i hoku le’o pē ‘o’okú pe ‘i he le’o ‘o ‘eku kau tamaio’eikí, ‘oku tatau ai pē*” (T&F 1:38).

‘I ho’o toe vakai’i ko ia ‘a e konifelenisi lahi ‘o ‘Epeleli 2012, ‘e lava ke ke faka’aonga ‘i ‘a e ngaahi pēsí ni (mo e ngaahi Tohi Fakamatala Konifelenisi ‘i he ngaahi pulusinga he kaha’ú) ke tokoni atu ki ho’o akó mo faka’aonga ‘i ‘a e ngaahi akonaki fakamuimuitaha ‘a e kau palófiti mo e kau ‘aposestolo mo’úí mo e kau taki kehe ‘o e Siasí.

NGAAHI TALANOA MEI HE KONIFELENISÍ

Ko Hoku Fuofua Fatongia ‘i he Siasí

Ne u ma’ulotu mo hoku fāmīlī ‘i he kolo ‘o e Siasí ‘i Felengi-feeti ‘i Siamane. Ne tāpuekina kimautilu ‘aki ha kakai lelei ‘i homau ki’i koló. Ko e taha ‘o kinautilu ‘a homau palesiteni fakakoló, ko Misa Lenisulusi. . . .

Ne ‘i ai ha ‘aho Sāpate ‘e taha, ne kole mai ‘a Palesiteni Lenisulusi ke ma talanoa. . . .

[Na’á ne] fakaafe ‘i au ki ha ki’i lokiako—he na’e ‘ikai ke ‘i ai ha ‘ōfisi ‘o e palesiteni fakakoló ‘i homau falelotú—peá ne fakahoko mai ha fatongia ke u hoko ko e palesiteni he kōlomu ‘a e kau tikoní.

Na’á ne pehē mai, “Ko ha fatongia mahu’inga ‘eni,” peá ne tuku ha taimi ke fakamatala ‘i mai hono ‘uhingá. Na’á ne fakamatala ‘i mai e me’a ‘okú ne fie ma’u mo e ‘Eikí meiate aú mo e founga ‘e lava ke u ma’u ai ha tokoní.

‘Oku ‘ikai ke u manatu ‘i lelei e me’a na’á ne lea ‘akí, ka ‘oku ou manatu ‘i e me’a ne u ongo’í. Ne u ongo’i ha Laumālie topu-tapu mo fakalangi ‘i he taimi na’á ne lea mai ai kiate aú. Ne lava ke u ongo’i ko e Siasí ‘eni ‘o e Fakamo’uí. Na’á ku ongo’i ko e fatongia na’á ne fakahoko maí na’e ue’i ia ‘e he Laumālie Mā’oni’oní. Ne u manatu ‘i ‘eku mavahe mei he ki’i lokiako ko iá ‘oku ou ma’u ha loto falala ange ‘i ha toe taimi kimu’a. . . .

. . . Ne u ongo’i lāngilangi’ia, mo loto ke ngāue ki he lelei taha te u lavá ke ‘oua na’á ku ‘ai ke loto-mamahi ‘eku palesiteni fakakoló pe ko e ‘Eikí.

‘Oku ou ‘ilo he taimí ni na’e mei lava pē e palesiteni fakakoló ia ‘o ui au ki he fatongiá ni pea ‘ikai ke toe tokanga ia ki ai. Na’á ne mei lava ‘o fakahā mai ko e palesiteni fo’ou au e kōlomu ‘a e kau tikoní ‘i he holó pe ‘i ha fakataha ‘a e lakanga fakataula’eikí.

Ka na’á ne tuku ha taimi ke tokoni ‘i au ke ‘oua na’a ngata pē he mahino kiate au ‘a e me’a ‘oku fai ‘i hoku fatongiá, kae mahu’inga angé ‘a hono ‘uhingá. . . .

. . . Ko ha sippinga ia kiate au ‘o hono fakaivia e mālohi faka-takimu’a ‘o e lakanga fakataula’eikí ke ne fakaake e laumālié mo ue’i e lotó ke ngāue.

Palesiteni Dieter F. Uchtdorf, Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisi ‘Uluaki, “Ko Hono ‘Uhingá ‘o e Tokoni ‘i he Lakanga Fakataula’eikí,” Liahona, Mē 2012, 58.

Ngaahi Fehu’i ke fakalaululoto ki ai:

- ‘Oku anga fēfē hono fakamālohia koe mo kinautilu ‘okú ke ngāue ki a’i ‘i ho’o tali e ngaahi fatongia he Siasí?
- Ko e hā nai te ke lava ‘o fai ke teuteu’i ai koe ke tali ha fatongia he Siasí neongo ho’o femo’uekiná?

Fakakaukau ke hiki ho’o ngaahi fakakaukau ‘i ho’o tohinoá pe alea ‘i ia mo ha ni’ihi kehe.

Ko e ngaahi ma’u’anga tokoni kehe ‘i he kaveingá ni: Ko e Fakahinohino ki he Ngaahi Fofolofá, “Ui, Ui ‘e he ‘Otuá,” scriptures.lds.org; Henry B. Eyring, “Tu’u ‘o Fua Ho Fatongiá,” *Liahona*, Nov. 2002, 75–78.

Ke lau, mamata, pe fanongo ki he ngaahi lea ‘o e konifelenisi lahi, ‘a’ahi ki he conference.lds.org.

KO HONO FAKA'AONGA'I FAKAPOTOPOTO 'O E TAU'ATĀINA KE FILÍ

Ko e taha e ngaahi mo'oni mahu'inga taha te tau lava 'o ako 'i he'etau kei talavou' ko hono ma'u 'o e tau'atāina mo'oni mo e fiefia 'oku tu'uloa mei hono faka'aonga'i 'etau tau'atāina ke filí ke tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuá.¹ 'Oku fakamamafa 'i 'e 'Eletā Seni M. Poueni 'o e Kau Fitungofulú e tefito'i mo'oni ko 'ení 'i he peesi 52–53 'o e Liahoná ni.

'Okú ne tala ki he to'u tupú, "Okú malava ke mou ma'u e me'a kotoa 'oku ma'u 'e he Tamaí. Ko e filí 'oku 'a'ua ia."

'I ha māmani 'oku fonu he angahalá mo e fakatu'utāmaki, 'oku 'i ai ha fatongia mahu'inga 'o e mātu'á ke teuteu 'i 'enau fānaú ke nau fai e ngaahi fili 'oku totonú pea ikuna 'i e 'ahi'ahi. Ko hono mo'oni, kuo fekau 'i 'e he 'Eiki e mātu'á "ke akonaki 'i hake 'a ['enau] fānaú 'i he māmá mo e mo'oni" (T&F 93:40).

Kuo 'osi 'omi 'e he Siasí ki he mātu'á ha ngaahi ma'u'anga tokoni ke tokoni ki he'enu fānaú ke nau ako mo mo'ui 'aki e tu'unga mo'ui ko 'ení. 'E lava ke tokoni atu e ngaahi fokotu'u ko 'ení.

Ngaahi Fokotu'u ki hono Ako'i 'o e Fānaú 'o e To'u Tupú

- Lau mo ho'o fānau ta'u hongofulu tupú e kongia ki he tau'atāina ke filí mo e 'eke'i meiate kita 'a e me'a 'okú te fai pe ta'e faí 'i he *Ki Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú*. 'I hono fai iá te ke ma'u ai ha faingamālie ke alea'i e tu'unga mo'ui mo tali ha fa'ahinga fehu'i ho fohá pe 'ofefiné.
- Lau e fakamatala 'a 'Eletā Poueni 'i he ngaahi peesi 'a e to'u tupú 'i he pulusinga ko 'ení. Fakakaukau ke faka'aonga'i e talanoa ki hono fafanga e ulofi totonú ke tokoni ki ho'o fānaú ke mahino kiate kinautolu hono fai e fili 'oku totonú.
- 'Alu ki he youth.lds.org, lomi'i 'i he "Ki

Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú" 'i he "Youth Menu," pea lomi'i 'i he "Tau'atāina ke Filí mo e 'Eke'i Meiate Kita 'a e Me'a 'Okú Te Fai pe Ta'e Faí." Te ke ma'u ai ha ngaahi folofola 'oku fekau'aki mo ia, ngaahi fehu'i mo e tali pea mo ha fakamatala.

- Fakakaukau ke fai ha efiāfi fakafāfili 'i 'api pe fakataha lotu fakafāfili 'i hono mahu'inga 'o e loto-to'á mo taukave'i e me'a 'oku tau tui ki aí.²

Ngaahi Fokotu'u ki hono Ako'i 'o e Fānaú

- 'Oku fekau'aki 'a Hono 'Omi 'o e Palaimelí ki 'Api he māhina ní mo hono tauhi 'o e ngaahi fekau (vakai, peesi 64–65 'i he pulusinga ko 'ení). Lau mo e fāfili e talanoa pea kole ki ho'o fānaú ke nau sio pe ko e hā e lahi 'o e ngaahi fili ne fai 'i he talanoa. Fakamatala 'i ange 'oku fakangofua 'e he Tamai Hēvaní ke tau fai ha ngaahi fili koe'uhí ke tau lava 'o ako mo tupulaki. Vahevahe e ngaahi me'a kuó ke ako mei hono fai 'o ha ngaahi filí.
- Fakakakato e 'Ekitiviti FKT 'i Hono 'Omi e Palaimelí ki 'Api. Talanoa ki he ola 'o hono fai e ngaahi fili 'oku lelei. Vahevahe ho'o fakamo'oni ki he ngaahi tāpuaki na'á ke ma'u 'i hono fai ha ngaahi fili mā'oni'oni.
- Ki ha ngaahi fakakaukau lahi ange ki hono ako'i 'o e tau'atāina ke filí mo e 'eke'i meiate kita 'a e me'a 'okú te fai pe ta'e faí, vakai ki he kongia 'i Sānuāli 'o e *Fokotu'utu'u ki he Taimi Fe'inasi'aki 'o e 2012* (he 'initaneti 'i he lds.org/service/serving-in-the-church/primary/sharing-time-2012). ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, *Ki Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú*, (2011), 4.
2. Vakai, Palesitani Thomas S. Monson, "Pole ke Tu'u Toko Taha," *Liahona*, Nōv. 2011, 61–62.

NGAAHI FOLOFOLA KAU KI HE TAU- 'ATĀINA KE FILÍ

Teutalōnome 11:26–28;
30:15–20

Sosiua 24: 14–15

2 Nifai 2

Hilamani 14:30–31

Molonai 7:15–19

Tokāteline mo e Ngaahi

Fuakava 58:26–28;
101:78

Mōse 4:3–4

**KO HA FAKAMO'UI
MEI LOTO**

“Ko e tokolahi taha ‘o kitautolú ‘oku té‘eki ke tau a’u ki he tu’unga manava’ofa mo e ‘ofa mo e fakamolemolé ‘o [hangē ko Kalaisi]. ‘Oku ‘ikai ko ha me’a faingofua ia. ‘Oku fie ma’u ki ai hano mapulé‘i kita ‘o lahi ange he me’a oku tau malavá. Ka ‘i hé‘etau feingá, te tau ‘ilo ‘oku ‘i ai ha ma’u’anga tokoni ‘o e fai fakamo’uí, ‘oku ‘i ai ha mālohi lahi ‘o e fai fakamo’uí ‘ia Kalaisi, pea kapau te tau hoko mo’oni ko ‘Ene kau tamaio’eiki he ‘ikai ngata pē he’etau faka’oonga’i e mālohi fai fakamo’ui ko iá ki he ní‘ihi kehé, ka ‘e mahu’inga ange hono fai ia mei lotó.”

Palesitani Gordon B. Hinckley (1910–2008), “The Healing Power of Christ,” *Ensign*, Nov. 1988, 59.

Ko e ‘Ofa ‘i Hoku Ngaahi Filí

‘Ikai fakahā e hingoá

Ne u ‘ilo ‘i e fekau ‘a e ‘Eikí ke ‘ofa he ní‘ihi kehé, kau ai hotau ngaahi filí, ka ‘i he’eku sio ki he sōtiá, ne ‘ikai ke u ‘ofa ki ai.

Ne u tupu hake ‘i ha fonua ne pule‘i fakakautau ‘e ha pule’anga kehe. Ne ngaohi kovi‘i ‘e he kau sōtiá hoku kakaí. Ne tokolahi e kakaí ‘i hoku koló ne fakahū, tā, fana‘i, pea a’u ‘o tamate‘i ta’e hano ‘uhinga ‘e he kau sōtiá. ‘I hoku ta’u 16, ne ha’u e kau sōtiá he ‘aho ‘e taha ki he ‘univēsiti ne u ako aí ‘o fana‘i ha taha ‘o e fānau akó ‘i hono ‘ulú. Ne nau tapui ke ‘ave ia ki falemahaki ‘i ha houa ‘e ua. Ne tupu he ‘aho ko iá ha’aku fehi’a mo’oni ‘i he kau sōtia ko iá. Ne ‘ikai lava ke u fakamolemolé‘i kinautolu koe’uhí ko ‘enau fakamamahi‘i hoku kakaí pea ‘ikai lava ke ngalo e ‘imisi ‘o e tokotaha ako ko iá.

‘I he’eku kau ki he Siasí ‘i hoku ta’u 25, ne faingata’a e ‘alu ki he lotú koe’uhí ko hono le’ohi ‘e he kau sōtiá e halá, mo e fakangatangata e taimi ke mavahe ai mei ‘apí, mo e ngaahi fakangatangata kehe ‘o e fefononga’akí. Ne u ‘i ha tu’unga fakatu’utāmaki ‘i he’eku fa’a hola ke ma’u e sākalamēnití mo feohi mo e Kāingalotu ‘o e Siasí. Na’e faingata’a ‘eku hoko tokotaha pē ko e mēmipa ‘o e Siasí ‘i hoku fāmílí mo hoku koló. Ne u loto ke u fakataha mo e kāingalotu ‘o e Siasí,

ka ne ‘ikai tali ia ‘e he kau sōtiá he mei-meí uike kotoa pē.

‘I ha ‘aho Sāpate ‘e taha ne u feinga ke kolosi he feitu’u ‘oku le’o ai e kau sōtiá, ka na’e ‘ikai tali ‘e he sōtia ke u ‘alu pea fekau ke u foki ki ‘api. Ne u sio ki he sōtiá ‘o manatu‘i e folofola ‘a e Fakamo’uí: “‘Ofa ki homou ngaahi filí” (vakai, Mātui 5:43–44).

Ne u fakatokanga‘i ne ‘ikai ke u ‘ofa ki he sōtia ko iá. ‘I he’eku kau ki he Siasí ne mole atu ‘a e ongo tāufehi’a ne ma’u he’eku kei sí‘i, ka na’e ‘ikai ke u ‘ofa ‘i hoku ngaahi filí. Ne fai mai ‘e he Fakamo’ui ko Sisū Kalaisí ‘a e fekaú ni, ka na’e ‘ikai lava ke u ‘ofa he kau sōtia ‘oku nau pule‘i homau fonuá. Ne u hoha’a ‘i ha ngaahi ‘aho lahi ki he me’á ni, koe’uhí he na’á ku teuteu he taimi ko iá ke ‘alu ki he temipalé.

Ne ‘i ai ha ‘aho ‘e taha ne u lau ai e folofola ko ‘ení: “Lotu ki he Tamaí ‘aki ‘a e ivi kotoa ‘o e lotó, koe’uhi ke fakafonu a kimoutolu ‘aki ‘a e ‘ofá ni, ‘a ia kuó ne foaki kiate kinautolu kotoa pē ‘oku muimui mo’oni ‘i hono ‘Alo ko Sisū Kalaisí” (Molonai 7:48). Ne u ongo‘i ‘oku lea fakahangatonu mai pē ‘a Molomona kiate

FAITĀ ‘A EBUSATH PHOTOGRAPHY, KUÓ KE MAMAHĀ LAHI, TĀ ‘E WAITER RANE. ‘IKAI LAVA KE HIKI HANO TATAU

au mo fakahā mai e founa 'o e 'ofā.

Ne u fakakaukau ke kole tokoni ki he Tamai Hēvaní. Ne u 'aukai mo lotua ha tokoni ke u 'ofa 'i hoku ngaahi filí. Hili ha ngaahi 'aho ne 'ikai pē ke u ongo'i ha liliu, ka na'e 'ikai ke u fakatokanga'i na'e liliu māmālie pē 'e he Tamai Hēvaní hoku lotó. Hili ha ta'u 'e taha mei ai, ne u feinga ke hū atu he taha 'o e feitu'u ne le'ohi 'e he kau sōtiá, ka na'e 'ikai ke tali ia 'e he sōtiá. Ka ne u ongo'i ha me'a makehe he taimi ko 'ení. 'I he'eku sio ki he fofonga 'o e sōtia ko iá, ne u ongo'i ha 'ofa makehe kiate ia. Ne u ongo'i e 'ofa lahi 'a e Tamai Hēvaní kiate iá, pea ne u vakai ki ai ko ha fānau ia 'a e 'Otuá.

'Oku ou 'ilo he taimí ni 'o hangē ko Nifai, 'oku 'ikai ke 'omi 'e he 'Eikí ha fekau kiate kitautolu ta'e te Ne teuteu ha hala ke tau lava'i ai 'a e me'a 'okú Ne fekau'i mai kiate kitautolú (vakai, 1 Nifai 3:7). 'I hono fekau'i ko ia kitautolu 'e Kalaisi ke 'ofa 'i hotau ngaahi filí, na'á Ne 'afio'i 'e malava ia 'i He'ene tokoní. Te Ne lava ke ako'i kitautolu ke 'ofa 'i he ní'ihí kehé kapau te tau falala kiate Ia pea ako mei He'ene sīpinga ma'ongo'ongá. ■

“Oku hoko ma'u pē 'a Kalaisi ko hotau fa'ifa'itaki-angá. Na'á Ne fakahaa'i mai e founá 'i He'ene ngaahi akonaki pea mo 'Ene mo'ui. Na'á Ne fakamolemole'i 'a e angahalá, 'a e lea koví pea mo kinautolu ne nau feinga ke fakalavea'i mo fakamamahi'i Iá” (Dieter F. Uchtdorf, “Oku Ma'u 'a e Alo-'ofá 'e he Kau Manava'ofá,” Liahona, Mē 2012, 76).

'OKU TAU AKO FĒFĒ KE FAKAMOLEMOLE'I E NÍ'IHI KEHÉ?

'Oku tokoni 'a Palesiteni Siaoši 'Alipate Sāmita (1870–1951) ke tali e fehu'í ni 'i he vahe 23 'o e *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasí: Siaoši 'Alipate Sāmita* (2011):

- “Kimu'a pea tau a'u ki he nāunau 'o 'etau Tamai pea fiefia 'i he ngaahi tāpuaki 'oku tau 'amanaki atu ke ma'u 'i he'etau mo'ui faivelengá, kuo pau ke tau mo'ui 'aki 'a e ngaahi fono 'o e fa'a kātakí, pea fakamolemole'i 'a kinautolu 'oku faikovi mai kiate kitautolú, pea to'o mei hotau lotó 'a e ngaahi ongo'i tāufehi'a kotoa pē kiate kinautolú.”
- “'I he'etau [ma'u] 'a e sākalamēniti 'o e 'Oho-mohe 'a e 'Eikí, . . . tau to'o mei hotau lotó 'a e ngaahi ongo'i feta'e'ofa'aki kotoa 'iate kitautolu pea ki hotau ngaahi tokoua mo e tuofāfine 'oku 'ikai ke tau tui tataú.”
- “Fakatauange ke nofo'ia kitautolu 'e he Laumālie 'o e 'Eikí, ke tau fakamolemole'i 'a e kakai kotoa pē 'o hangē ko 'Ene fekaú, 'o 'ikai ngata pē 'i he fakamolemole'i 'aki hotau loungutú 'a e faihala kotoa pē kuo fai kiate kitautolú, kae 'aki e kotoa hotau lotó.”

Ko hai 'oku fie ma'u ke ke fakamolemole'i? Fakakaukau'i 'i he fa'a lotu e taimi totonu mo e feitu'u ke talanoa ai ki he tokotahá ni (pe kakai) pea fakahaa'i ho'o 'ofá mo e fakamolemole.

Fai 'e 'Eletā D. Todd Christofferson

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

KO HONO LANGAKI E TUI KIA Kalaisí

'Oku lahi ha me'a te tau lava 'o fai ke tākiekina mo fakalahi e me'afuaki 'o e tuí 'oku tau ma'ú 'o fakafou mai 'i he Laumālie Mā'oni'oní.

Mahalo ko e 'Aposetolo ko Paulá 'okú ne fakamatala'i lelei taha e tuí: "Ko 'eni, ko e tuí ko e tu'unga ia 'o e ngaahi me'a 'oku 'amanaki lelei ki ai, ko e fakamo'oni 'o e ngaahi me'a ta'e hā mai" (Hepelū 11:1). Na'e fakalahi mai 'e 'Alamā ko e ngaahi me'a ia 'oku 'amanaki lelei ki ai ka 'oku 'ikai fai ha sio ki ai "a ia 'oku mo'oni" ('Alamā 32:21).

Ko e tui kia Sīsū Kalaisí ko e tui mo e fakapapau'i ia 'o (1) Hono tu'unga ko e 'Alo Tofu Pē 'e Taha 'o e 'Otuá ne Fakatupú, (2) 'Ene Fakalelei ta'e fakangatangátá, mo (3) 'Ene Toe Tu'u mo'oni—mo hono kotoa 'o e ngaahi mo'oni'i me'a tefito 'oku fekau'aki mo kitautolú.

Na'e fakakau 'e Paula e tuí 'i he'ene lisi 'o e ngaahi me'afuaki fakalaumālié (vakai, 1 Kolinitō 12:9). 'Oku ma'u mo'oni e tuí mei he Laumālie, ka 'oku fakamatala'i 'e he Bible Dictionary 'o pehē, "Neongo ko e tuí ko ha me'afuaki, ka kuo pau ke tanumaki mo tokanga'i fakalelei kae 'oua kuo tupu ha fu'u 'akau lahi mei ha ki'i tenga'i 'akau si'isi'i." 'Oku lahi ha me'a te tau lava 'o fai ke tākiekina mo fakalahi e me'afuaki 'o e tuí 'oku tau ma'ú 'o fakafou mai 'i he Laumālie Mā'oni'oní.

'Oku Ma'u e Tuí he Fakafanongo ki he Folofola 'a e 'Otuá

'Oku ma'u e ngaahi fuofua faka'ilonga 'o e tui kia Sīsū Kalaisí 'i he fanongo ki he folofola

'a e 'Otuá—ko e ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisí. 'I hono 'omi e akonaki ko iá pea ma'u ia 'i he Laumālie Mā'oni'oní, 'oku tō leva e tenga 'o e tui kia Kalaisí, (vakai, T&F 50:17–22), "'i he Laumālie 'o e mo'oni." Ne ako'i 'eni 'e Paula ki he kau Lomá 'i hono fakamatala'i 'e lava ke ma'u 'e he taha kotoa e me'afuaki 'o e tuí: "Ko ia, 'oku mei he fanongó 'a e tuí, mo e fanongo mei he folofola 'a e 'Otuá" (Loma 10:17). 'I hono fakalea 'e tahá, 'oku ma'u e tuí mei he fanongo ki he pōpoakí 'a ia ko e folofolá, pe ongoongolelei 'o Kalaisí.

Na'e talamai 'e Molomona kiate kitautolu 'i he'ene fakamatala'i e tauhi mai 'a e kau 'āngeló, ne hoko ma'u pē ia ko e sīpingá hono ma'u e tuí 'i he fanongo ki he ongoongolelei:

"Pea ko e lakanga 'o 'enau [kau 'āngeló] ngāué ke ui 'a e kakaí ki he fakatomalá, pea fakahoko mo fai 'a e ngāue 'o e ngaahi fuakava 'a e Tamaí, 'a ia kuó ne fai ki he fānu 'a e tangatá, ke teuteu 'a e hala 'i he fānu 'a e tangatá, 'i hono malanga 'aki a e folofola 'a Kalaisí kiate kinautolu 'a ia kuo fili 'e he 'Eikí, koe'uhí ke nau fakamo'oni kiate ia.

"Pea 'i he'ene fai peheé, 'oku teuteu ai 'e he 'Eiki ko e 'Otuá 'a e hala ke lava ai 'e hono toe 'o e fa'ahinga 'o e tangatá 'o ma'u 'a e tui kia Kalaisi, koe'uhi ke ma'u 'e he Laumālie Mā'oni'oní ha nofo'anga 'i honau lotó, 'o fakatatau mo hono mālohí; pea 'i he foungá ni

‘Oku ma’u mo’oni e tui mei he Laumāliē, ka ‘oku fakamatala’i ‘e he Bible Dictionary ‘o pehē, “Neongo ko e tui ko ha me’afuaki, ka kuo pau ke tanumaki mo tokanga’i fakalelei kae ‘oua kuo tupu ha fu’u ‘akau lahi mei ha ki’i tenga’i ‘akau si’isi’i.”

‘oku fakahoko ai ‘e he Tamaí, ‘a e ngaahi fuakava kuó ne fai mo e fānau ‘a e tangatá” (Molonai 7:31–32).

‘Oku ui e kau faifekau, vahe’i, pea ‘oange e mālohi ke fakamālohia kinautolu ‘aki e ngaahi kī mo e mafai ‘o e Kau ‘Aposetoló pea fakamafai’i ke nau “fakamo’oni kiate ia.” Ko ia, ‘oku lau fakataha kinautolu ‘i he “fānau ‘a e tangatá kuo fili ‘e he ‘Eikí.” ‘I hono fakalea ‘e tahá, ‘i he ‘e-nau hoko ko e kau talafekau kuo fakamafai’i ‘e he ‘Eikí, te nau fakafe’iloaki e tui kia Kalaisí ki he loto ‘o kinautolu ‘e fanongo kiate kinautolú, ‘aki ‘enau akonakí mo e fakamo’oni ‘i he ivi ‘o e Laumālie Mā’oni’oní.

Ko e lea ‘oku tau talakí, ‘a e lea ‘okú ne langaki e tui kia Kalaisí, ko e ongoongoleléi pe ongoongo fakafiefia ‘o Sīsū Kalaisí. ‘I hono fakalea mahinongofuá, ko e ongoongo fakafiefia ‘oku ‘ikai ko e ngata’angá ‘a e maté pea ‘oku fakataimi pē ‘etau mavahe mei he ‘Otuá. ‘Oku ‘i ai hotau Fakamo’ui ko Sīsū Kalaisi, ko e ‘Alo fakalangi ia ‘o e ‘Otuá, ‘a ia ne ikuna’i ‘e He’ene Fakaleléi ‘a e maté mo heli kae lava ke toetu’u e taha kotoa pē pea ko kinautolu kotoa pē ‘e fakatomala mo papitaiso ‘i Hono huafá te nau ma’u ha tofi’a ‘i he pule’anga fakalangi ‘o e ‘Otuá ‘o ta’engata.

‘Oku Ma’u e Tui ‘i he Fakatomalá

‘Oku ‘i ai e fatongia mahu’inga ‘o e fakatomalá ‘i hono langaki e tui ‘ia Kalaisí. ‘Oku fakatupulaki ‘e he lea ‘a Kalaisí e tui ‘oku fie ma’u ki he fakatomalá, pea hanga leva ‘e he fakatomalá ‘o tanumaki ha tui ‘oku tupulakí. ‘Oku lea ‘a Molomona, “Pea kuo folofola ‘a [Kalaisi]: Fakatomala ‘e ngaahi ngata’anga kotoa pē ‘o e māmaní, pea ha’u kiate au, ‘o papitaiso ‘i hoku hingoá, pea ma’u ‘a e tui kiate au, koe’uhí ke fakamo’ui ‘a kimoutolu” (Molonai 7:34).

Hangē ko ‘ení, ‘e fale’i mo lotu e faifekau potó mo hono hoá, ‘o kumi ha tataki fakalaumālie kau ki he tu’unga ‘o e fakatomalá ‘oku totonu ke fakahoko ‘e he fiefanongo takitaha. ‘E palani fakalelei’i ‘e he ongo faifekau ‘ena lēsoní ‘o fakatatau ki ai. Te na fakakaukau’i ‘i he fa’a lotu pe ko e hā e fakaafe pe ngaahi fakaafe ‘e fai ki he fiefanongó he ‘a’ahi takitaha. ‘E fakahoko ‘ena lēsoní ‘o fakatatau ki he fakaafé, ‘o ‘ilo’i e ngaahi tokāteline ‘oku fie ma’u ke mahino ki he fiefanongó kae lava ‘o tali ‘ena fakaafé.

‘E fakakaukau’i ‘e he ongo faifekau e founga ke ako’i ai e ngaahi tokāteline ko iá ke ma’u ‘e he tokotaha fakafo’i-tuituí e mahino lahi tahá mo e loto tui mo’oní. Te na palani ha ngaahi founga ki hono faka’aonga’i e ngaahi ma’u’anga tokoni kotoa pē, kau ai e tokoni ‘a e kāingalotú, ‘i hono tokoni’i e fiefanongó ke tauhi ‘ene tukupaá pea ngāue ‘o fenāpasi mo e tefito’i mo’oni pe fekau ‘oku kei fehu’iá. Ko e fa’ahinga lēsoni fakafaifekau mo e fakamo’oni ‘eni ‘oku tau fai ki ha fiefanongo ke ne ‘ilo ki he founga ‘o e fakatomalá.

‘Oku Fakafou Mai e Tui ‘i he Ngaahi Fuakava

Ko e ‘elemēniti mahu’inga ‘e taha ‘o e fakatomalá ko e papitaiso ‘i he fakaukú, ‘a ia ‘oku kamata ai ‘etau to’o kiate kitautolu e huafa ‘o Kalaisí. ‘Oku lahi ha ngaahi veesi he folofolá ‘oku fakamatala ki he “papitaiso ki he fakatomalá” pe “papitaiso ‘o e fakatomalá” (vakai, Ngāue 19:4; Alamā 5:62; 7:14; Molonai 8:11; T&F 35:5–6). ‘Oku ‘ilo he ngaahi kupu’i leá ni e tokāteline ‘o e papitaiso he vaí ko e sitepu faka’osi pe aofangatuku ia ‘i he founga ‘o e papitaisó. ‘Oku toki kakato ‘etau fakatomalá ‘i hono li’aki ko ia e angahalá, fakataha mo ‘etau fuakava ke

talangofuá; 'io 'oku 'ikai lava ke kakato e fakatomalá ta'e kau ai e fuakava ko iá. 'Oku tau fe'unga ke ma'u ha fakamolemole 'o e angahalá 'aki e anga'ofa 'a Sīsū Kalaisi 'i he papitaiso 'o e Laumālié (vakai, 2 Nifai 31:17). Fakalahi atu ki áí, 'oku faka'aonga'i e fuakava papitaisó ki he kaha'ú pea pehē ki he kuohilí: 'i he taimi kotoa pē 'oku tau fakatomala mo'oni áí, pea 'oku toe fakamo'ui leva e fuakava ko iá pea tau toe fe'unga ai ke ma'u ha fakamolemole 'o e angahalá.

Ko e hā e fekau'aki 'a e ngaahi ouaú ni mo e ngaahi fuakava 'oku nau fekau'aki ki hono langaki e tuí? Ko e fie ma'u pau mo mahu'inga 'a e tui kia Kalaisi ki hono fai e ngaahi fuakava fakalangí, ka 'oku toe tānaki atu foki 'e he ngaahi fuakavá ni e tuí 'i ha founga he 'ikai lava ke toe ma'u 'i ha founga kehe. 'Oku faka'atā 'e he 'Otua ma'ongo'onga 'o e langí ke Ne ha'isia kiate kitautolu takitaha koe'uhí ko e fuakavá (vakai, T&F 82:10). Kapau te tau tauhi 'etau ngaahi fuakava mo Iá, te Ne ha'isia ke 'omi hatau nofo'anga 'i Hono pule'angá, pea 'i he ngaahi fuakava mā'olunga angé 'e ma'u ai e hakeaki'í 'i he pule'anga ko iá. Ko ha 'Otua Ia 'okú Ne ma'u e mālohi kotoa pea 'oku 'ikai lava ke loi. Ko ia, te tau lava ke ma'u e tui ta'e fakangatangata te Ne fakahoko 'Ene ngaahi fuakavá mo kitautolu. 'I he'etau ngaahi fuakava mo e 'Otuá, e lava ke tau fiefia 'i ha tui kia Kalaisi 'oku mālohi fe'unga ke ne tokoni'i kitautolu 'i ha fa'ahinga faingata'a pe 'ahi'ahi, mo e 'ilo'ilo pau 'e fakamo'ui kitautolu 'i he iku'angá.

'E Lava ke Tupulaki e Tuí

'Oku 'aonga kiate kitautolu kotoa e me'a ne u lau ki ai 'o kau ki hono langaki e tuí 'ia Kalaisi 'e kinautolu ne ako'i 'e he kau faifekau. Ko 'etau tui kia Kalaisi 'oku ma'u ia 'i he Laumālié 'i he'etau fanongo ki he folofola 'a e 'Otuá 'i hono ako'i 'e kinautolu ko 'Ene kau tamaio'eiki kuo fakamafai'í, ki he kakai mo'ui mo e pekiá fakatou'osi. 'I he'etau langa 'i he fakava'e ko iá, 'oku fakamālohia 'etau tuí 'aki e lotu 'o e tuí 'a ē kuo hoko ko ha kongā 'etau mo'ui faka'ahó—pea 'i he taimi 'e ni'ihī kuo hoko ko ha kongā 'o 'etau mo'uí he houa kotoa pē.

'Oku fakalahi mo fakaloloto e tui ne kamata mei he folofolá, 'i he hokohoko atu e keinanga 'i he folofola 'a Kalaisi 'i he Tohi 'a Molomoná mo e folofola kehé. Ko e fakatomala 'oku fakatefito he tuí 'okú ne toe tanumaki 'etau tuí 'i he haohaoa e talangofuá. 'Oku 'omi 'e he fakatomalá ha mālohi ki he'etau papitaiso he vaí pea mo e Laumālié ke ma'u ai ha fakamolemole 'o e angahalá ne 'ikai ke ngata pē 'i hono fakatukupaa'i kimu'a

he papitaisó kae toe pehē pē foki 'i he hili 'a e papitaisó. Ko e ngāue 'ofa faka-Kalaisi ki hotau kaungā'apí ko ha kongā mahu'inga hono tauhi e ngaahi fuakava 'okú ne tanumaki e tui kia Kalaisi. 'E faka'au pē taimi pea tau 'ilo'i ko e ngaahi tāpuaki ne tala'ofa tu'unga 'i he talangofua ki he 'Otuá 'oku lava ke mahino lelei ia 'i he'etau mo'uí 'o fakapapau'i mo fakamālohia ai 'etau tuí.

'Oku Hoko Foki e Tuí ko ha Tefito'i Mo'oni 'o e Mālohí

Ko e me'a kuó u fakamatala'i atú ko e tu'unga 'o e tuí 'oku kau ai e fakapapau'i fakalaumālie 'o hoko ai e ngaahi ngāue lelei, tautefito pē ki he talangofua ki he ngaahi tefito'i mo'oni mo e ngaahi fekau 'o e ongoongolelei. Ko e tui mo'oni 'eni kia Kalaisi pea ko e tu'unga ia 'oku totonu ke tukutaha ai 'etau ako'i e kau fiefanongó.

'Oku 'i ai foki ha tu'unga 'o e tuí 'oku 'ikai ngata 'i he'ene pule'i hotau 'ulungāngá ka 'oku toe fakamālohia ai mo kitautolu ke liliu pea fakahoko e ngaahi me'a ne 'ikai mei malava ke hokó. Ko 'eku lea 'o kau ki he tuí 'oku 'ikai ko ha tefito'i mo'oni pē 'o e ngāue ka ko ha tefito'i mo'oni foki 'o e mālohi. Na'e fakahā 'e Paula ko e tui eni na'e hanga 'e he kau palōfitá 'o "fakavaivai 'a e ngaahi pule'angá 'i he tui, mo fai mā'oni'oni, mo lava'i 'a e ngaahi tala'ofa, mo tāpuni 'a e ngutu 'o e fanga laioné, 'o fu'ifu'i 'a e kakaha 'o e afí, pea hao 'i he mata 'o e heletaá, pea fakamālohi'i 'i he'enua vaivái, na'a nau lototo'a 'i he taú, pea nau tulia 'a e ngaahi matatau 'o e kakai mulí, [pea] ma'u 'e he kau fefiné 'enua maté kuo fokotu'u mo'ui" (Hepelū 11:33–35). Ko ha ngaahi me'a mahu'inga 'eni—ka 'oku 'ikai ke lahi ange ia 'i hono ikuna'i ai ha ma'unimā kuo mālohi pe ha fakafe'atungia faitatau mo ia ki he uluí mo e papitaisó.

Ko e akó, fehu'í, mo e ngāue 'o fakatatau ki he finangalo 'o e 'Otuá, 'a e me'a mahu'inga ki hono ma'u e mālohi ki he tuí. "Pea kuo folofola 'a Kalaisi: Kapau te mou tui kiate au te mou ma'u 'a e mālohi ke fai 'a e me'a kotoa pē 'oku totonu ke fai 'iate aú" (Molonai 7:33).

Ka na'á Ne fakatokanga mai, "Pea kapau te mou kole ha me'a 'a ia 'oku 'ikai 'aonga ke mou ma'u, 'e liliu ia ko homou fakamala'ia'i" (T&F 88:65).

'E tupulaki faka'ofa'ofa ho'o tui kia Kalaisi 'i ho'o fekumi faka'aho ke 'ilo mo fai e finangalo 'o e 'Otuá. Ko e tui ko ia kuo hoko ko ha tefito'i mo'oni 'o e ngāue 'iate koé, 'e toe hoko ia ko ha tefito'i mo'oni 'o e mālohí. ■

Mei ha lea na'e fai 'i ha seminā ma'á e kau palesitēni fakamisiona fo'ou 'i he 'aho 23 'o Sune 2011 'i Polovo 'Iutā.

Vahevahe e Ongoongoleleí

‘AKI HA‘O FAKAMATALA‘I KOE

*Ko e founga lelei taha ki hono vahevahe
‘o e ongoongoleleí ko hono mo‘ui ‘aki iá.*

Fai ‘e Stephanie J. Burns mo Darcie Jensen

‘O ku ‘i ai hotau ni‘ihi ‘oku fakanatula pē hono vahevahe ‘o e ongoongoleleí. Ka ‘oku toe tokolahi pē mo ha tau ni‘ihi ‘oku ‘ikai faingofua ia. Ko hono mo‘oní, ‘oku lava pē ke tau manavasi‘i ke vahevahe tau‘atāina mo hotau kaungāme‘á, fāmilí, pe kaungā‘apí ke talanoa kau ki he ongoongoleleí, neongo ‘etau ‘ilo ‘oku mahu‘inga ke fai iá.

Makehe mei aí, ko e taimi ‘e ni‘ihi, ko e taimi ‘oku tau fakakaukau ki he ngāue fakafaifekau, ‘oku tau tokanga lahi ki he foungá, ‘ekitivití, pe olá, kae ‘ikai ki hono tokoni‘i e tokotaha fakafo‘ituituí. Ko hono palopalemá he kapau ‘oku ‘i ai ha fa‘ahinga ngāue ‘oku ‘ikai tuku e fakakaukau ‘i he tokotaha fakafo‘ituituí te ne ‘ai e ngaahi ngāue ko iá ke hangē ‘oku fakamālohi‘i mo ‘ikai ke loto ‘akí.

Mahalo ‘oku toe ‘i ai ha founga lelei ange.

Ko e foungá ke ului lahi ange e tokotaha fakafo‘ituituí—ki he ongoongoleleí—pea tuku e sipinga ‘etau mo‘uí mo ‘etau talanoa anga fakakaume‘á ke ne fakaava e halá. Ko e lahi ange ‘etau uluí, ko e lahi ange ia ‘etau fiemālie ‘i he ‘etau tui fakalotú, pea ‘e kamata ke tupulaki ‘etau faka‘amu ke fiefia e ni‘ihi kehé ‘i he ngaahi tāpuaki ‘o e ongoongoleleí. ‘I he‘ene hoko iá, ‘e fakanatula leva hono vahevahe e ongoongoleleí.

Ko hono mo‘oní, he ‘ikai ke tau fakatokanga‘i ‘oku tau vahevahe atu e ongoongoleleí. ‘I he‘etau fakatupulaki e tu‘unga ‘o ‘etau faivelenga he tu‘unga fakaākongá, ‘e faingofua leva hono fakatokanga‘i e ola ‘etau ngāue, leá, kae pehē ki hotau fōtungá. ‘Oku fakamatala‘i ‘e ‘Eletā Lāsolo M. Nalesoni ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ‘o pehē, “E hā mai ho‘omou ngāue leleí ki he ni‘ihi kehé. ‘E ulo mei homou fofongá e maama ‘a e ‘Eikí. ‘I he maama ko iá, mateuteu ki ha ngaahi fehu‘i.”¹

Ngaahi Fakamo‘oni Mo‘ui

*‘Oku fakamatala‘i ‘e he Malanga‘aki
‘Eku Ongoongoleleí: Ko ha Fakahinohino ki he
Ngāue Fakafaifekau:* “Kuo ‘osi fakahā mai ‘e he
Fakamo‘uí ‘a e foungá. Kuó Ne tā ‘a e sipinga
haohaoá, pea ‘okú ne fekau mai ke tau hoko ‘o
hangē pē ko Iá (vakai, 3 Nifai 27:27).”² ‘I he ako
‘a e kāingalotú kia Kalaisí pea feinga ke faka-
hoko Hono ngaahi ‘ulungāngá ‘i he‘enau mo‘uí
‘o fakafou he mālohi ‘o ‘Ene Fakaleleí, ‘oku nau
hoko ai ‘o hangē ange ko Kalaisí pea nau toe
malava ange ‘o tatakí ha ni‘ihi kehe kiate Ia.³

‘Oku pehē ‘e ha tokotaha ne toki papi ului
mei Uāsingatoni, USA ko e me‘a na‘á ne ‘ai ia
ke ne tokanga ki he ongoongoleleí ko ‘ene fe-
ohi mo e kāingalotú. ‘Okú ne pehē, “Na‘e ‘ikai
ha toe veiveiua ki he fiefia ne nau ha‘u mo

iá mo e ongo ne u ma'u he'eku feohi mo kinautolú. Na'e 'ikai ke nau malanga mai 'o kau ki he 'Otuá. Ko e konga pē ia 'enau mo'uí: 'enau tō'onga mo'uí, ngaahi filí, ngāue mo e fakafeangá. 'I he'eku mamata kiate kinautolú, ne u pehē loto pē, 'Ko e fa'ahinga mo'ui ia 'oku ou fie ma'ú. Ko e tu'unga ia 'o e mo'ui 'oku ou fie ma'ú."

'I he'etau fiemālie ange ki he tākiekina 'a e ongoongoleleí 'i he'etau mo'uí, 'e faingofua ange e talanoa ki he ivi tākiekina ko iá koe'uhí he 'oku 'i ai ha me'a ke tau talanoa'i pea lava ke tau vahevahe e me'a ne fai 'e he pōpoaki ko iá ma'atautolú.

Ne 'ilo'i ia 'e Meliame Kilisikuolo mei 'Italí, ne 'ikai ke ne 'ilo'i e founa ke talanoa ai 'o kau ki he ongoongoleleí, neongo ne 'osi 'i ai ha vā fetu'utaki fakakau-ngāme'a lelei mo e kaungā'apí. 'Okú ne pehē, "Na'e lahi ha taimi ne ma feohi aí, ka na'e 'ikai ke u lototo'a ke lea ki hoku kaungāme'a fo'ou 'o kau ki he

ongoongoleleí, neongo ne u 'ilo'i ko hoku fatongia iá."

Ka 'i he taimi ne 'ohake fakanatula ai e ongoongoleleí, ne kamata ke hoko ha me'a. 'Oku manatu 'i 'e Meliame, "Ne tupu e fifili hoku kaungāme'a mei hono faka'ali'ali ange 'e hoku 'ofefiné ha ngāue 'i he Palaimelí. Na'á ne 'eke mai, 'Ko e hā 'a e Palaimelí?' Ne hanga 'e he fehu'i ko iá 'o toe 'omi mo ha ngaahi fehu'i kehe. Ne u 'ilo ne fekumi hoku kaungāme'a 'i ha ngaahi ta'u lahi ki ha me'a. Na'á ku talaange ki ai ko e nonga ko ia 'o e 'atamaí 'okú ne fekumi ki aí 'e ma'u ia 'i hotau Siasí.

"Na'á ne kau mai ki mui ki he Siasí. Ko hano tali ia 'eku lotua ke ma'u ha founa ke fai 'aki e ngāue fakafai fekaú mo faka'ali'ali ki he'eku fānaú e founa hono fakahokó."

Tomu'a Hoko ko ha Kaungāme'a

'Oku 'i ai e taimi 'oku tau ongo'i tatau mo Meliame, 'o ha'isia ki hotau fatongia ke vahevahe e ongoongoleleí

**FAI HA
FAKAMATALA
LAHI ANGE**

“I he ngaahi ta’u lahi kuo hili, na’e lahi nofo mo ngāue ai homau fāmīlī mo ha kakai ne ‘ikai ke tatau ‘emau tui fakalotú. ‘I he’enua fehu’i mai pe na’e fēfē e faka’osinga ‘o e uiké, ne mau feinga . . . ke vahevahe ange e me’a fakalotu ne a’usia ‘e homau fāmīlī he faka’osinga ‘o e uiké—hangē ko e me’a ne lea’aki ‘e ha to’u tupu ‘o kau ki he ngaahi tu’unga mo’ui ‘i he *Ki Hono Fakamālohia* ‘o e *To’u Tupú* pe founa ne ongo ai kiate kimautolu ha lea ‘a ha talavou ne ‘alu ‘o ngāue fakafaifekau.”

Palesitani Dieter F. Uchtdorf, Tokoni Ua ‘i he Kau Palesitenisi ‘Uluaki, “Ko e Tatali ‘i he Hala ki Tāmasikusí,” Liahona, Mē 2011, 76.

pea tau ‘ilo ‘e lava ke tupu mei he ongo ko ‘ení ha fepōtalanoa ‘aki ‘oku ta’e fakafiemālie. Makehe mei aí, ‘e lava ke lomekina kitautolu ‘i he mafatukituki ‘o e fatongiá ‘o holo ai ‘etau malava ke fakamatala ‘i lelei e ngaahi tefito ‘i mo’oni ‘o e ongoongoleléi.

‘Oku meimei ke ma’u ‘a e ngaahi faingamālie lelei ki he ngāue fakafaifekau ‘i he taimi ‘oku hoko ai e kāingalotú ko ha kaungāme’a lelei mo mo’oni mo e ni’ihi kehé. Na’e pehē ‘e ‘Eletā M. Lāsolo Palati ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá, “Kapau te tau fakahā mahino pē he kamata’angá ‘oku tau kau ki he Siasí, . . . ‘e tali pē ‘e he ngaahi kaume’á mo e ngaahi mahení ko ha kongā pē ‘eni ‘otautolú.”⁴

‘E lava ke fakautuutu e ola lelei ‘o e ngāue fakafaifekau ‘i hono fakakau e ongoongoleléi ‘i he fakakaungāme’á kae ‘ikai ke fakatefito e fakakaungāme’á ke vahevahe ai e ongoongoleléi. Ne fe’iloaki ‘a ‘Eliana Vekasi ti Leta, ko ha mēmipa ‘o e Siasí ‘i ‘Āsenitina mo hono kaungāme’a ko ‘Anapoló he’ena kei ta’u onó. Ne tupulaki hona kaume’á he’ena ‘alu fakataha ki he akó. Ne ‘ikai pē ke fūfuu ‘i e ‘Eliana he taimi ko iá ‘a e fo’i mo’oni ko ha mēmipa ia ‘o e Siasí.

‘Okú ne pehē, “Ne u ongo ‘i fiemālie pē he’eku talanoa mo ‘Anapolo ki he ongoongoleléi, neongo ‘a e ‘ikai ke ma tui tataú.”

‘I he taimi na’á na ta’u 14 aí, ne loto ‘a ‘Anapolo ke fanongo ki he kau faifekau, ka na’e ‘ikai ke ne loto ke papitaiso.

Na’e loto-mamahi ‘a ‘Eliana, ka na’e ‘ikai hanga ‘e he me’á ni ‘o ta’ofi ia mei he hoko-hoko atu hona kaungāme’á; pe ko hono alea’i e ongoongoleléi. Hili ha ngaahi ta’u si’i mei ai, ne fakaafe’i ‘e ‘Eliana ‘a ‘Anapolo ke na ‘alu ki he seminelí. Ne ongo ‘i mālohi ‘e ‘Anapolo e Laumālié he lolotonga ‘a e lēsoní. ‘I he teuteu ‘a ‘Eliana ke ‘alu ki he temipalé hili ha ngaahi ‘aho si’i mei ai, ne talaange ‘e ‘Anapolo ki ai, “Oku ou palōmesi atu te ta ‘alu fakataha he ‘alu hokó.” Ne papitaiso ‘a ‘Anapolo hili ha taimi nounou mei ai.

Ne ‘ikai ke lau ‘aho pē hono fakaului ‘o ‘Anapoló; ka na’e lau ta’u. Na’e malava ke hoko ‘eni koe’uhí ne tomua hoko ‘a ‘Eliana ko hono kaungāme’a—tatau ai pē pe na’e tokanga mai ‘a ‘Anapolo ke tali e ongoongoleléi pe ‘ikai.

Ko e Fakafanongo ‘i he ‘Ofa

‘Oku fa’a kamata e fakakaungāme’a hangē ko ‘Eliana mo ‘Anapoló he taimi ‘oku ‘ilo ai ‘e he kakaí ‘oku nau sai’ia ‘i ha me’a tatau, tu’unga mo’ui, pe ngaahi me’a kehe ‘oku nau faitatau ai. ‘Oku tupulaki e fakakaume’a ko ‘ení ‘i hono vahevahe ‘e he ni’ihi fakafo’ituitui ‘enua ngaahi a’usiá, ongó, mo e ‘ofá. Ko e ‘ofá foki ‘a e kongā tefito ‘o e ongoongolelei ne toe fakafoki mai.

‘E lava ‘e kitautolu kāingalotu ‘o e Siasí, ‘o fakahaa ‘i e ‘ofa faka-Kalaisí ‘i ha’atau feohi mo hotau kaungāme’á—‘i he ngaahi ‘ekitivitií, ngāue tokoní mo e fepōtalanoa ‘aki. ‘Oku fekumi ha kakai tokolahi ki he fa’ahinga kaungāme’a pehē.

‘Oku fale’i mai ‘e ‘Eleta Sefili R. Hōlani ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ‘o kau ki he anga ‘etau fetu’utaki mo e ni’ihi kehé: “Oku mahu’inga ange ho’o fakafanongó ‘i ho’o leá. ‘Oku ‘ikai ko ha ngaahi me’a mate ‘a e kakai ko ‘ení ‘oku fūfuu’i mai pē ‘i he tokolahi ‘o e kakai ‘oku papitaisó. Ko e fānau kinautolu ‘a e ‘Otuá, ko hotau ngaahi tokoua mo e tuofāfine, pea ‘oku nau fie ma’u ‘a e me’a ‘oku tau ma’ú. Mou loto fakamo’omo’oni. Feohi fakamātoato mo kinautolu. Fehu’i ki homou ngaahi [kaungāme’a] ko iá pe ko e hā ‘a e me’a ‘oku mahu’inga taha kiate *kinautolú*. . . . Peá ke fakafanongo leva. . . . ‘Oku ou palōmesi atu kiate kimoutolu, ‘e ‘i ai ha me’a te nau fakahā atu te ne fakamahino’i ma’u pē ha fo’i mo’oni ‘o e ongoongoleléi ‘a ia te

ke lava 'o fakamo'oni ki ai pe te ke lava 'o fai ha fakamatala lahi ange 'o kau ki ai.”⁵

'Oku 'ikai fie ma'u ke tau toutou fakahoha'asi hotau ngaahi kaungāme'á 'aki e ongoongolelei. 'Oku fie ma'u pē ke tau hoko ko ha kaungāme'a lelei pea 'oua 'e manavasi'i ke vahevahe e ngaahi fakakaukau 'o e ongoongolelei 'i he taimi 'oku ma'u ai e faingamālié. 'Oku ngāue 'aki 'e Sētane 'a e manavasi'i ke ta'ofi e kāingalotú mei hono vahevahe 'enau fakamo'oní. 'E lava ke fakatupu loto-fo'i e ongo mālohi ko 'ení. 'Oku fakamatala 'i e Palesiteni 'Ukitofa 'o pehē: “Oku laka ange ki ha ni'ihi ia ke nau toho ha saliotē 'i ha maile 'e lau afe, 'i ha'anau talanoa mo honau kaungāme'á ki he kaveinga ko e tuí mo e me'a fakalotú. . . . 'Oku nau hoha'a ki he anga e sio atu 'a e kakaí pe ko 'ene kau kovi ki honau vaá.” 'Okú ne hoko atu, “Oku 'ikai fie ma'u ia ke pehē he 'oku 'i ai 'etau pōpoaki fakafiefia ke vahevahe atu, 'oku tau ma'u ha pōpoaki 'o e fiefiá.”⁶

Na'e akonaki e palōfita ko Molomoná, “Oku hanga 'e he 'ofa haohaoá 'o teke'i ki tu'a 'a e ilifia kotoa pē” (Molonai 8:16). Te tau lava ke teke'i atu e ilifá 'aki e 'ofa haohaoá, 'i he'etau mo'ui lahi ange 'aki e ongoongolelei—ko e 'ofa haohaoa 'a Kalaisí—ki hotau kaungāme'á, fāmilí, mo e kaungā'apí. 'E fakatupulaki 'e he 'ofá ni 'etau malava fakanatula ke vahevahe e ongoongolelei.⁷

Ko e Fakanatula hono Vahevahe 'o e Ongoongolelei

'Oku fie ma'u 'e he fānau 'a e Tamai Hēvaní e vakai 'oku 'omi 'e he ongoongolelei. 'Oku hoko e mo'ui 'a e kāingalotu 'oku muimui he sīpinga 'o e ongoongolelei ko ha fakamo'oni ki he 'ofa 'a Kalaisí. 'I he taimi 'oku tokanga taha ai e kāingalotú ke hangē ko Sīsū Kalaisí, 'oku fakanatula pē hono langaki ha vā fetu'utaki fakakaume'a lelei, 'o tupulaki ai e 'ofa faka-Kalaisí, pea hoko leva hono vahevahe e ongoongolelei ko hanau konga fakanatula 'o e tu'unga totonu 'oku nau 'i aí. 'Oku lava e kāingalotú 'o ma'u ha fiamālie mo ha fakahinohino mei he folofola 'a e Fakamo'uí ki He'ene kau ākongá, 'i he'enau ngāue ke vahevahe ko hai kinautolú: “Ka kuó u hūfia koe, ke 'oua na'a mate ho'o tuí: pea 'o ka ke ka toe liliu, ke ke tokoni ho kāingá” (Luke 22:32). ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Russell M. Nelson, “Ka Ke 'i he Kakai Tuí ko e Faka'ilonga,” *Liahona*, Nōv. 2010, 48.
2. Malanga'aki 'Eku Ongoongolelei: Ko ha Fakahinohino ki he Ngāue Fakafiefekau (2004), 137.
3. Vakai, *Malanga'aki 'Eku Ongoongolelei*, 137.
4. M. Russell Ballard, “Ko Hono Fokotu'u 'o Ha 'Api 'Oku Ako'i Ai e Ongoongolelei,” *Liahona*, Mē 2006, 86.
5. Jeffrey R. Holland, “Ko 'Eku Kau Fakamo'oní,” *Liahona*, Siulai 2001, 16.
6. Dieter F. Uchtdorf, “Ko e Tatali 'i he Hala ki Tāmasikusí,” *Liahona*, Mē 2011, 76.
7. Vakai, Barbara Thompson, “Tokanga ko e Luo,” *Liahona*, Nōv. 2009, 120.

KO E MĀLOHI 'O E “KO HA MĀMONGA AU”

Ko ha founa faingofua mo lelei ki he kāingalotu 'o e Siasí hono kamata 'i he 2010, 'a e “Ko ha Māmonga Au” ke vahevahe ai 'enau ongo kau ki he me'a 'oku nau tui ki ai. Ne kau 'i he ngāué ni e TV mo e tu'uaki 'i ha ngaahi fu'u papa he ngaahi kolo lahi 'i he US

pea pehē ki ha konga 'i he 'initaneti. 'Oku vahevahe 'e he Kāingalotu 'o e Siasí 'i he Mormon.org, 'enau ngaahi talanoa fakatāutahá mo tali e ngaahi fehu'i lahi hangē ko e “Ko ha Kalisitiane e Kau

Māmongá?” mo e “Ko e hā e me'a 'i he Tohi Tapú 'oku tui ki ai e kau Māmongá?”

'Oku vahevahe 'e Lesieli Talamesi mei Tekisisi 'i USA: “Ne u lotua ha ngaahi a'usia 'o e ngāue fakafiefekau mo e telefoni mai ha taha ko 'ene fie 'ilo pe te u saí'ia ke sio he polokalama fo'ou ko 'eni ko e Mormon.org.

“Koe'uhí 'oku faingata'a'ia

fakaesino 'eku fānau tangatá, ko e lahi taha e fetu'utaki mai he 'initaneti ko ha ni'ihi 'oku faingata'a'ia fakaesino pe 'i ai ha taha pehē 'i honau fāmilí. Ko 'eku a'usia fakafiefia tahá ne hoko ia mo Mia. 'Okú ne nofo 'i 'Osilou 'i Noaue, pea 'oku 'alu sea saliotē teketeke. Na'a ne kumi 'i he Mormon.org ki ha me'a kau ki he kau faingata'a'ia fakaesino 'o ma'u ai 'emau fo'i vitió. Ne fu'u ongo kiate ia. Na'a ne fetu'utaki ki he kau faifekau, pea mau fetu'utaki mo ia he fa'ahita'u māfaná kotoa, pea papitaiso ia he konga ki loto 'o 'Aokosí. Ne mau fakatou sio ki ai ko ha mana 'a e lava 'e he 'Eiki 'o fakafehokotaki kimautolu 'i he vaha 'o e 'ōsení.”

KO E TALI KI HE UI

'Oku fakamatala e kau faifekau matu'otu'a i māmaní ki he ngaahi tāpu-aki lahi 'oku nau ma'u i hono ikuna i e ngaahi fakafē'ātungia kae lava ke nau ngāue fakafaifekau.

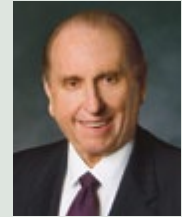
Fai 'e Kendra Crandall Williamson

Ne tangutu 'a Sanitā mo Saunitala Luangahu 'i hona 'apí 'i Kalefōnia 'i USA 'o fifili pe ko e hā e me'a 'oku totonu ke na faí. Na'á na 'osi teuteu 'i 'ena fānau 'e toko faá ke ngāue fakafaifekau, pea ko e taimi 'eni ke na 'alu ai 'o ngāue fakafaifekau. Ne ki'i faingata'a ange e fili te na faí he me'a na'á na 'amanaki ki aí: te na 'ongo'i lahi 'ena mavahe mei hona makapuná! Na'á na toe hoha'a foki ki ha ngaahi me'a kau ki he mo'ui

lelé. Ko e hā e me'a 'e fai ki hona 'apí mo 'ena koloá he'ena mavahé?

'Oku 'ikai fo'ou e me'a 'oku hoha'a ki ai e fāmili Luangahú ki he ngāue fakafaifekau. Na'e fakahā 'e 'Eletā Lōpeti D. Heili 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ha fa'ahinga faingata'a 'e fā ki he kau ngāue fakafaifekau matu'otu'á: manavaheé, ngaahi me'a fakafāmili 'oku hoha'a ki aí, feinga ke 'ilo'i 'a e faingamālie totonu ki he ngāue fakafaifekau, mo e ngaahi me'a fakapa'angá.¹

‘A E PALŌFITÁ

“Oku tau fie ma’u ha ngaahi hoa mali ‘oku tokolahi angé. . . . ‘Ai ke ke lava ‘o mavahe mei ‘api ‘o ngāue fakafaifekau taimi kakato. ‘Oku si’i ha taimi ia he mo’uí ke tau ‘inasi ai he laumālie lelei mo e fiemālie ‘oku ma’u mei he ngāue taimi kakato fakataha ‘i he ngāue ‘a e ‘Eiki.”

Palesiteni Thomas S. Monson, “I He’etau Toe Fakataha Mai,” Liahona, Nōv. 2010, 6.

‘Oku fie ma’u ha tui lahi ki hono ikuna ‘i ‘o e ngaahi fakafe’ātungia ni, ko ha anga ne fakahaa ‘i ‘e he fāmili Luangahú he taimi na’á na fanongo ai ki he kole ‘a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni ‘i he konifelenisi lahi ‘o ‘Okatopa 2010 ke ‘i ai ha kau faifekau tokolahi angé. Na’á na pehē, “Na’á ma ongo ‘i mālohi e Laumālie. Na’á ma loto ke talangofua ki he palōfitá, ‘o fakahū atu ‘ema foomu kole ngāue fakafaifekau.”

Na’e ui e ongomātu ‘a Luangahú ko ha ongo faifekau tokoni ‘ofa fakaetangatá ki Lāosi, ‘a e fonua ne fanau ‘i, tupu hake mo mali ai. Ne mole

Tō ohema ‘i ‘olungá: Tokoni ‘a e Kau Fai-fekau Matú otú a ngāue ‘i Sōleki Siti, ‘Iutaá ki he kau kumi hūfanga mei he ngaahi fonua kehekehe, ave kinautolu ki honau ngaahi ‘api ‘o kau ai e fāmili Nipuapa ‘o Luaniá, ‘a ia ne nau toki sila ‘i he tempalé.

‘Oku tuku ‘a Sanitā mo Saunitala Luangahu, ‘a ia ne hiki ki Kalefōnia ‘i USA, ki Lāosi—ko e fonua ne fanau ‘i mo ‘ohake ai kinauá pea ‘okú na lolotonga ngāue fakafaifekau ai.

Ne ngāue 'a Sonitulā Sōnasi mo e kau fafine he 'Otu Motu Māsóló (tō'ohemá, mo e husepāniti ko Naletoni).

atu 'ena hoha'á 'i he'ena teuteu ke ngāué: pea pou pou 'i kinaua 'e hona fāmilí, na'á na fakalelei 'i 'ena ngaahi palopalema fakamo'ui lelei, pea lisi atu hona 'apí. Na'á na fakapapau 'i na'á na fai e fekau 'a e Fakamo'uí: "Ke ke 'alu, . . . fua 'a e 'akau mafasiá, mo muimui 'iate au" (Ma'ake 10:21).

'E lava e kakai matu'otu'á 'o ngāue fakafai-fekau 'i ha ngaahi founa lahi pea 'i he ngaahi feitu'u lahi. Hangē ko ia 'oku 'omi 'e he ngaahi talanoá ni, 'oku tatau ai pē pe ko e ngāue fakafekau taimi kakato pe fakataimi, ongomātu'a

Ko Mā'ata Mātini (taupotu ki tō'omatá'ú) ne ngāue fakafai-fekau taimi kakato 'i he senitā mā'ú'inga tokoni ki he ngāué 'i Puepilā 'i Mekisikou.

pe ko e taautaha, 'i honau fonua totonú pe fonua mulí, 'e lava e kakai lalahi matu'otu'á 'o ikuna 'i e ngaahi fakafe'ātungia 'oku nau fehanga hangai mo iá 'i he'enua faivelengá.

Fehanga hangai mo e Ilifiá

*"Ko e manavahē ki he me'a ta'e'iloá, pe ko e manavahē telia 'oku 'ikai te tau ma'u ha ngaahi 'ilo fakafolofola pe lea fakafonua ko ia 'oku fie ma'u ke nau akó o fakatupu ha vei-veiuu ke 'alu 'o ngāue. Ka kuo 'osi folofola mai 'a e Eiki, "Kapau 'oku mou mateuteu, 'e 'ikai te mou manavahē" (T&F 38:30). 'Oku hoko ho'omou mo'uí ko ho'omou teuteu ia. . . . Mou 'alu atu 'o fai pē 'a e me'a kuo mou maheni aí."*²

²Eletā Robert D. Hales 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá.

'E lava 'e he ilifiá 'o uesia e ngāue fakafai-fekau. 'Oku ilifi ha kakai 'e ni'ihī na'a 'oku 'ikai ke nau ma'u e taukei mo e 'ilo 'oku fie ma'u ki he ngāué. 'Oku hoha'a ha ni'ihī kehe ki he nofo 'i ha feitu'u kehe 'o e māmaní pe ngāue mo ha kakai 'oku 'ikai ke nau 'ilo.

Na'e fehanga hangai 'a Sisitā Mā'ata Malina 'o Velakulusi 'i Mekisikou, mo e ni'ihī e ngaahi me'a ne ilifiá aí 'i he'ene ngāue faifekau taimi kakato 'i he senitā mā'ú'inga tokoni ki he ngāué 'i Puepilā 'i Mekisikou. Na'e 'ikai ke ne ongo'i fiemālie 'i hono ngāue 'aki e komipiutá, 'a ia ko ha kongā mahu'inga 'o e senitā ki he ngāue'angá. Ka na'á ne ako e ngaahi taukei ne fie ma'ú 'i he tokoni mo e pou pou 'a hono hoa faifekau mo e ni'ihī kehe ne ngāue mo iá. 'Okú ne pehē, "Kuo liliu e faingata'á ni ko ha tāpuaki. 'Oku ou 'ilo 'oku 'ikai ke u tokotaha pē 'i he ngāué ni."

Na'e ui 'a Sisitā Sonitulā Sōnasi 'o 'Itutā 'i USA ke ngāue mo hono husepāniti ko Naletoni 'i he 'Otu Motu Māsóló. 'Okú ne pehē, "Na'á ku fu'u ilifiá ki he ngāue 'oku teu ke u fai. Ne te'eki ai pē ke u ongo'i fiemālie he feinga ke ako'i e ongoongolelei." Hili ha'ane kamata ongo'i 'oku 'ikai ha me'a te ne lava 'o tokoni ai, na'á ne fakakaukau ke tukutaha 'ene tokangá 'i hono talēnití mo e me'a 'oku poto aí. Na'á ne ako ke 'ofa he kakai 'o Māsóló pea ngāue kiate kinautolu 'o kosi honau 'ulú mo ako'i kinautolu ke tuitui.

Na'e fakafuofua ki ha 'ulu 'e 700 kuó ne kosi hili e māhina 'e 18 'ene ngāué. Na'e hanga 'e he vahevahe hono talēnití 'o 'ai ia

ke ngāue mo langa hake e vā fetu'utakí mo ha kakai 'e laungeau, kau ai e kāingalotu 'o e Siasí, kau fiefanongó, mo e kau mēmipa kehe 'o e komiunitií.

Fakalelei'i e Ngaahi Me'a 'oku Hoha'a ki ai e Fāmili

*"Ko e hā mo ha toe me'a 'ofa ma'ongo'onga ange 'e lava ke foaki 'e he ngaahi kuí ki honau hakó, ka ko 'enau fakahā ange 'i he lea mo e ngāue, 'Ko e fāmili ngāue fakafaifekau 'eni!'"*³

'Eletā Jeffrey R. Holland 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá.

'Oku fu'u faingata'a ki ha kakai tokolahi e fakakaukau ke mavahe mei ha fānau 'oku faingata'a ia pe makapuna 'oku kei tupu hake. Ka 'oku 'ilo'i 'e he kau faifekau 'oku fakamālohia honau ngaahi fāmili 'i he 'enau ngāue 'i ha founga ne 'ikai te nau 'amanaki ki ai.

Ne 'osi tu'o fā e ngāue fakafaifekau 'a Leimoni mo Kueni Pitaseini 'o Uaiomingi 'o USA. Ne hoko 'ena 'alu hono ua 'o ngāue faifekau—ko hono tu'o ua ia ki Ha'amoá—ko ha me'a faingata'a ki he 'ena fānau, 'a ia ne 'ikai mahino kiate kinautolu e 'uhinga 'oku fie ma'u ai he 'enau ongomātu'á ke na toe 'alu 'o ngāue fakafaifekau.

Ne vave hono fakatokanga 'i 'e he fāmili e ngaahi tāpuaki lahi 'oku ma'u mei he 'ena ngāue tokoní. 'Oku pehē 'e Sisitā Pitaseini, "Oku nau tu'u lelei kotoa! Ne 'i ai ha ongomātu'a ne 'ikai ke ma'u ha 'ana fānau ka na'e tāpuekina kinaua 'aki ha ki'i tamasi'i tangata, pea 'i ai mo e ongomātu'a ne hoko e mana 'o fakamo'ui mei he kanisaá, pea sio ha ongomātu'a ki ha fakalalakaka 'i ha taha 'o 'ena fānau ne māmalohi 'i he siasí, pea ma'u 'e he ni'ihī kehe e ta'u lelei taha ki he 'enau pisinisi."

Ne hanga 'e he 'ena ngāue mālohí 'o tuku ha hala 'o e tuí 'i honau fāmili. 'Oku pehē 'e Sisitā Pitaseini, "Oku 'i ai homa makapuna tangata 'e toko fā 'oku lolotonga ngāue faifekau 'o talamai ko kimaua ne 'uhinga ai 'enau 'alu 'o ngāue fakafaifekau. 'Oku 'i ai nai ha me'a 'e toe mahu'unga ange ai?"

Ma'u 'o e Faingamālie Totonu ki he Ngāue Fakafaifekau

"Oku ou fakatumutumu ma'u pē he founga hono fakafe'unga 'i 'e he Laumālie Mā'oni'oni

Ne ngāue fakafaifekau tu'o ua 'a Leimoni mo Kueni Pitaseini ki he Kāingalotu 'o e Siasí 'i Ha'amoá.

*e ngaahi natula mo e ngaahi fie ma'u 'a e faifekau mo e ongomātu'a taki taha mo e ngaahi tūkunga kehekehe 'o e ngāue fakafaifekau he founga 'o e māmaní."*⁴

'Eletā Lisiate G. Sikoti 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá:

'Oku fie ma'u e tokoni 'a e faifekau matu'otu'á 'i he ngaahi senitā ki he ngāue'angá, 'ōfisi fakamisioná, senitā hisitōlia fakafāmili, temipalé, mo e senitā ki he kau 'a'ahí, mo e ngaahi feitu'u kehé. 'Oku lava 'e he ni'ihī 'oku tohi kole maí 'o kole e feitu'u ke nau ngāue

Ne ngāue 'a Siasī mo Hine Seisi ko ha ongo talekita 'i he ngāue tokoni 'ofa fakatangata 'i Pāpua Niu Kiri.

**LILIU KI HE
NGAAHI TU'U-
TU'UNI MA'Á E
KAU FAIFEKAU
MATU'OTU'Á**

- 'Oku lava e kau faifekau malí ke fili pe te nau ngāue he māhina 'e 6, 12, 18, pe 23.
- Ko e lahi taha e totongi fale ki he mātu'a malí ko e US\$1,400 ki he māhina.
- 'E lava e kau faifekau matu'otu'á 'o foki ki honau 'apí ki ha ngaahi me'a fakafāmilí mahu'inga ('o a'u ki he 'aho 'e 10) 'i he fakamole pē 'anautolu.

Ki ha toe fakamatala lahi ange, sio ki he, <http://lds.org/church/news/changes-in-senior-missionary-rules>.

aí, ka ko hono fakakātoá ko e uiui'í 'oku mei he 'Eikí, 'o fakafou mai He'ene palōfitá. 'Oku 'afio'i 'e he 'Eikí e misiona totonu 'oku faingamālie ke 'ave ki ai e sisitā te'eki malí pe ongomātu'a 'oku loto ke ngāué.

Ne 'ilo 'e Siaso mo Hine Seisi 'o Nu'u Silá na'e tonu pē misiona ne ui kinaua ki aí; pea na'á na 'ohovale mo fiefia he tokoni lelei hona talēniti fakangāué mo fakafāmilí ki he'ena ngāue tokoni 'ofa fakaetangatá 'i Pāpua Niu Kiní.

Ne hoko foki 'a 'Eletā Seisi ko ha tangata tufunga 'o ne lava ke tokoni 'i hono sivi'i mo fokotu'utu'u e ngaahi ngāue hangē ko hono fokotu'u ha ngaahi vaitupú. Ne ngāue 'a Sisitā Seisi he ta'u 'e 18 'i hono tokanga'i e ngāue faka'ōfisí. 'Okú ne pehē, "Na'e 'aonga mo'oni 'eku taukei fakangāué mo e komipiutá." Ne fakataha 'i 'e Sisitā mo 'Eletā Seisi 'ena taukei ke fakalele ha polokalama ako fakangāue, 'o tokoni ke ako 'e he kakai fakalotofonuá e ngaahi taukei hangē ko hono ngāue 'aki fakapotopoto e taimí, fokotu'utu'u ha me'á, tu'unga fakatakimu'á, haisiní, mo e fetu'utakí.

Ne faka'aonga 'i fakataha 'e 'Eletā mo Sisitā Seisi e poto na'á na ma'u mei hona fatongia faka-Siasí kae—tautefito—mei he'ena hoko ko e mātu'á. 'I he ngāue 'a 'Eletā mo Sisitā

Ne ngāue 'a Pita mo Keli Sekili 'i he 'ōfisí 'o e 'Ēlia Hongo Kongó.

Seisi ke tufa e nāunau akó mo fakalelei'i hono tokanga'i e fānau ikí, ne tokoni 'ena taukei fakaemātu'á ke fakahounga'i e ngaahi faingata'a 'oku fehanga hangai mo e ngaahi fāmilí mo e 'apiako fakalotofonuá.

Alea'i e Ngaahi Me'a Fakapa'angá

*"Talanoa mo ho kāingá mo ho'o pīsopé pe palesiteni fakakoló. 'I he mahino ko ia ho tūkunga fakatu'asinó ki he kau tamaio'eiki 'a e 'Eikí, 'e lava pē ke ke ma'u e ngaahi tāpuaki ta'engata 'o e ngāue fakafaipekau taimi kakató."*⁵

'Eletā Robert D. Hales 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá.

'Oku manavasi'i ha ngaahi mātu'a tokolahi 'oku 'ikai ke nau ma'u ha pa'anga fe'unga ke ngāue fakafaipekaú. 'Oku nau fakakaukau ki he me'a te nau mo'ui aí, me'a fakafaito'ó, mo e fakamole ki he falé mo fifili pe 'e lava fēfē hano fakapa'anga kotoa kinautolu. 'Oku 'ilo'i 'e he kau taki 'o e Siasí e ngaahi hoha'a ko 'ení pea fai ha ngaahi lilii ki he tu'utu'uní ke tokoni 'i hono fakama'ama'a e kavengá (vakai ki he fakamatala he tafa'aki to'ohemá). 'Oku fie ma'u e tui, palani fakalelei mo ha feilaulau ki hono alea'i e me'a fakapa'angá.

Ne fehanga hangai 'a Lēnati mo Viela Siesango 'o Simipāpuei mo ha ngaahi faingata'a neongo e palani lelei. Ne talu 'ena mali mo 'ena teuteu ke ngāue fakafaipekau, pea na'á na 'ilo 'e lava ke tokoni'i kinaua mei he'ena vāhenga mālōlō mo e pa'anga talifakí ki he'ena 'uluaki ngāue faifekau 'i he Temipale Siohanasipeeki Saute 'Afiliká. Ka na'e faka'au ke kovi ange e tu'unga faka'ekonōmiká he lolotonga 'ena ngāué, pea holo lahi 'ena pa'anga talifakí.

Ne tokoni e fāmilí 'o lava ke kei hoko atu e ngāue fakafaipekau 'a 'Eletā mo Sisitā Siesangó. Na'e fakafiemālie e ngaahi tāpuaki 'o e feilaulau ko iá: na'e lele lelei e pisinisi hona fohá, ne hiki hake e tu'unga hona 'ofefiné he ngāué, pea ako 'ena fānau ke ngāue fakataha 'o tokoni'i 'enau ongomātu'á.

Ne fakamo'oni ha kau faifekau matu'otu'a tokolahi ki he lahi ange e ngaahi tāpuaki 'oku ma'u mei he ngāue tokoni he fakamole 'oku faí. Na'e fakamatala'i nounou 'e 'Eletā Pita Sekili ko ha faifekau mei Kānata ne ngāue mo hono uaifi ko Kelí 'i he 'ōfisí 'o e 'Ēlia Hongo

Kongó 'a e ongo 'oku ma'u 'e he ni'ihī toko-
lahi: "Kuo tuku 'eku ngāue pa'angá ka u fai ha
ngāue 'oku ma'u ai ha tāpuaki."

Ikuna'i e Ngaahi Fakafe'ātungia 'aki Hono Langaki e Tuí

*"'Oku manavasi'i ha Kāingalotu tokolahi na'a
'oku 'ikai ke nau fe'unga mo e ngāue fakafai-
fekaú. Ka ki ha taha 'oku loto ke ngāue fai-
fekaú, kuo 'osi fai 'e he 'Eikí 'a e fakahinohino
ko 'eni: 'Pea 'oku fakafe'unga ia ki he ngāue 'i
he tui, mo e amanaki lelei, mo e manava'ofa,
mo e 'ofa, pea mo e mata 'oku sio-tāfataha pē
ki he fakalāngilangi' i 'o e 'Otuá.'"*⁶

⁶Eletā Russell M. Nelson 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo
'e Toko Hongofulu Mā Uá

Na'e fokotu'u mai 'e 'Eletā Heili ha founa
faingofua 'e fā ke feau 'aki e ngaahi fainga-
ta'a ki he ngāue 'a e kau faifekau matu'otu'á:
"Ke mou loto-tui; he 'oku 'afio'i 'e he 'Eikí
'a e feitu'u 'oku fie ma'u ai kimoutolú."⁷
'Oku ikuna'i 'e he tuí e ilifā, fakamālohia e
fāmilí, tokoni ki he faifekau matu'otu'á ke
ne 'ilo e faingamālie totonu ke ngāue tokoni
aí, mo tokoni ke fai ha fakafiemālie he me'a
fakapa'angá.

Ko ha fa'ahinga tui pehē ne ma'u 'e Siteni-
laua Heipolo ko ha ki'i finemui mei Pōlani he
ngaahi ta'u lahi kuo hilí. 'I he kongá ki mui 'o
'ene mo'uí, ne tākiekina ia he'ene tuí ke ne
tali e ongoongolelei ne toe fakafoki maí pea 'i
he'ene fu'u lahí na'á ne ngāue ko ha faifekau
'i 'Iutā 'i he hisitōlia fakafāmilí.

Ne ako 'a Sisitā Heipolo mei he'ene ngāue
tokoní ha ki'i fakapulipuli: "'Oku 'ai 'e he
ngāue faifekaú e kakafí ke nau kei talavou."
'Okú ne malimali mo pehē, "'Okú ke ako
ke hounga'ia 'i he taimi 'okú ke fakangalo'i
ai ho'o ngaahi faingata'á. 'Okú ke ako ke
hoko lahi ange 'o hangē ko Kalaisí 'i ho'o
tokoní 'i e ni'ihī kehé, he ko e teuteu 'eni ki
he nofo mo e Tamai Hēvaní. 'Oku lava 'e he
ngāue faifekaú 'o liliu e mo'ui 'a ha tokotaha
matu'otu'a."

'Oku mo'oni ia, pea pehē ki he mo'ui 'a
kinautolu 'oku nau ngāue loto-fakatōkilalo
ki aí. ■

*'Oku ngāue e kau faifekau matu'otu'á 'i ha
ngaahi founa kehekehe 'i he māmaní. Hū
ki he liahona.lds.org ke lau ha talanoa lahi
ange kau kiate kinautolu.*

*Ne ngāue 'a Lēnati mo Vela Siesango 'i
he Temipale Siohanasipeeki Saute
Afiliká (to'omatá ú).*

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, Robert D. Hales, "Kau Faifekau Malí: Ko ha Ui
ki he Ngāué," *Liahona*, Siulai 2001, 28–31.
2. Robert D. Hales, *Liahona*, Siulai 2001, 29.
3. Jeffrey R. Holland, "Oku Tau Kau Kotoa he Tokoní,"
Liahona, Növ. 2011, 46.
4. Richard G. Scott, "Ko e Taimi 'Eni ke Ngāue Fakafai-
fekau Aí!" *Liahona*, Mē 2006, 89.
5. Robert D. Hales, "Kau Faifekau Malí: Ngaahi Tāpuaki
mei he Feilaulá mo e Tokoní," *Liahona*, Mē 2005, 40.
6. Russell M. Nelson, "Kau Faifekau Toulekeleká pea mo
e Ongongoleléi," *Liahona*, Növ. 2004, 81.
7. Robert D. Hales, *Liahona*, Siulai 2001, 31.

"'Oku 'ikai ha toe founa
lelei ange ke fakahaa'i
ai 'etau hounga'ia ki he
'Otuá Mafimafí ka ko
hono fai ha ngāue fakafai-
fekau taimi kakato."

⁷Eletā Lēnati Siesango, Simipāpuē

*'Oku tokoní 'a Sitenilaua Heipolo ki
he kau pataloni he Laipeli 'o e Hisi-
tōlia Fakafāmilí 'i Sōleki Siti 'i 'Iutā.*

KO E NGA AHI TĀPUAKI 'O E TOKANGA TAHA KI HE TEMIPALÉ

“Ko 'eni, ko e me'a ki he tu'unga 'o e laumālié 'i he vaha'a 'o e maté mo e toetu'ú—Vakai, kuo faka'ilo mai kiate au 'e ha 'āngelo, 'oku fakafoki 'a e laumālie 'o e tangata kotoa pē, 'o ka hili ange 'a 'enau mavahe mei he sino fakamatelié ni, 'io, 'a e laumālie 'o e tangata kotoa pē o tatau ai pē pe 'oku nau angalelei pe angakovi, ki honau 'apí ki he 'Otua pē ko ia 'a ia na'e foaki 'a e mo'uí kiate kinautolú.”

'Alamā 40:11

*'Oku 'ikai ha toe ngāue ma'ongo-
'onga ange ka ko hono fa'u ha
fāmili ta'engata—pea 'oku faka-
hoko e ngāue ko iá 'i he fale 'o e
'Eikí.*

Fai 'e Joshua J. Perkey

Ngaahi Makasini 'a e Siasí

Oku si'i ha me'a te ne uesia pea ongo ange kiate kitautolu he mo'uí ka ko e mole ha taha ne tau 'ofa ai. Ne hoko ha fa'ahinga mole pehē kia Pisope Lisiate Lotilikuesí mo hono uaifi ko Luté. Ka kuó na fehanganagai mo e faingata'á ni 'i he tui, he kuó na mamata mo fanongo tonu he ngaahi ouau toputapu 'o e tempalé, 'o tataki ai kinaua ke na vāofi ange mo e Fakamo'uí, 'o ma'u e fiefiá mo e melinó.

Fehanganagai mo e Molé

Ne fe'iloaki 'a Lisiate mo Lute 'i ha ngāue-
'anga sima 'i 'Asokuesi, ko ha ki'i kolo 'i he
'Otu Mo'unga 'Enitesí 'oku 'ikai ke mama'o
mei Suenisā 'i 'Ekuatoá. Ko ha papi ului 'a
Lisiate ki he Siasí, 'a ia ne kau mai ki ai mo
'ene fine'eikí mo hono tokouá 'i ha ngaahi ta'u
si'i kimu'a. Na'e te'eki kau 'a Lute ki he Siasí
he taimi ko iá.

'Okú ne malimali pē mo pehē, “Ne 'ikai
lava ke u toe mavahe meia Lute he taimi na'á
ma fe'iloaki aí.”

Na'á na mali he 1996. Hili ha ngaahi māhina

si'i mei ai, ne mālōlō e tangata'eiki 'a Luté.

'Oku pehē 'e Lute, “Na'e hoko 'ene mālōlō
ko ha fu'u me'a fakamamahi ki he'eku mo'uí.
'Oku 'ikai toe 'osi ho'o mamahí 'i ha mole ha
taha na'á ke 'ofa ai. 'Okú ke ongo'i ma'u pē 'a
e molé.”

Ne mālōlō e fine'eiki 'a Lisiate he 2001. Ne
toe fu'u fakamamahi mo e mole koiá. Hili ha
ngaahi ta'u ne matu'otu'a e 'ilo mo e faka-
mo'oni 'a Lisiate ki he ongoongoleléi, 'o hoko
ia ko ha fakanonga.

'Okú ne pehē, “Ne mahino kiate au ha
ki'i me'a si'i 'o e me'a 'oku hoko ki he'eku
fine'eikí, koe'uhí ko e ongoongoleléi. Ne
u vahevahe mo Lute 'a e 'Alamā 40:11 mo
fakamatala'i e me'a 'oku hoko ki he laumā-
lié 'i he taimi 'oku mavahe ai mei he sinó.
Ko ha fakafiemālie lahi 'eni kiate kimaua
fakatou'osi.”

Fakamahu'inga'i 'o e Tau'atāina ke Filí

Neongo iá, ka ne 'ikai pē ke tokanga 'a
Lute ia ki he Siasí, neongo 'ene anga faka-
kaume'a ki he kāingalotu 'o e Siasí mo e kau
faifekau. 'Oku pehē 'e Lute, “Ne 'ikai ke u
ongoi 'oku fie ma'u ke liliu 'eku
tui fakalotú.”

Ne 'ikai loto 'a Lisiate
ke toe fai ha lau ki ai.
'Okú ne pehē, “Ko e
taimi kotoa pē ne ma
talanoa ai ki he Siasí,
ne 'ikai tuku lelei
'ema talanoá. Ne
'ikai iku lelei,

‘eku vilitaki atu ki aí. Ne u pehē ke tuku ā. Ne ‘ikai ke u lotu ke fai ha me‘a pehē ki ai.”

Na‘e fakaafe‘i ‘e he ongo faifekaú ‘a Lute ki ha ouau papitaiso he fa‘ahita‘u fakatōlau ‘o e 2001. Na‘e hanga he‘ene fili ke tali e fakaafé ‘o liliu e me‘a kotoa.

Na‘e vahevahe ‘e he fefine ne papitaisó ‘ene fakamo‘oní ‘i he ouau ne faí. Na‘e manatu ki ai ‘a Lute, “Na‘á ne lea ki he ngaahi mana he‘ene mo‘uí talu ‘ene ‘ilo‘i e Siasí—ngaahi mana ‘o e mo‘ui lelei, lelei e me‘a kotoa, mo e mālohí. Ne nofo tokotaha pē e fefiné ni ka ‘okú ne ma‘u e fakamo‘oni peheni.”

Ne fakakaukau ‘a Lute pe ‘oku anga fēfē hano ma‘u ha tui pehē ‘e ha fefine ‘oku fehanganagai mo ha ngaahi ‘ahi‘ahi faingata‘a. Ne ongo kia Lute e fehu‘i ko iá mo hono fakaafe‘i ia ki he ouau papitaisó ‘o ne teuteu ai ke ma‘u ha fakamo‘oni mei he Laumālié.

“Ko e taimi ia ne u fai ai e fili ke papitaisó. ‘I he‘ema toko ua pē mo Lisiate kimui aí, ne u pehē ange, ‘Lisiate, fēfē kapau ‘e papitaiso au ‘i Tisema?’ Ko e me‘a pē ia ‘oku fie ma‘u ke fakamatala‘i atú. Kuó u ‘osi maheni foki mo e Siasí pea mo e ongoongoleleí. Ka na‘e kei fie ma‘u pē ke u fanongo ki he ngaahi lēsoni ‘a e ongo faifekaú.”

Ne pehē ‘e Lisiate, “Oku teuteu‘i ‘e he ‘Otuá e lotu ‘o e kakaí. Te tau lava ke fai ha ngaahi me‘a ‘e ni‘ihi ‘iate kitautolu pē. Ne u fai ha ngaahi me‘a lahi, ka na‘e toki hoko pē ia he mateuteu ‘a Lute ki aí.”

‘Oku tui ki ai ‘a Lute: “Ne lahi ha ngaahi faingata‘a ke u ikuna‘i he taimi na‘á ma mali aí. ‘I he‘eku ikuna‘i e ngaahi faingata‘a ko iá, ne u fakatokanga‘i leva ‘oku ‘ikai fie ma‘u ke u tatali ki ha toe mana kehe ‘i he‘eku mo‘uí. Ko e taimi ia ne u mateuteu ai ke papitaisó.”

Ko e Fehanganagai mo e Ngaahi Faingata‘á ‘i he Tui

Ne faka‘ilonga‘i ‘e hono papitaiso ‘o Lute ‘i Tisema 2001 ha liliu ki he me‘a ke tukutaha ai e tokanga ‘a hona fāmilí. Ne ma‘u ha mālohi

“Ko e fiefia ko ia ‘i he mo’ui fakafāmilí ‘oku meimei ke toki a’usia pē ia ‘i he taimi kuo langa ai ‘a e fāmilí ‘i he ngaahi akonaki ‘a e ‘Eiki ko Sīsū Kalaisí.”

“Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani,” *Liahona*, Nōvema 2010, 129.

‘I ‘Olungá: Ko Lisiate mo Lute Lotilikuesi mo ‘ena fānaú (mei to’ohemá): Malia Siuti, Siaso, Lisiate ko e Si’i., mo Feleti. Ne sila ‘i kinautolu ‘i he Tempale Kuiakuila ‘Ekuatoá (to’omata’ú).

fakalaumālie mo e ngaahi tāpuaki mei he liliu ko iá ‘okú ne kei tatakí pē au ‘o a’u mai ki he ‘ahó ni.

‘Oku pehē ‘e Lisiate, “Ne sila ‘i kimaua he tempalé ‘i he ‘aho 28 ‘o Sune 2003. Ne ma a’usia ha ngaahi tāpuaki lahi koe’uhí ko ia. Ne sila ‘i ‘ema ongo tamaiki lalahí kiate kimaua, pea fā’ele ‘i ‘i he fuakavá ‘ema ongo tamaiki hokó. ‘Oku hoko ‘ema fānaú ko ha tāpuaki.”

‘Oku fakamatala ‘i ‘e Lisiate ne ma’u e melinó ‘i hona ‘apí ‘i he ngāue faivelenga he Siasí: “Kuó u fefua’aki tatau mo hoku hoá ‘ema kavengá. Kuó ma fehangahangai mo ha ngaahi faingata’a mo ha ‘ahí’ahi, ka kuo malava ke ma ikuna ‘i kinautolu ‘i he ‘ema tu’u fakatahá. ‘Okú ma tui ki he ngaahi me’a tatau. ‘I hono sila kimaua he tempalé ‘okú ma ‘ilo ‘e tokoni ‘i kimaua ‘e he ‘Eiki, ‘o kapau te ma kātaki faivelenga.”

“‘Oku fakafaingofua ‘i ai ‘e he palani fakalangi ‘o e fiefiá ‘a e feohi fakafāmilí ke tolonga atu ‘o ‘oua na’a ngata pē ‘i he fa’i-toká. ‘Oku faka’atā foki ‘e he ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava toputapu ‘i he ngaahi tempale toputapú ki he tokotaha kotoa pē ke ne foki ki he ‘ao ‘o e ‘Otuá pea moe ngaahi fāmilí ke fakatahá ‘i ‘o ta’engata.”

“Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani,” *Liahona*, Nōvema 2010, 129.

'Oku Liliu e Uōtī 'i he Tokanga Taha ki he Temipalé

Na'e toko 25 pē e kau mēmipa ne 'i he Kolo 'Asokuesí he taimi ne papitaiso ai 'a Luté. Kuo hoko 'eni ko ha uooti, pea 'oku fa'a toko 75 pe tokolahi ange e kāingalotu 'oku 'i he houalotu sākalamenití.

'Oku pehē 'e Lute, "Okú ke fakamālohia e ni'ihī fakafo'ituituí he taimi 'okú ke fakamālohia ai e ngaahi fāmīlī. 'Oku tau fakamālohia hotau fāmīlī pea mo e uōtī, 'i hono tauhi 'e he kāingalotú e ngaahi fekaú pea fanongo ki he me'a kotoa 'oku ako'i mai kiate kitautolu 'e he kau takí. 'Oku hangē e fāmīlī takitaha ko ha kongā 'o e sima 'okú ne pukepuke fakataha e uōtī kae lava 'o tupu."

'I he'ene hoko ko e pīsopé kuo poupou'i 'e Lisiate 'a e ngāue ke fakamālohia e ngaahi fāmīlī 'i hono fai mo tauhi e ngaahi fuakavá mo e toutou 'alu 'o lotu 'i he temipalé. Ko e taha e sīpinga 'oku hā ai e fakamamafa ko 'enī ko e ngaahi fononga fakauooti ki he temipalé ki he Temipale Kuakuila 'Ekuatoá, 'oku meimei houa 'e nima 'e fononga ki aí.

'Oku pehē 'e Lute, "Oku mau 'alu fakauooti he lahi taha te mau lavá. Ko 'emau taumu'á ke sila'i e fāmīlī kotoa pē 'i he temipalé."

'Oku toe tånaki mai 'a Lisiate, "Kuo tokoni ki he tupulaki fakalaumālie 'a e ngaahi fāmīlī, e 'alu 'o sila he temipalé. Ne sila ha ngaahi fāmīlī tokolahi he ngaahi ta'u mai kimui ní. 'Oku nau teuteu he taimi ni 'enau ngaahi hingoa fakafāmīlī pē 'anautolu mo fakahoko e ngaahi ouaú ma'a 'enau ngaahi kuí. Ko kinautolu kuo fai iá kuo nau fakatupulaki ha tukupā lahi ange ki he ongo-ongolelei 'o Sisū Kalaisí pea ma'u ha fiefia 'oku lahi angé. Kuo liliu 'e he temipalé e visone 'a e kāingalotú."

'Oku Liliu mo e Ni'ihī Fakafo'ituituí 'i he Tokanga Taha ki he Temipalé

Kuo ma'u 'e he fāmīlī Lotilikuesí ha fakamo'oni mālohi mo fakatātaha ki he ngaahi fuakava temipalé mo hono fakahoko e ngāue fakafofonga ma'a 'enau ngaahi kuí,

'o makatu'unga mei he ngaahi a'usia toputapu mo fakatātuhá.

'Oku pehē 'e Lute, "Kuo mau fakahoko ha ngāue ki he'eku ngaahi fa'ētangatá mo e me-hikitangá, mo e kāinga 'eku tangata'eikí. Na'a mau ongo'i 'oku totonu ke mau fai pē e ngāue ki homau fāmīlī. 'Oku ou 'ilo 'oku mo'oni e ngāue fakafofonga 'oku tau faí. 'Oku ou ongo'i ha fiemālie lahi 'i he ngāue kuo mau lava ke fai ki he'emau ngaahi kuí. Kuo hoko ko e ngāue makehe tahá 'eni."

'Oku fakamo'oni ki ai 'a Lisiate, "Oku ou fiefia hono fai e ngāue fakatemipalé ma'anautolu 'oku kei tatalí. Ko e ngāue 'eni ki he'etau mo'uí kotoa. Ko e me'a 'eni 'oku mau lotu ke faí."

Ne liliu 'e he 'alu ki he temipalé hona fāmīlī. 'Oku pehē 'e Lute, "Ne liliu lahi ha ngaahi me'a, hili 'ema sila he temipalé. Kuo tupulaki homa ivi fakalaumālie."

'Oku tui ki ai 'a Lisiate: "Oku 'uhinga ki homau fāmīlī, ko ha uouangataha lahi ange, 'o 'ilo'i ko e ha'i fakafāmīlī, 'a ia ko e kamata'anga mo e ngata'anga mo'oni ia 'o e me'a kotoa pē, te ne 'omi kiate kitautolu e mālohi ke laka atu kimu'á. 'Oku 'i ai ma'u pē ha ngaahi faingata'a 'i he mo'uí. Te tau lava ke fehangahangai mo e kaha'ú 'i ha founga makehe, koe'uhí ko e taumu'a 'oku tuku mai 'e he temipalé ma'atautolú. Ko e malava ko ia ke vahevahe atu e ngaahi tāpuaki ni—'o tautefito ki hono tokoni'i e ngaahi fāmīlī kehé ke fai mo e me'a tataú—'oku 'omi ai ha fiefia lahi ki he'etau mo'uí. 'Oku ou ongo'i ha tukupā lahi ange 'i homau 'apí."

'Oku ongo'i 'e Lisiate ko e taha 'o e ngaahi tāpuaki ma'ongo'onga tahá e fili ko ia 'a e fāmīlī ke teuteu ke 'alu ki he temipalé, ma'u e ngaahi ouaú, pea sila, mo toe foki ke fai ha ngāue fakafofonga ma'a 'enau ngaahi kuí. 'Okú ne pehē, "Oku liliu e mo'uí, 'i he'etau faka'aonga'i e tuí pea tali e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí kuo toe fakafoki maí kae tautautefito ki he taimi 'oku tau 'alu ai ki he temipalé ke fai e silá mo e ngaahi ouau fakamo'uí 'i he lakanga fakataula'eikí. 'Oku 'ikai ke kei tatau e tokotaha 'okú ne ma'u e ngaahi fuakava 'o e temipalé." ■

HOKO KO HA KAU FAKAFOFONGA

"'I he vahevahe lalahi 'o e kotoa 'o e ngaahi fakatupu 'a e 'Otua, 'oku 'i ai "a e ngaahi me'a ke ngaue [mo] ngaue'i fakatou'osi' (2 Nifai 2:14). 'I he'etau hoko ko ia ko e fānau 'a 'etau Tamai Hēvani, 'oku tapuekina ai kitautolu 'aki ha me'afaoaki 'o e tau'atāina ke fillí, 'a e ivi mo e mālohi ke ngāue ta'efakakouna'í. 'I hono fakakoloa'i kitautolu 'aki 'a e tau'atāinab ke filí 'oku tau hoko ai ko e kau fakafofonga, pea 'oku fie ma'u ke tau ngāue kae 'ikai fakakouna'i ke ngāue ma'atautolu—tauteufito 'i he'etau 'fekumi ki he 'iló . . . 'i he ako pea 'i he tuí foki' (T&F 88:118)."

'Eletā David A. Bednar 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Le'o 'i he Fakakukafi," *Liahona*, Mē 2010, 42.

KO E ANGA e Mo'ui 'a e Kau Ākongā 'a Kalaisí HE TAIMI 'O E Tau' mo e Fetā'akí

*'Oku tokoni'i
kitautolu 'e he
ngaahi tefito 'i
mo'oni 'o e Tohi
'a Molomoná ke
tau mo'ui 'i he
tui mo e 'ama-
naki lelei lolo-
tonga e ngaahi
taimi faingata-
ta'á ni.*

*'Olungá: Na'e kâtekina
'e Nifai hono ha'i he
'aho 'e fā kae 'oua ke
toki fakatomala 'a Lei-
mana mo Lemiuela 'o
vete ia (vakai, 1 Nifai
18:9–21). To'omata'ú:
Ne 'ikai ha taha he kau
tau kei talavou 'e toko
2,000 'a Hilamani ne
mate 'i he tau' (vakai,
'Alamā 56:44–57).*

Fai 'e David Brent Marsh
Potungāue Lakanga Fakataula'eikí

Oku tau mo'ui 'i ha kuonga 'oku
mafola lahi ai e tau' mo e fetā'akí.
'Oku lipooti 'e he ngaahi ma'u'anga
ongoongó e ngaahi me'a fakalilifú ni he 'aho
kotoa. Na'e pehē 'e he palōfita 'a e 'Eikí, ko
Palesiteni Tōmasi S. Monisoní, "Kuo tau omi ki
he māmaní 'i he kuonga puputu'ú ni."¹ 'Okú
ne fakapapau'i mai e me'a ne lea 'aki 'e Palesi-
teni Kōtoni B. Hingikelí (1910–2008): "'Oku
tau mo'ui 'i he fa'ahita'u 'oku fai ai 'e he kakai
anga-fakamālohí 'a e ngaahi me'a fakamana-
vahē mo fakalielia. 'Oku tau mo'ui 'i he fa'ahi-
ta'u 'o e tau."²

Neongo 'ene tu'u fakatu'utāmaki, ka 'oku
'ikai totonu ke fai ha ofo. 'Oku ako'i 'e he
folofolá 'e ha'u 'a Sētane "ke tau" (Fakahā
12:17) 'i he ngaahi 'aho faka'osí mo e kakai
angatonú pea 'e "to'o atu ai 'a e melinó mei
he māmaní" (T&F 1:35).

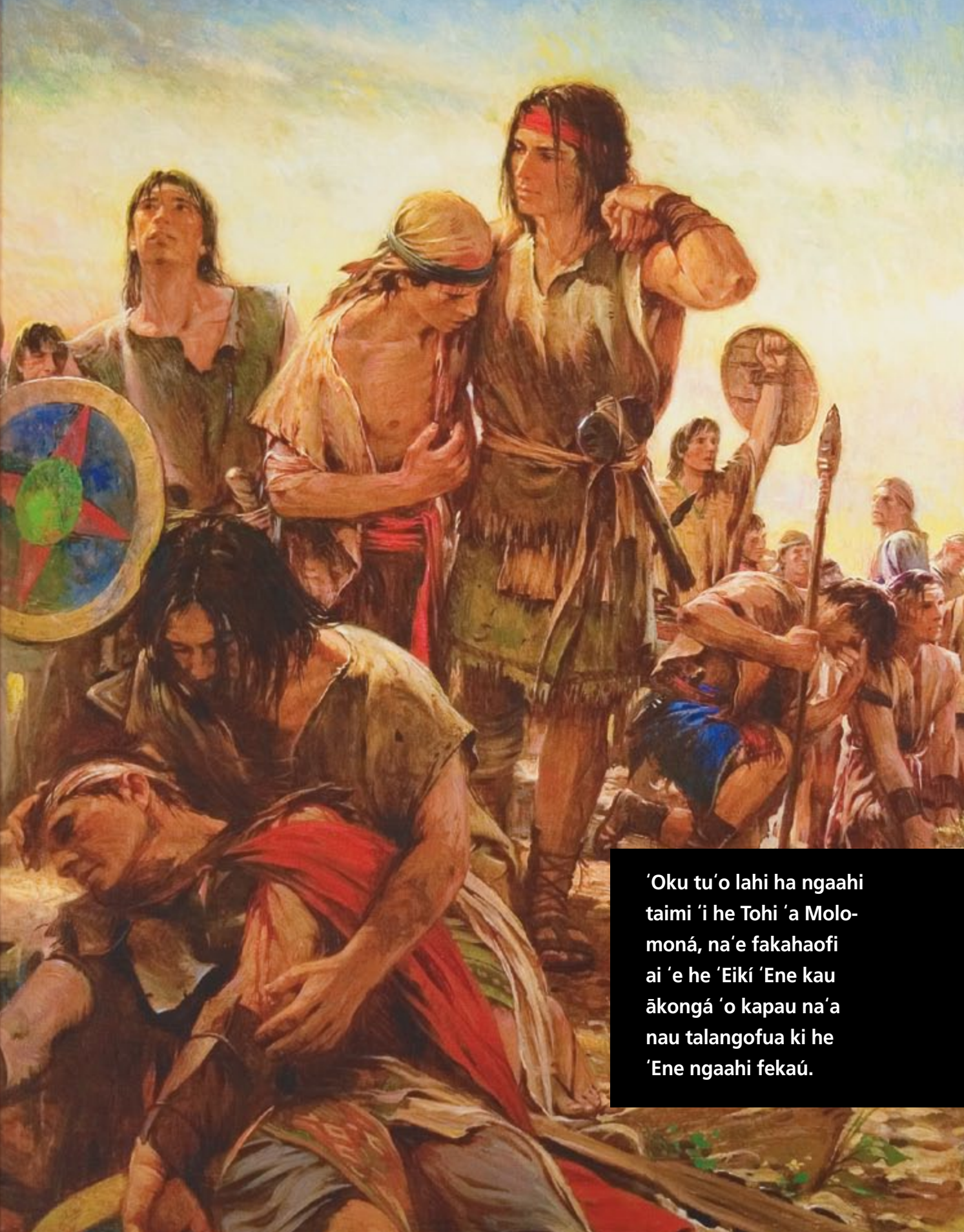
Na'e 'afio mai e 'Otuá ki hotau kuongá pea
ui e Palōfita ko Siosefa Sāmitá ke 'omi e Tohi
'a Molomoná ke tokoni'i kitautolu (vakai,
T&F 1:17, 29; 45:26). 'I he ngaahi vahe 'e
239 'i he Tohi 'a Molomoná, 'oku fekau'aki e
vahe 'e 174 (peseti 'e 73) mo e tau', tautoitoí,
fakapoó, fa'ufa'u kākā fakapolitikalé, ngaahi
kautaha fufuú, fakamanamaná, taumu'a ta'e
tonu fakafāmilí, mo e ngaahi feke'ike'i
kehekehe.

Ko e hā ne fakatolonga ai 'e he kau tauhi
lekooti 'o e Tohi 'a Molomoná ha ngaahi me'a
lahi ne hoko he tau'. Ne tali ki ai 'a Palesiteni
'Eselā Tafu Penisoni (1899–1994) 'o pehē,
"'Oku tau ako mei he Tohi 'a Molomoná e
founga ne mo'ui ai e kau ākongā 'a Kalaisí
'i he ngaahi taimi 'o e tau'."³ 'Oku 'oatu heni
ha ngaahi fakakaukau 'e lava ke ne tataki
kitautolu 'i he'etau mo'ui he ngaahi kuonga
faingata'á.

'Oku Hoko e Fakahaofi mei he Talangofuá

'Oku lahi ha taimi 'i he Tohi 'a Molomoná,
ne fakahaofi ai 'e he 'Eikí 'Ene kau ākongá
'o kapau te nau talangofua ki He'ene ngaahi
fekaú.⁴ Ne ako'i 'e Nifai, "'Oku 'i he kakai
kotoa pē kuo fili 'e he 'Eikí 'a 'ene ngaahi
'alo'ofa ongongofuá, koe'uhí ko 'enau tuí, ke
fakaivi'i 'a kinautolu 'o a'u ki he'enau ma'u
'a e mālohi 'o e fakahaofi'" (1 Nifai 1:20). Ne
lekooti 'e Nifai e founga ne fakahaofi ai 'e
he 'Eikí 'ene tangata'eikí mei he kakai ne
nau feinga ke fakapoongi iá, fakahaofi hono
fāmilí mei hono faka'auha 'i Selusalemá,
fakahaofi ia mo hono ngaahi tokouá mei he
feinga fakapō 'a Lēpaní, mo fakahaofi ia he
taimi na'e fakamamahi'i ai ia 'e Leimana mo
Lemiuelá (vakai, 1 Nifai 2:1–3; 3:28–30; 4;
7:16–19; 18:9–23).

Na'e tala 'e 'Alamā ki hono foha ko Sipiloní,
"'Oku ou faka'amu ke ke manatu, 'e fakatatau
ki ho'o falala ki he 'Otuá 'a hono fakahaofi

'Oku tu'o lahi ha ngaahi taimi 'i he Tohi 'a Molo-moná, na'e fakahaofi ai 'e he 'Eiki 'Ene kau ākongá 'o kapau na'a nau talangofua ki he 'Ene ngaahi fekaú.

‘E MALU’I KITAUTOLU ‘E HE ‘OTUÁ

“‘E nofo e ‘Otuá mo kitautolu. Te Ne tokanga’i kitautolu. Te Ne malu’i kitautolu . . . kapau te tau mo’oni mo faivelenga pea talangofua mo fai ki He’ene folofolá.”

Palesitani Gordon B. Hinckley (1910–2008), “God Will Protect Us in These Perilous Times,” *Church News*, Feb. 22, 2003, 3.

koe mei ho ngaahi ‘ahi’ahi’i, mo ho ngaahi faingata’a’iá, pea mo ho ngaahi fakamamahi’i” (‘Alamá 38:5). Na’e toe fakatokanga’i ‘e Molomona ko “kinautolu ko ia na’e tui faivelenga ‘i hono tauhi ‘o e ngahi fekau ‘a e ‘Eikí na’e fakahaofi ‘i he taimi kotoa pē” (‘Alamá 50:22). Ne fakapapau’i mai ‘e ‘Eletā Lāsolo M. Nalesoni ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ‘a e tefito’i mo’oni ko ‘ení ‘i he’ene pehē: “Oku hanga ‘e he talangofuá ‘o faka’atā ke tafe ta’e fakangatangata mai e ngaahi tāpuaki ‘a e ‘Otuá. Te Ne faitāpuekina ‘Ene fānau talangofuá ‘aki ‘a e tau’atāina mei he pōpula mo e mamahí.”⁵

‘Oku toe faka’ali’ali mai foki ‘e he Tohi ‘a Molomoná ‘e lava ‘e ha kakai angatonu tokosi’i pē ‘o ‘omi e melinó mo e malu ki ha fu’u kolo kakato (vakai, Hilamani 13:12–14).

‘E lava ke Hoko e Taú ko ha Ui ke Fakatomala

‘I he taimi ‘oku tau fakangalo’i ai e ‘Otuá, ‘okú Ne ui mai kiate kitautolu. ‘Okú Ne tomu’a faka’aonga’i ha ngaahi founga anga’ofa hangē ko e ngaahi ue’i fakatāutahá mo e kau palōfitá. ‘Oku toe lahi ange ‘Ene feingá kapau ‘oku ‘ikai ke tau tokanga ange kiate Ia. ‘Oku ‘i ai e taimi, ‘okú Ne faka’atā e taú mo e fakamamahí ko ha konga ia ‘o ‘Ene feinga faka’osi ke tokoni’i kitautolu ke foki kiate Iá.⁶

Na’e pehē ‘e Molomona, “Pea ko ia ‘oku tau ‘ilo’i kapau ‘oku ‘ikai ke tautea’i ‘e he ‘Eikí ‘a hono kakaí ‘aki ‘a e ngaahi mamahi lahí, ‘io, kapau ‘oku ‘ikai te ne tautea’i ‘a kinautolu ‘aki ‘a e mate mo e ilifia, pea mo e hongē mo e fá’ahinga mahaki faka’auha kotoa pē, he ‘ikai te nau manatu’i ia” (Hilamani 12:3). ‘E lava ke hoko e taú ko ha fakamanatu ke tau fakatomala mo foki ki he ‘Otuá.

‘Oku ‘Omi ‘e he ‘Otuá ha Fakafiemālie he Taimi Taú

‘I he taimi ‘oku fie ma’u ke mamahi ai e kau ākongā ‘a e ‘Otuá mei he nunu’a ‘o e taú, ‘oku ‘omi ‘e he ‘Otuá ha fakafiemālie kiate kinautolu. ‘I he taimi ne taki pōpula ai ‘a ‘Alamá mo hono kau muimuí, na’a nau tafoki he taimi pē ko iá ki he ‘Eikí (vakai, Mōsaia 23:27–28), pea na’á Ne tali atu he taimi pē ko iá: “Te u fakama’ama’a foki ‘a e ngaahi kavenga kuo hilifaki ki homou ngaahi umá, ke ‘oua na’a mou ongo’i ia ‘i homou tu’á, lolotonga ho’omou ‘i he nofo pōpulá; . . . pea ke mou ‘ilo’i

‘Oku ‘i ai ha kau ākongā hangē ko ‘Apinetai (‘oku hā ‘i ‘olunga mo lalo), ‘oku ui ke nau mamahi pe mate koe’uhí ke nau tu’u ko ha kau fakamo’oni ki he fai angahalá.

fakapapau ko au ko e 'Eiki ko e 'Otuá, 'oku ou tāpuaki i hoku kakaí i honau ngaahi faingata'a'ia" (Mōsaia 24:13–14).

Ne talaange 'e Sēkope ki he kakai loto ma'a i hono kuongá, "Sio ki he 'Otuá i he 'atamai 'oku tu'u ma'u, pea lotu kiate ia i he fu'u tui lahi, pea te ne fakafiemālie i 'a kimoutolu i homou ngaahi faingata'a'ia, pea te ne taukapo i 'a kimoutolu, 'o fekau hifo 'a e tauteá kiate kinautolu 'oku feinga ke faka'auha 'a kimoutolú" (Sēkope 3:1).

'Oku fakapapau i mai 'e he kau palōfita 'o onopōní e mo'oni ko 'ení. Na'e ako i 'e 'Eletā Siosefa B. Uefilini (1917–2008) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Neongo 'oku 'ikai ke fa'a kau mai [e 'Otuá] i he ngaahi me'a 'oku hokó, ka kuó Ne talá'ofa ki he kau faivelengá ha nonga 'o a'u ai pē ki he taimi 'o 'enua faingata'a'ia mo e mamahi."⁷

Na'e pehē 'e Palesiteni Penisoni, "Neongo 'oku faka'au ke toe kovi ange e kuongá, . . . ka 'oku 'ikai totonu ke tau ilifia kapau te tau falala ki he 'Otuá mo tauhi 'ene ngaahi fekaú."⁸

'Oku Ui ha Ni'ihī ke Hoko ko ha Fakamo'oni Ke Fakafepaki ki he Angahalá

Neongo 'e lava ke fakahaofi e kau ākongá 'a Kalaisi mei he taú, ka 'e i ai e kau ākongá 'e ni'ihī 'e tuku ke faingata'a'ia pe mate ke hoko ko ha fakamo'oni ki he angahalá. Ko ha fo'i mo'oni faingata'a 'eni 'oku faingata'a ke tali pe mahino. Na'e fakamanatu mai 'e 'Eletā Niila A. Mekisuele (1926–2004) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá "e ikai hao 'aupito 'a e kakai tui faivelengá mei he ngaahi me'a 'oku hoko i he palanite ko 'ení."⁹ Ne fakahā 'e Palesiteni Hingikeli ko e ni'ihī 'o kinautolu 'e "mahalo na'a tau faingata'a'ia."¹⁰

'Oku fakatolonga mai 'e he Tohi 'a Molomoná ha ngaahi talanoa 'o e ngaohikovia fakamamahi mo e anga fita'á ke tokoni ke mahino kiate kinautolu e 'uhinga 'oku tuku-ange ai ke mamahi mo mate e kau ākongá 'a e 'Eiki, 'o kau ai e kau palōfita pea pehē ki ha kakai fefine mo e fānau ta'ehalaia. Hangē ko 'ení, ne hanga 'e he kau taula'eiki angakovi 'a e Tu'i ko Noá 'o ha'i e palōfita ko 'Apinetáí "o nau haha hono kilí 'aki 'a e ngaahi ha'inga 'akau vela 'o a'u ki he'ene mate." Ne fai 'e 'Apinatai ha'ane fakamo'oni kimu'a peá ne maté, "Pea kapau te mou tamate'i au, te mou

lilingi ai 'a e toto ta'ehalaia, pea 'e tu'u foki ia ko ha fakamo'oni ke talatalaaki i 'a kimoutolu i he 'aho faka'osi" (Mōsaia 17:10, 13).

Ne toe i ai ha fakapō fakamamahi i he Tohi 'a Molomoná, i hono hanga 'e he kau loea mo e kau fakamaau angakovi 'o 'Amo-naihaá 'o tutu e ngaahi uaifi mo e fānau 'a e kakai ne ului ki he tui fakalotú. Ne 'omi 'a 'Alamá mo 'Amuleki ki he feitu'u ne hoko ai e mate fakama'atá pea fakamālohi i ke na mata tonu ki he tāmāte fulikivanu ko 'ení.

"Pea i he vakai 'a 'Amuleki ki he ngaahi mamahi 'a e kakai fefine pea mo e fānau 'a ia na'e vela i he afi, na'á ne mamahi foki mo ia; 'o ne pehē kia 'Alamá: Te ta lava fēfē ke mamata ki he me'a fakamamahi ni? Ko ia ta mafao atu hota nimá, pea ngāue 'aki 'a e mālohi 'o e 'Otuá 'a ia 'oku 'iate kitauá, 'o fakahaofi 'a kinautolu mei he ngaahi ulu 'o e afi."

Ka na'e tali ange 'a 'Alamá kiate ia, "Oku ta'ofi au 'e he Laumālié ke 'oua na'a mafao atu hoku nimá; he vakai 'oku ma'u 'a kinautolu 'e he 'Eiki kiate ia, i he nāunau; pea 'okú ne tuku ke nau fai 'a e me'á ni, pe fai 'e he kakai 'a e me'á ni kiate kinautolu, 'o fakatatau mo e fefeka 'o honau lotó, koe'uhí ke totonu 'a e ngaahi tautea te ne fai kiate kinautolu i hono houhaú; pe 'e tu'u 'a e toto 'o e kakai ta'ehalaia ko ha fakamo'oni ke talatalaaki i 'a kinautolu, 'io, pea tangi lahi i he talatalaaki i 'o kinautolu i he 'aho fakamuí" ('Alamá 14:10–11).

'Oku Hū e Kau Angatonu 'oku Tōtaú ki he Mālōlō'anga 'o e 'Eiki

I he 'etau tangi he mole e ngaahi 'ofa'anga faivelengá, kuo fakamahino i mai kiate kinautolu 'e he Tohi 'a Molomoná 'oku nau hū kinautolu ki he mālōlō'anga 'o e 'Eiki 'o nau fiefia ai. Na'e lea fakahangatonu mai 'a Molonai ki he me'á ni, "He 'oku tuku 'e he 'Eiki ke tāmāte'i e kau mā'oni'oni koe'uhí ke fakahoko 'ene fakamaau totonú mo e tauteá ki he kau fai angahalá; ko ia 'oku 'ikai 'aonga ke mou mahalo kuo mole 'a e kau mā'oni'oni koe'uhí he kuo nau mate; kae vakai, 'oku nau hū ki he mālōlō'anga 'o e 'Eiki ko honau 'Otuá" ('Alamá 60:13).

Hili ha tau ne mole ai ha "ngaahi 'anga-anga 'o e toko lau afe . . . 'oku 'au'aunga i ha ngaahi fokotu'unga i he funga fonuá," 'o kau ai ha ni'ihī 'o e kau ākongá faivelenga 'a

Ne mamata 'a 'Eta ('olunga) mo Molonai (peesí 34) ki hono faka'auha hona kakai 'e he tau (vakai, 'Eta 13:13–14; Molonai 1:1–4).

Kalaisí, pea lekooti 'e he Tohi 'a Molomoná ko e fa'ahinga ne mo'uí ne "tengihia mo'oni 'e he toko lau afe kehe 'a e mole honau kāingá, ka 'oku nau fiefia mo vikiviki 'i he 'amanaki, mo 'enau 'ilo foki, 'o hangē ko e ngaahi tala-'ofa 'a e 'Eikí, 'oku fokotu'u hake 'a kinautolu ke nofo 'i he nima to'omata'u 'o e'Otuá, 'i he nofo fiefia ta'e-hano ngata'anga" ('Alamá 28:11–12).

Ko e Pilinisi 'o e Melinó

Ne 'omai e Tohi 'a Molomoná ke tāpuekina e mo'uí 'a kinautolu 'oku mo'uí he ngaahi taimi 'o e taú mo e fetā'akí. 'Oku fakamama-fa'i mai 'e he ngaahi me'a ne hokó mo e akonaki 'oku lekooti 'i he tohí ni e 'amanaki lelei, fakafiemālié, mo ha fakakaukau 'oku fakalangí. 'Oku tau 'ilo 'e fakahaofi ha tokolahí 'i he talangofua ki he 'Otuá, pea 'oku lava ke hoko e taú ko ha ui ke foki ki he 'Otuá, pea 'omi 'e he 'Otuá e fakafiemālié ki He'ene kau ākongá 'oku fie ma'u ke nau mamahí. 'Oku tau toe 'ilo foki ko e kau angatonu ko ia 'oku mate he lolotonga e taú pe fakamamahí te nau tu'u ko ha fakamo'oni ki he fai angahalá pea 'e hū atu e kau ākongá ko 'ení ki he mālōlō'anga 'o e 'Eikí.

Ko hono aofangatukú, 'oku ako'i kitautolu 'e he Tohi 'a Molomoná ki he founga 'oku lava ke ma'u ai 'e he kau ākongá 'a Kalaisí e melino 'i honau lotó, 'apí, mo e ngaahi pule-'angá. Ko e me'angāue mahu'inga taha ia te ne 'omi kitautolu kia Sisū Kalaisí, ko e Pilinisi 'o e Melinó. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Thomas S. Monson, "Mālohi 'o e Lakanga Fakataula-'eikí," *Liahona*, Mē 2011, 66.
2. Gordon B. Hinckley, "Mo'uí 'i he Kakato 'o e Ngaahi Kuongá," *Liahona*, Sānuāli 2002, 4.
3. Ezra Taft Benson, "The Book of Mormon—Keystone of Our Religion," *Liahona*, Nov. 1986, 7.
4. 'Oku 'i ai ha ngaahi folofola 'e 56 nai 'i he Tohi 'a Molomoná 'okú ne ako'i e founga ne fakahaofi ai 'e he 'Eikí e kakaí mei he taú mo e ngaahi tūkunga fakatu'utāmaki kehé.
5. Russell M. Nelson, "Fehangahangai mo e Kaha'ú 'i he Tui," *Liahona*, Mē 2011, 34–35.
6. 'Oku 'i ai ha ngaahi folofola 'e 35 nai, kau ai ha 11 mei he Tohi 'a Molomoná, 'okú ne ako'i e founga ne fakata'atā ai 'e he 'Eikí e taú mo e fakatamaki fakaaenatulá ke ne tokoni 'i kitautolu ke tau manatu 'i e 'Eikí.
7. Joseph B. Wirthlin, "Kumi 'o ha Taulanga Ū," *Liahona*, Siulai 2000, 71.
8. Ezra Taft Benson, 'i he Conference Report, Oct. 1951, 46.
9. Neal A. Maxwell, "Takatakai 'i 'e he Ongó Nima 'o ['Ene] 'Ofá," *Liahona*, Nōvema 2002, 17.
10. Gordon B. Hinckley, "Ko e Ngaahi Kuonga 'oku Tau Mo'uí Aí," *Liahona*, Sān. 2002, 86.

KO E HĀ 'OKU HOKO AI E TAÚ MO E FAKAMAMAHÍ?

'Oku fakamo'oni 'i mo fakamahino'i lelei 'e he Tohi 'a Molomoná 'oku fakaafe'i mai 'e he fai angahalá e taú. 'Oku tatau ai pē pe ko e feinga 'a e kakai ta'e angatonú ke ma'u ha mālohi ki ha ní'ihí kehe pe ko ha tangata'i fonua 'okú ne faka'atā e angahalá ke tupulaki 'i ha founga 'oku 'ikai mapule'í, ko hono ola leva ko e tau, fepakipaki, mo e fetā'akí.

KO E TAIMI 'OKU FEKUMI AI E KAKAI TA'E ANGATONÚ KE MA'U HA MĀLOHI

Ne 'ulungia 'a 'Amelikai 'i ha fili feke'ike'i fakalao ka na'e 'ikai ke tuku ai 'ene faka'amu ke pule'i e ní'ihí kehé. Na'á ne fakaloto 'i hono kau poupou ke fakanofu ia ko ha tu'i. Na'á ne fekau 'i leva hono kau muimui fo'ou ke nau tau ke faka'auha e Siasi 'o e 'Otuá ke ne fakapōpula'i ai e kakaí. Ne faingata'a'ia ha lau afe 'i ha fakamamahi ta'e totonu koe'uhi ko e fie ma'u 'e ha tangata 'e tokotaha ke ne pule'i e ní'ihí kehé. (Vakai, 'Alamá 2.)

Na'e ue'i hake 'e Seilahemena ko ha 'eikitau Leimana, e loto hono kakaí ke nau tau 'i e kau Nifai mo fakapōpula'i kinautolu. Ne fai e taú, pea 'ikai lava ke lau hono kau maté koe'uhi ko hono fu'u tokolahí. (Vakai, 'Alamá 43:6–8, 37; 44:21.)

Na'e fakahoko 'e 'Amalekaia, ko ha tangata ne mavahe mei he kau Nifai, ha founga kākā, fakamamahi, mo e taú ke fakahoko'aki 'ene fie ma'u mafai. Na'á ne fakapōpula'i e kau Nifai, pea nau faingata'a'ia he taú mo e fetā'akí he ta'u 'e nima ne hokó. (Vakai, 'Alamá 46–48.)

KO E TAIMI 'OKU FAKA'ATĀ AI 'E HE KAKAI 'O E FONUÁ KE TUPULAKI E ANGAHALÁ

Na'e ako'i 'e Nifai ne 'i ai ha falukunga kakai kehekehe na'e "faka'auha mei he to'u tangata ki he to'u tangata 'o fakatatau mo 'enau ngaahi fai hiá" (2 Nifai 25:9). Na'e fakapapu 'i 'e he 'Eikitau ko Moloná ki hono kakaí he 'ikai ke faka'auha kinautolu tukukehe kapau te nau toki fakahoko pē ia 'e kinautolu 'i ha'anau maumau fono (vakai, 'Alamá 46:18). Na'e fakamatala 'i e Molomona, "He ko e me'a 'i he'enau [kau Nifai] ngaahi fakakikihi mo 'enau ngaahi feke'ike'i, 'io, 'a 'enau ngaahi fakapoó, mo 'enau ngaahi vete koloá, mo 'enau tauhi 'otua loí, mo 'enau ngaahi fe'auaki, mo 'enau ngaahi anga-fakalieliá, 'a ia na'e 'iate kinautolu, kuo fakahoko ai kiate kinautolu 'enau ngaahi taú mo hono ngaahi faka'auhá" ('Alamá 50:21).

TĀ 'O E FĀMILĪ FAI 'E MICHAEL R. MORRIS

'E HOKO MAI E UTUTA'Ū

Fai 'e Michael R. Morris

Ngaahi Makasini 'a e Siasí

Na'e 'ikai pē ke teitei faingofua kia 'Osikā Filiponi mo hono fāmilí, 'a hono ngoue'i e kelekelé ke ma'u ai ha pa'anga ke tokoni ki he fāmilí. 'Oku hangē ne fakatahataha e matangí, lá'ala'aá, maumau e me'angāué, mo e 'ikai lelei hono fakatau e ngaahi fua mei he ngoué, mo e ngaahi faingata'a kehé ke nau fakafepaki'i e ngaahi ngāue lelei taha 'a e fāmilí.

'Oku pehē 'e 'Osikā, 'okú ne ngoue'i ha 'eka 'e 100 (hekitea 'e 40) 'i he Tele'a Ma'u-lalo Hifo 'o e Vaitafe Suputá, 'oku tu'u 'i he fakatonga 'o e Vahefonua Suputa 'Asenitiná, "Kuo pau ke mau fekumi he 'aho kotoa 'i heni he *chacra*—'i homau kelekelé—ki ha tataki fakalaumālie mo ha fakahā kae lava ke mau mo'ui he me'a 'oku 'omi 'e he kelekelé ma'amautolú. 'Oku hoko e faingata'á he 'aho kotoa pē."

Ko e taha e faingata'a lahi taha ki he fāmilí Filiponí ko e 'ikai ke nau 'ilo'i ma'u pē pe ko e fē e taimi 'e ma'u ai ha fua mei he 'enau ngāue ta'e tukú. Neongo ia, kuo nau ako ko e ngāue mālohí pea kātaki fuoloá pea 'e faifai pea ma'u ha ola lelei.

'Oku fakamatala'i 'e 'Osikā, "'Oku 'ikai ma'u faka'aho pe fakauike 'a e pale ki ho'o ngāue 'i hono ngoue'i e kelekelé. 'Oku mau ngāue he 'aho kotoa tukukehe 'e 'aho Sāpaté—he uike kotoa pē, māhina kotoa pē—mo e te'eki pē ke ma'u ha pa'anga, ko ia ai kuo pau ke mau fokotu'u ha ngaahi palani faka'ekonōmika. 'Oku 'i ai e taimi 'e ní'ihī 'e 'osi ha ngaahi māhina pea a'u pē ki ha ta'u kae toki fiefia he fua 'o 'emau

Kuo ako 'e he fāmilí Filiponí ko e fono 'o e ututa'ū—'a e fakatu'asino mo fakalaumālie fakatou'osi—'oku fie ma'u ki ai e vilitaki, kātaki mo e lotu.

‘Oku ‘ikai ke ‘ilo ma’u pē ‘e ‘Osikā Filiponi mo hono fāmīlī e taimi ‘e ma’u ai ha fua mei he’enu ngāue kīkivoī. Ka kuo nau ako ko e ngāue mālohī mo e kātakī ‘e ‘i ai pē hono pale.

ngāue. Kuo pau ke mau manatu ‘i ma’u pē ko e ngāue ‘oku mau fai he taimi nī ‘e toki utu ‘a mui hono olá.”

‘Oku tō ‘e ‘Osikā mo hono uaifi ko Lilianá, mo e toko ua ‘o ‘ena fānaú, ko Taniela mo Malia Silesitā, ‘a e musie ma’á e fanga manú mo tauhi ha fanga monumanu.

‘Okú ne pehē, “Oku ‘i ai e taimi ‘e ni’ihi ‘oku ‘i ai ha’amau pa’anga, pea taimi ‘e ni’ihi ‘oku hala koe’uhī he kuo ‘osi kotoa ia he fakamole ke fai ‘aki e ngāue ki he ngoué. ‘Oku ‘i ai e taimi ‘e ni’ihi ‘oku maumau ‘emau ‘ū mīsinī. ‘Oku ‘i ai e taimi ‘e ni’ihi ‘oku ‘ikai lava ke fakatau ‘emau fanga monumanú ‘i he taimi kuo nau mau ai ke fakatau atú. Ka ‘o kapau te mau fakalaulauloto mo lotu, mo kātaki pea ‘oua ‘e mole ‘emau ‘amanaki leleí, ‘oku hili pē ha ‘aho ‘e taha pe ua kuo ma’u ha veteki’anga ‘o e palopalemá. ‘Oku ha’u ha taha ‘o pehē mai, ‘Che,¹ ‘oku ‘i ai ha’o fanga monumanu ke fakatau?’ ‘Oku lelei e me’a kotoa, pea mau laka kimu’a. ‘Oku faingata’a e ngāue he kekelelé, ka kuo tokoni ‘i kimautolu ‘i he’emau ngāue he ‘aho kotoa pē.”

Ngaahi Feitu’u ke Fakataumu’a ki ai

‘Oku pehē ‘e Taniela ‘oku hanga ‘e he ngāue he kekelelé ‘o ‘oange kiate ia ha faingamālie he ‘aho takitaha ke ne vakai ai ki he ngaahi tāpuakī mo e faingata’á mei he tafa’aki ‘o e ongoongoleleí. ‘Okú ne fakamatala ‘i e ngāue he kekelelé ‘o pehē, “Ko ha tāpuaki ke fealea’aki mo e ‘Eikí pea tokanga ki he tākiekina ‘a e Laumālie ‘o ‘ikai hoha’asi ‘e he longoa’á pe mūsiká pe tu’uakí.”

‘Oku pehē ‘e Liliana, “Oku faingofua ke hoko ko ha mēmipa ‘o e Siasí ‘i ha feitu’u hangē ko ‘enī ‘oku ‘ātakai’i ‘e natula mo e kakai ‘oku nau ‘ofa ‘iate koé. ‘Oku tokoni ia ke ne fakamanatu kiate au ‘oku tau fakafalala ki he ‘Eikí pea ko e me’a kotoa ke tau fai ko e fakamālo kiate Ia. ‘Oku meimei ke hā mei he me’a kotoa ‘oku tau fai ‘i henī e ni’ihi ‘o e tefito’i mo’oni ‘o e ongoongoleleí. ‘Oku ha’u ma’u pē ‘a ‘Osikā ki fale mo ha fakakaukau mei he ngoué pe ‘i he’ene ngāue mo e fanga monumanú.”

Hangē ko ‘enī, ko e taimi ko ia ‘oku palau ai ‘e ‘Osikā ha kongā kekelelé, ‘okú ne fili leva ha me’a ke fakataumu’a ki ai hangē ko

KO E TAIMI ‘OKU SIVI’I AI ‘E HE ‘EIKÍ ‘ENE ME’A FAKAPA’ANGÁ

“Ne ‘i ai ha ongo tangata ngoue ne tu’u

fakataha ‘ena ngoué. Ko e tokotaha ko ia ne ‘ikai teitei ngāue he’ene ngoué he ‘aho Sāpaté, ne fa’a manukí’i ia ‘e hono kaungā’apí koe’uhī ko e me’a ko iá. Na’á ne pehē ange, ‘Oku ‘ikai ke mo’ui lelei ho’o ngoué ‘o hangē ko aú. Ko e hā ‘oku ‘ikai ai te ke ngāue he ‘aho Sāpaté?’

“Na’e pehē ange ‘e he tangata ngoue ‘e tahá, “Oku ou loto au ke fai ki he folofola ‘a e ‘Eikí. ‘Oku ou loto ke ma’u e ngaahi tāpuaki ‘a e ‘Eikí.’

“Pea ‘i ha ‘aho ‘e taha ‘i ‘Okatopa na’á na tu’u ai he ve’e ‘aá. Na’e pehē ange ‘e he [kaungā’apí], ‘Sio ki hē. Sio ki he’eku ngoué. ‘Oku faka’ofa’ofa, pea loloa e ngoué, pea fua lahi e uitē, pea ‘oku kī’i ‘asi hono lí’aki ho’o ngoué. ‘Oku ‘ikai te ke tokanga’i lelei ho’o ngoué ‘o hangē ko aú. Sio ki he’eku ututá’ú ‘o fakahoa ki ho’o ututá’ú. Ko e hā ha’o lau he taimi ni ki he ngaahi tāpuaki na’á ke fakakaukau te ke ma’ú?’

“Ka na’e kī’i fakakaukau e tangata ngoue ‘okú ne [tauhi e ‘aho Sāpaté] ‘i ha lau miniti peá ne pehē ange, “Oku ‘ikai ke sivi’i ‘e he ‘Eikí ‘ene me’a fakapa’angá ‘i ‘Okatopa.’”

Palesiteni Boyd K. Packer, Palesiteni ‘o e Kōlomu ‘o e Toko Hongofulu Mā Uá, *Mine Errand from the Lord* (2008), 193.

ha fu'u 'akau pe ha fu'u maka he mama'ó 'e tokoni ke hangatonu ai 'ene palaú. 'Oku pehē 'e Liliana, "Oku tatau ai pē pe 'oku 'i ai ha me'a ia te ne fakapuliki hono halá. He 'ikai pē ke ne lava ia 'o afe ki to'ohema pe to'omata'u mei hono halá koe'uhí he 'okú ne loto ke hangatonu e 'otú."

'Oku toe pehē 'e 'Osikā, "Kapau te u toe sio kimui ke 'ilo pe 'oku hangatonu e 'otú, 'e hipa leva e palaú. Ko ia te u nofotaha pē 'i he me'a ne u fakataumu'a ki aí pea 'unu kimu'a."

'Okú ne pehē 'oku founga tatau pē 'a e *chacra*, mo e Siasí. "Kuo pau ke tau sio ki he 'Eikí, lau e folofolá, pea tauhi e ngaahi fekaú, kae nofo ma'u 'etau mo'uí he hala 'oku totonú. Kapau te tau faka'atā ha me'a ke ne tohoaki'i 'etau tokangá, 'oku mole leva e feitu'u ne tau fakataumu'a ki aí pea pikopiko leva hotau halá."

Ko ha Ututa'ú Fakalaumālie

'Oku 'alu e fāmili Filiponí ki ha kolo 'o e Siasí 'oku ofi mai ki Kaimani. 'I he kolo 'eni 'oku 'i ai ha toko 6,000 na'e nofo 'i 'e he kakai ne hiki mai mei Uelesí 'i he ngaahi ta'u 'o e 1870, 'oku ma'u 'e he kāingalotú ha faingamālie lahi ke nau hoko ko ha sipinga lelei ki he ní'ihí kehé. 'Oku pehē 'e Liliana, "Kuo pau ke mau fai e lelei taha te mau ala lavá he 'aho takitaha koe'uhí he 'oku siofi ma'u pē kimautolu 'e he kakái."

'E lava ke hoko māmālie hono 'ai ke tokanga e kakái ki he ongoongolelé. 'Oku fie ma'u 'e he fono fakalaumālie 'o e ututa'ú e kātaki, 'o hangē pē ko e fono fakatu'asino 'o e ututa'ú. Kuo lava e kakái 'o 'ilo'i mo faka'apa'apa'i 'enau tu'unga mo'ui ko e Kāingalotu 'o e Siasí, 'i hono hoko-hoko mo'ui 'aki 'e he fāmili e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongolelé.

'I he taimi ne ngāue ai 'a 'Osikā kimu'a he pule'angá, na'á ne toutou fakafisinga'i hono 'omi e kofí, tí, mo e 'olokaholó. 'Okú ne pehē, "Hili ha ngaahi ta'u, ne kamata ke tokanga mo pou pou mai e kau ngāué 'o nau 'eke ange, 'Ko e hā e fa'ahinga inu 'okú ke fie ma'ú?" 'Oku 'i ai ha taimi 'e ní'ihí te nau tokanga mai ai ki he Siasí. Ko e ututa'ú ia."

Ko e feitu'u 'oku lahi taha ai e ututa'ú fakalaumālie 'o e 'iló mo hono mo'ui 'aki e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongolelé ko e fāmili.

Kuo ma'u e ututa'ú mei he ngaahi tāpuaki he ngāue 'a 'Osikā ko ha pēteliake 'o e Siteiki Teleliu 'Āsenitina Noaté, mo e ngāue 'a Liliana ko ha palesiteni Fine'ofa he koló, pea mo e ngaahi ngāue tokoni 'a e kau mēmipa 'o e fāmili 'i ha ngaahi uiui'i lahi ne fakahoko he ngaahi ta'u lahi.

Kuo ma'u e ututa'ú mei hono tauhi 'o e 'aho Sapaté ke mā'oni'oní pea mo hono mo'ui 'aki e fono 'o e vahe-hongofulú. 'Oku pehē 'e 'Osikā, "Oku fakaava mo'oni

mai e ngaahi matapā 'o e langí—kapau he 'ikai hoko he taimi pē ko iá, 'e toki hoko mai ia 'i he hokohoko atu 'a e talangofuá."

Kuo hoko mai e ututa'ú fakataha mo e 'osi kotoa e fānau 'a e fāmili Filiponí mei he ako mā'olungá pea mo e 'osi e ngāue fakafaifekau 'a e ngaahi foha 'e toko fā. Kuo ma'u ha'anau ngāue mo e ngaahi faingamālie ki he tu'unga fakatakimu'a ne 'ikai ke nau mei lava 'o ma'u ka ne ta'e 'oua 'enau akó mo e ngāue fakafaifekau.

Kuo hoko e ututa'ú mei he ngaahi fehu'i ne fai kia Malia Silesitā 'e hono kaungā akó ne nau fie 'ilo ki he ngāue fakafaifekau taimi kakato 'a hono tuonga'ané, 'ene tui fakalotú mo e 'uhinga 'oku 'ikai ai ke ne 'alu ki he ngaahi fakafiefia 'oku toki kamata kuo fuoloa e po'ulí he pō Tokonakí.

Pea hoko e ututa'ú mei he ngaahi fanafana mo e tākiki-ekina fakafiemālie 'a e Laumālie Mā'oni'oní, 'o tokoni ke hao e fāmili mei ha fakatamaki 'i he fuoloa 'o e po'ulí 'i he'enau fakakaukau ne fai ha kaiha'a 'i honau 'apí. Ne 'ā hake 'a Taniela 'i ha'ane fanongo ki ha le'ó 'o teuteu ke malu'i honau 'apí, ka ko e tokotaha ne pehē ko e hū fakapo'ulí ne toki 'ilo ia ko e kaungā'apí ko ha'ane ha'u 'o kumi tokoni he na'e maumau 'ene kaá.

'Oku pehē 'e Taniela, "Ne u fakatokanga'i kuo fakafiemālie'i au 'e he Laumālie 'o fakalelei'i e me'a ne hokó 'o 'ikai ke toe fai ha hoha'a ki ai. Hili iá ne mau lotu 'o fakamālō ki he Tamai Hēvaní ne 'ikai ke hoko ha fakatamaki."

'Oku pehē 'e he kau mēmipa 'o e fāmili Filiponí, ko e taimi ko ia 'oku tau falala kakato ai ki he 'Otuá, te Ne tāpuekina kitautolu 'i hono 'omi 'etau ngaahi fie ma'ú pea tau hoko ko e me'angāue 'i Hono to'ukupú. Ko ha founga 'oku fie ma'u ki ai ha vilitaki, kātaki, mo e lotu. 'Oku toe fie ma'u foki ki ai ha tui lahi mo e ngāue. 'E hoko mai e ututa'ú, 'o fakatatau pē ki he taimi 'a e 'Eikí. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Ko ha lea 'oku ngāue angamaheni'aki 'i 'Āsenitina 'o 'uhinga koe "kaungāme'a," "takanga," pe "maheni."

Ne u fakaava hake 'eku 'i-meilí, he 'uluaki efiāfi ne u foki ai ki he ngāué. Ne 'i ai ha pōpoaki ai meia Paletí. Na'á ne 'omi ia he pongipongi Tūsité, kimu'a pea toki fai e 'ohofí.

NA'Á NE 'OMI E MELINÓ KIATE AU

Ne ako ngāue 'a hoku tuonga'ane ko Paletí ko ha taha e kau pule he tafa'aki 'a e tautahí ki he tānaki fakamatalá 'i he US Pentagon he taimi ne hoko ai e 'ohofi he 'aho 11 'o Sepitema 2001. Ne u ngāue he taimi ko iá 'i 'Aitahō 'i USA, pea 'i he'eku sio ongoongo he pongipongí ki he me'a ne hokó, ne u telefoni ki hoku pulé 'o poaki te u lí'aki ngāue 'i ha ngaahi 'aho.

Ne fakataha hake ha kau mēmipa hoku fāmílí ki Uāsingatoni D.C., 'i ha loki hulohula he hōtelé ne hanga 'e he kau ngāue 'a e pule'angá 'o tuku mavahe ko ha loki ke fai ai ha fakamatala, te nau lava ke 'omi ai ki he ngaahi fāmílí e fakamatala fakamuimitaha ki he ngaahi ngāue fekumi 'oku faí. Ne mau tali he 'aho ki he 'aho ke 'ilo pe na'e kau 'a Paletí he ní'ihí ne maté. 'I he tūkunga ko iá ne 'i ai e ongo fakamamahi mo e 'amanaki tōnoa he 'ikai lava ke feau. Ka na'e fakatahataha homau fāmílí 'o lotu ke 'oua na'a mole 'emau tuí, 'o tatau ai pē ko e hā e me'a 'e hokó.

'I he 'aho 17 'o Sepitemá ko ha

meimei 'osi ia ha uike 'e taha mei he 'ohofi, ne fakapapau 'i mai kiate kimautolu kuo mālōlō 'a Paletí.

Ne 'ikai pē te u 'ilo te u teitei fai e fehu'i, "Ko e hā 'oku hoko ai 'eni kiate aú?" Ka na'á ku 'eke, "Ko e hā 'oku hoko ai 'eni kiate iá?" Talu mei he'eku kei si'i, mo 'eku 'ofa, tangane-ia, mo lotu ke hangē ko Paletí. Na'á ku toe fakakaukau, "Ko e hā 'oku hoko ai he taimi nī?" Ne palani 'a Paletí 'i ha ngaahi uike lahi ke 'alu ki 'Aitahō ke nofo mo e fāmílí. Na'e fakataimitēpilé 'i ke ha'u he Tu'apulelulu, ko e 'aho 13 'o Sepitemá, ko e hili ia ha 'aho 'e ua mei he'ene maté.

Ne u fakaava hake 'eku 'akauni 'i-meilí fakangāue he 'uluaki efiāfi ne u foki ai ki he ngāué hili 'eku foki ki 'Aitahoó, he na'e te'eki ke u fai ia talu mei he'aho 10 'o Sepitemá. Ne 'i ai ha pōpoaki ai meia Paletí. Na'á ne 'omi ia he pongipongi Tūsité, kimu'a pea toki fai e 'ohofi. Na'á ne fakahā mai ai 'ene teuteu ke ma toe fe'iloakí mo e ngaahi me'a fakafiefia kotoa ne ma palani ke faí. 'I he'ene tatau maí, na'á ne tohi'i mai pē, "Melino."

Na'e 'ikai ko e founga angamaheni ia ne fa'a faka'osi 'aki e ngaahi 'i-meilí 'a Paletí, ka ne u lau e me'a na'á ne faí ko ha 'alo'ofa ongongofua ia 'a e 'Eikí. 'Oku ou tui na'e 'ikai ke 'ilo 'e Paletí ia e me'a 'e hokó, ka 'oku ou sai'ia he'ene lea tuku—ko 'ene lea tuku—kiate aú ko e melino.

Kuo laka hake 'eni he ta'u 'e hongofulu, ka 'oku ou toutou lau pē 'a e 'i-meilí ko iá. 'Oku fakamanatu ma'u pē kiate au he taimi 'oku ou lau ai iá, te tau lava 'i he ongoongoleléi ke ma'u e nonga na'e tala'ofa mai 'e he Fakamo'uí: "Oku ou tuku 'a e melinó kiate kimoutolu, ko 'eku melinó 'oku ou foaki kiate kimoutolu: 'oku 'ikai hange ko e foaki 'a māmaní, 'a 'eku foaki kiate kimoutolú. 'Oua na'a mamahi homou lotó, pea 'oua na'a manavahē ia" (Sione 14:27).

'Oku ou kei ongo'i pē e mole 'a Paletí, ka kuo 'ikai ke mole 'eku tuí 'i he faingata'á ni, koe'uhí ko e ongoongoleléi. Kuó u lava ke laka kimu'a 'aki e 'amanaki leléi mo e melinó 'i he tokoni 'a e Fakamo'uí. ■ Kāsoni Haueli, 'lutā, USA

'EKE KI HE MĀMONGÁ

Oku fie ma'u e kau talavou kotoa pē 'i Finilani 'oku laka hake he ta'u 18 ke ngāue fakakautau he mahina 'e 6 ki he 12. Ne u 'ilo he kamata e ngāue ne fie ma'u ke u faí, ne fepaki e ngaahi fakakaukau mo e 'ulungaanga 'o e tokolahi 'a hoku kaungā sōtiá mo 'eku ngaahi tefito'i mo'oni. Ko hono olá, ne u matu'aki tokanga ke ofi ki he Laumālié, 'o u lotu tu'o ua he 'aho mo lau e folofolá.

Ne u kamata manavasi'i koe'uhí he na'e 'ikai ke u 'ilo pe ko e hā ha'anau fakafeangai, ka na'e hangē ne 'ikai ke nau tokanga kinautolu ki aí, pea ne u ongo'i fiamālie pē. Hili ha taimi si'i ne 'eke mai 'e he ni'ihí ne mau kaungālokí pe ko e hā e me'a 'oku ou laú. Ne u tali hangatonu ange, "Ko e Tohi 'a Molomoná." Ko 'enau fehu'i hokó pe ko ha taha Siasi au. Ne u talaange 'io, pea ne 'ikai ke nau toe fai mai ha fehu'i.

Ne kamata ke toe 'eke mai 'e hoku kaungāsōtiá 'a e Tohi 'a Molomoná—hono tupu'anga, me'a 'oku 'i aí, mo ha ngaahi me'a lahi. Ne toe hoko atu 'enau ngaahi fehu'í ki he taumu'a 'o e mo'uí mo e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e Siasi. Ne hoko 'eku tui fakalotú ko ha konga fakanatula ia 'o 'emau fealea'akí, pea na'e 'ohake ia he meimei tūkunga kotoa pē.

Ne kole mai 'e ha taha 'oku ofi mai hono mohengá pe 'e lava ke ne lau 'eku Tohi 'a Molomoná. Ne u talaange 'io. Ne toe hoko ha me'a 'e taha, ko e foki mai haku kaungāloki hili ha'ane 'alu ki ha putu 'o hano kaungāme'a, peá ne talamai ne hanga 'e he me'a-faka'eikí 'o 'omi ha ngaahi fehu'i lahi ki hono 'atamaí kau ki he taumu'a 'o e mo'uí. Na'á ne 'eke mai ko e hā e tui 'a e Siasi ki he ngaahi me'a ko iá. Ne fuoloa 'ema talanoa kau ki he taumu'a 'o e mo'uí, Fakaleléi, Fakatupú, pea mo e ngaahi kaveinga kehe 'i

he ongoongoleléi. Hili iá, ne 'i ai mo ha kaungāloki kehe ne nau tokanga ke 'ilo ki he ngaahi akonaki mo e tu'unga mo'ui 'a e Siasi.

Ne lahi ma'u pē ha'amau talanoa he taimi ne mau fakataha aí ki he ngaahi akonaki 'a e Siasi. Ne ui 'e hoku kaungālokí e ngaahi talanoá ni ko e ngaahi fakataha 'o e "Fehu'i 'o kau ki he Māmongá." Hili 'emau 'osi mei he polokalama akó, ne talamai 'e haku kaungāloki 'e taha kuó ne fakakaukau ke tuku 'ene kapekapé.

Ne u fakatokanga 'i he taimi kotoa ne u ngāue fakakautau aí, ko 'ene lahi ange ko ia 'eku talanoa tau'atāina 'o kau ki he'eku kau ki he Siasi peá u faivelenga ange 'i he talangofua ki he ngaahi akonaki 'o e ongoongoleléi,

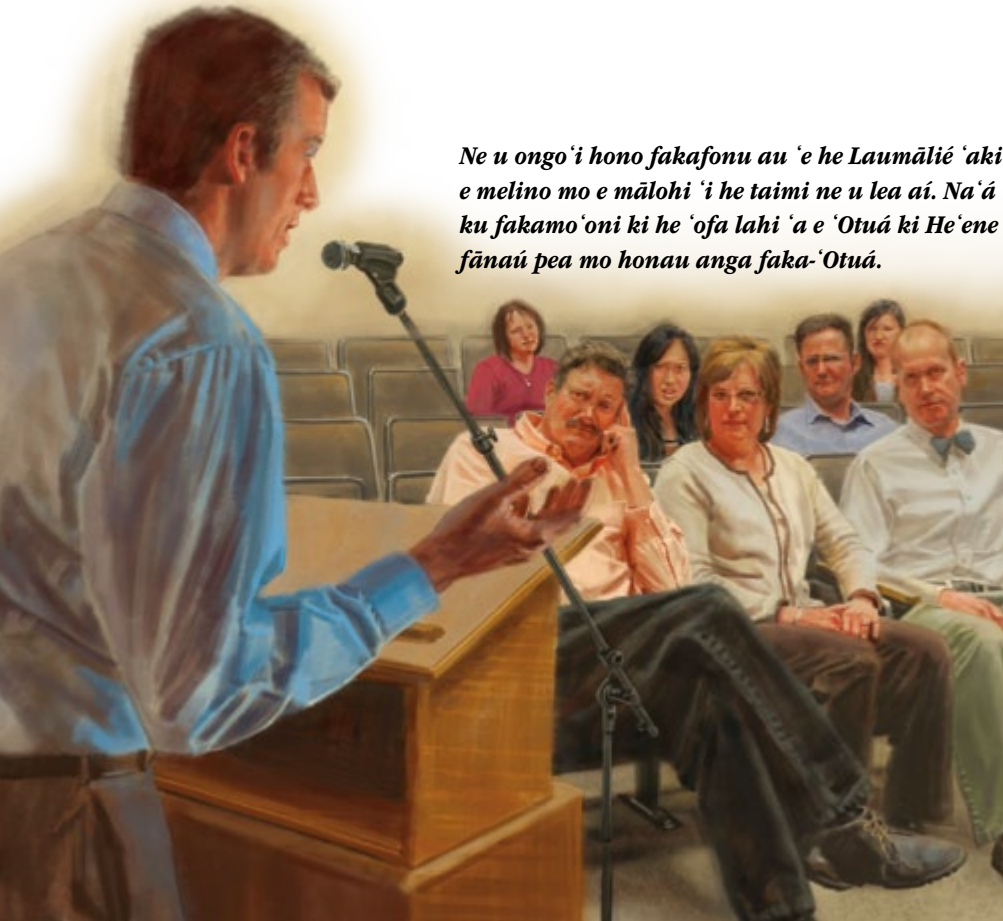
ko e lahi ange ia e talanoa tau'atāina mai e ni'ihí kehé ki ate aú pea toe lahi ange ai hoku faingamālie ke vahevahe atu e ongoongoleléi.

'Oku ou fakamālo ko e ngaahi tāpuaki mo e faingamālie ne u ma'u ke talanoa ai ki he ongoongoleléi lolotonga 'eku ngāue tokoni fakakautau. 'Oku ou fakamo'oni kapau te tau loto-to'a 'o taukapo'i e me'a 'oku tau mahu'inga'ia aí, 'e tāpuekina kitautolu 'aki ha ngaahi faingamālie ke fai ha ngāue fakafaifekau. Pea kapau te tau tuku e maama 'o e ongoongoleléi ke ulo tau'atāina he'etau mo'uí, te tau lava ke malu 'i kitautolu mei he fakapo'ulí pea ma'u ha tākiekina lelei ki hotau māmaní. ■

Kali Kopaneni, Uasimā, Finilani

Na'e kole mai 'e ha taha he mohenga ofi mai pe 'e lava ke ne lau 'eku Tohi 'a Molomoná. Ne u talaange 'io.

Ne u ongo'i hono fakafonu au 'e he Laumālié 'aki e melino mo e mālohi 'i he taimi ne u lea aí. Na'á ku fakamo'oni ki he 'ofa lahi 'a e 'Otuá ki He'ene fānaú pea mo honau anga faka-'Otuá.

TE NE FAKANONGA NAI HOKU FAINGATA'A'IA?

Ihe'eku hoko ko ha faiako he kaulasi nimá 'i ha 'apiako fakafo'ituitui 'i Masasūseti 'i USA, ne u fakataha mo e kau pule he akó ke alea'i e nāunau fakalēsoni 'a e akó, 'a ia na'e fepakia mo e ngaahi tefito'i mo'oni 'i he "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani." 'I he'eku feinga ko ia ke taukave'i e ngaahi mo'oni kau ki he nofo malí mo e fāmilí mo tu'uaki e femahino'aki 'oku 'ikai fakapalatahá, faka'apa'apá, mo e mahinó, ne hoko ai ha feta'emahino'aki lahi, manuki, mo e fakatangá.

Ne u ongo'i he taimi 'e ni'ihí 'o hangē ko e kau 'Aposetolo ne matangia he'enu kolosi atu he Tahí Kālelí

lolutonga e mohe 'a Sīsuú. Ne u ongo'i tatau mo 'enua tuí, kuo kamata ke holo, pea ne u fifili foki, "Oku 'ikai te ke tokanga'i te [u] mate?" (Ma'ake 4:38). Ne u tui ne valoki'i mo'oni 'e Sīsū e matangí mo e peau mālohí 'o ono'ahó, ka 'i he faka'au ke toe fakalalahi ange hoku 'ahi'ahí, ne faingata'a kiate au ke falala te Ne fakanonga e ngaahi faingata'a 'oku ou fefa'uhi mo iá.

'I ha 'aho 'e taha ne kole mai 'e ha taha 'o e kau pule akó ke u fakamatala'i e me'a ne u hoha'a ki aí ki he kau ngāué mo e kau faiakó kotoa 'i ha fakataha ako ki ha ngaahi me'a kehekehe. Ne toe fakamātoato ange 'eku lotu fakatāutahá, ako folofolá, mo e 'alu ki he temipalé, 'i he'eku teuteu ke fai e me'á ni, pea ne u ongo'i hono tatakí au 'e he Laumālié ki he me'a te u lea 'akí.

'I he taimi ne hoko ai e taimi ke u lea ki hoku kaungā ngāué, ne u ma'u ha loto-to'a mei he ngaahi lea

'a e Palōfita ko Siosefa Sāmitá: "Tau fai 'i he loto-fiefia 'a e ngaahi me'a kotoa pē 'oku tau ma'u 'a e mālohi ke faí; pea te tau toki lava 'o tu'u ma'u 'i he loto-fakapapau, ke mamata ki he fakamo'ui 'a e 'Otuá, pea ke fakahā mai 'a hono to'ukupú" (T&F 123:17).

'I he'eku leá, ne u ongo'i hono fakafonu 'aki au 'e he Laumālié 'a e melinó mo e mālohí. Ne u fakamo'oni ki he 'ofa lahi 'a e 'Otuá ki He'ene fānaú mo honau anga faka-'Otuá, me'a fakaofo te nau malavá, mo honau mahu'inga ta'engatá. Ne u ako'i 'oku fakahā mai 'e he ngaahi fekau 'a e 'Otuá 'Ene 'ofá koe'uhí he 'oku nau 'omi ai e hala ki he fiefia lahi tahá. Pea ne u fakahā 'oku lava 'e Sīsū Kalaisi 'o fakamo'ui e ngaahi kaho ne hoko fakanatulá pe na'e fakatupu 'e ha tahá.

Ne 'ikai ke u fakatokanga'i e vave e 'osi e miniti 'e 30 ne vahe mai ke u lea aí. Ne u mavahe māmalie mei he tu'unga malangá, 'o tānaki 'eku 'ū la'i pepá, pea sio hake ki 'olunga. Ne fakafonu e lokí 'e ha ongo topu-tapu. Ne malimali ha kakai 'e ni'ihí pea tangi ha ni'ihí. Ne fakamālō mai e kau faiako ne 'ikai ke mau tui tataú 'i he'eku ma'u e loto-to'á mo fakapapau mo'oní. Ne fakahā mai 'e ha kaungāngāue 'e taha na'á ne ongo'i ha "laumālie makehe" 'i he taimi ne u lea aí. Ne talamai 'e ha ni'ihí kehe kiate au ne te'eki ai ke nau fanongo kinautolu 'i ha fakamatala lelei mo faka'apa'apa pehē ki ha fa'ahinga tui pea na'e hanga 'e he'eku leá 'o tokoni'i kinautolu ke nau 'ilo 'a e fie ma'u ke liliu e silapa 'a e akó.

Kuo toe fai 'e he 'Eiki, 'a ia na'á ne lolomi e matangí mo e tahí 'i he'ene fekau'i, "Fiemālie, pea ke toka lelei" (Ma'ake 4:39) —ka na'e fai ia he taimi ko 'ení ma'aku!

Ne u ako mei he me'á ni 'oku 'ikai pē ke tau tu'u tokotaha he taimi 'oku

tau taukapo'i ai e mo'oni. 'Oku ofi ma'u pē e tokoni 'a e 'Eikí. Pea hangē ko 'Ene tala'ofá, "Te u mu'omu'a 'i homou 'aó. Te u 'i homou nima to'omata'ú pea 'i homou to'ohemá, pea 'e 'i homou lotó 'a hoku Laumālié, pea 'e takatakai 'a kimoutolu 'e he'eku kau 'āngeló, ke pou pou'i hake 'a kimoutolu" (T&F 84:88).

'Oku ou fakamo'oni 'aki hoku lotó kotoa, ko Ia 'a e 'Otua 'okú Ne fai 'a e fakahaofi. 'Oku ou 'ilo'i e mo'oni ko 'ení koe'uhí he na'á Ne fakahaofi au. Na'á Ne fakanonga hoku faingata'a'ia. ■

Niki Senitaile, 'Iutā, USA

NE MA'U 'EKU TALÍ MEI HE KONIFELENISÍ

Ne u to'o ha kalasi ako ki he fa'ahinga 'o e tangatá (anthropology) he 2006 'i ha kolisi 'a e Katoliká. Ne vahe mai 'e he'emaufaiakó ke mau fai ha fakatotolo kau ki ha tui fakalotu pau pea fakamatala'i ia ki he toenga 'o e kalasí. Ne u fili ke fai 'eku fakamatalá 'i he Siasí 'o Sīsū Kalaisí 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní—koe'uhí he ko e ta'u 'eni 'e 21 'eku hoko ko ha mēmipá. Ne u 'ilo'i ko ha faingamālie makehe mo fakaofo ia ke vahevahe ki hoku kaungāakó mo e kaungāme'a 'e toko 40 e me'a ne u tui ki aí.

Ne u fiu feinga he māhina 'e ua ne teuteu ai 'eku leá, ke ma'u ha founga faingofua ke fakahaa'i ai e ngaahi tokāteline 'oku ou mahu'inga aí ke mahino lelei ki hoku kaungāakó. Ne 'ikai ke u fakapapau'i pe ko e hā e ngaahi me'a 'oku totonu ke u faí pe founga 'oku totonu ke fakahoko iá. 'I he toe e uike 'e taha pea fai 'eku

leá, ne 'ikai pē ke u 'ilo e me'a ke faí. 'I he'eku hoha'á, ne u lotu 'o kole tokoni ki he 'Eikí.

Ne ma'u 'eku talí mei he konifele-nisi lahí, 'a ia na'e fai he faka'osinga 'o e uike ko iá. Na'e fai 'e Palesitini Sēmisi E. Fausi (1920–2007), Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisí 'Uluakí, 'i he konifelenisi 'o 'Epeleli 2006 ha lea ne ui ko e "Ko Hono Toe Faka-foki Mai 'o e Me'a Kotoa pē." Ne u ongo'i hono fakapapau'i mai 'e he Laumālie Mā'oni'oni ko e ngaahi mo'oni 'oku vahevahe 'e Palesitini Fausí—mo e founga na'á ne vahevahe ai kinautolú—ko e sīpinga ia ke u muimui ki ai 'i hono fai 'eku leá.

Na'e a'u 'o miniti 'e 40 'eku lea 'o kau ki he Siasí, koe'uhí ko e ngaahi fehu'i kotoa ne fai 'e he'eku faiakó mo e kaungāakó.

Ne u hiki ha tatau 'o e leá mei he 'Initanetí hili 'a e konifelenisí pea faka'aonga'i ia ke fakatefito mei ai e me'a ne teuteu ke faka'ali'ali 'i he'eku leá, 'e fakahoko he uike kaha'ú. Ne 'omi kiate au ha miniti 'e 20, ka koe'uhí ko e ngaahi fehu'i kotoa ne fai he'eku faiakó mo e kaungāakó ne miniti ai 'e 40 'eku leá—'a ia ko e kakato ia 'a e taimi kalasí.

Ne fakahā mai he'emaufaiakó hili 'eku leá, ne te'eki ai ha taha he'ene fānauakó kuó ne fai ha lea lelei pehē. Na'á ne 'omai haku maaka ma'olunga mo talamai ko e 'uhinga pē na'e 'ikai ke ne 'omi ai e maaka haohaoá he'eku leá he na'á ku fu'u taukapo'i fakamātoato e kaveingá.

Ne u vahevahe kimui mo e faiakó 'a e peesi 'initaneti 'o e Liahoná, te ne ma'u ai e lea 'a Palesitini Fausí mo e ngaahi lea kehe 'e lava ke tokoni. Ne u toe 'oange kiate ia ha tatau 'o e Tohi 'a Molomoná mo kole ke ne lau ia, pea fakaafe'i ia ke ma toe talanoa ki ai hili 'ene lau iá.

Na'á ku hounga'ia 'i he'eku 'ilo ne toe tākiekina ha ni'ihí 'o e fānauakó 'e he leá. Ne u fakamo'oni'i e me'a makehe na'á ne fai ki he'enu mo'uí he toenga 'o e ta'ú. Ne 'i ai ha taha na'á ne tali e kau faifekau ki honau 'apí, 'o 'omi ai kiate kimaua ha faingamālie lahi ke hokohoko atu 'ema talanoa kau ki he ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisí.

'Oku hounga kiate au e faingamālie ke u vahevahe ai 'eku tuí ki hoku kaungāakó. Kae mahu'inga angé, ko 'eku hounga'ia ke 'ilo 'oku tali 'e he 'Eikí 'etau lotu fakamātoató 'o fakafou mai he lea 'a e kau palōfitá mo e kau 'apōsetolo 'o onopōnī. ■

Sela Mekinusení Foatesi, Sao Paulo, Palāsila

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, James E. Faust, "Ko Hono Toe Faka-foki Mai 'o e Me'a Kotoa pē," *Liahona*, May 2006, 61–62, 67–68.

Fai'e Adrián Ochoa

Tokoni Ua 'i he Kau Palesiteni' Lahi 'o e Kau Talavou

Koe MAAMA KOE 'O MĀMANÍ

‘O ku fa'a pehē 'e he kau faifekau foki maí ko e ngaahi ta'u lelei taha 'o 'enau mo'uí 'a e taimi ne nau ngāue fakafaifekau aí. Ko e hā e 'uhingá'oku pehē aí?

Mahalo pē ko e fiefia 'i he sio ki ha tokotaha 'oku ha'u ki he Fakamo'uí (vakai, T&F 18:15). Mahalo pē ko e fa'ahinga vā fetu'utaki 'oku nau ongo'i ki he kau fiefanongó, kau papi uluí, kāingalotú, honau hoá, mo e kau palesiteni fakamisioná. 'Oku ou tui 'oku kau ai e ngaahi me'á ni, ka 'oku ou tui 'oku toe fekau'aki ia mo e ongo 'oku nau ma'u ki he maama 'o e Fakamo'uí—pea mo e maama 'oku nau vahevahe atu 'o fakafōtunga he ngāue tokoní mo e fakamo'óni.

'Oku tau 'ilo'i na'e fakahā 'e he Fakamo'uí ko Ia 'a e Maama 'o Māmaní (vakai, Sione 9:5; 12:46). Ka na'á Ne tala ko e me'a tatau pē mo Hono kau muimuí 'i he Malanga he Mo'ungá:

“Ko e maama 'o māmani 'a kimoutolu. Ko e kolo 'oku tu'u 'i ha mo'unga 'oku 'ikai fa'a fakapulí ia.

“Pea 'oku 'ikai tutu ha maama, mo tuku ia 'i he lalo puha fuá, ka ki he tu'unga māmá; pea 'oku ulu ia kiate kinautolu kotoa pē 'oku 'i he falé.

“Tuku ke ulu pehē ho'omou māmá 'i he 'ao 'o e kakaí, koe'uhí ke nau mamata ki ho'omou ngaahi ngāue lelei, pea fakamālō'ia 'a ho'omou

Tamai 'a ia 'oku 'i he langí.” Mātiu 5:14–16

Ko hono vahevahe 'etau māmá—'a ia ko hono fakaulo atu e maama 'a e Fakamo'uí (vakai, 3 Nifai 18:24)—ko ha me'a te tau lava 'o fai he kotoa 'etau mo'uí, pea 'oku totonu ke kamata ia he 'etau kei si'í. 'I he 'etau fai e ngāue fakafaifekau ne vahe maí mo e ngāue fakafaifekau he 'etau mo'uí kotoa, te tau lava ke vakai ki ha kakai 'e toko tolu, 'oku ou fakakaukau, ko e fa'ifa'itaki'anga lelei taha ia ki he ngāue ni: ko 'Alamā, ko e Palōfita ko Siosefa Sāmitá, pea mo e Fakamo'uí. Ne tākiekina mālohi 'e he toko tolú ni ke mahino kiate au e mahu'inga 'o e ngāue fakafaifekau—'o hono fakahaa'í atu e maama 'o e Fakamo'uí ki he māmani.

'Alamā: Loto-Fakatōkilaló

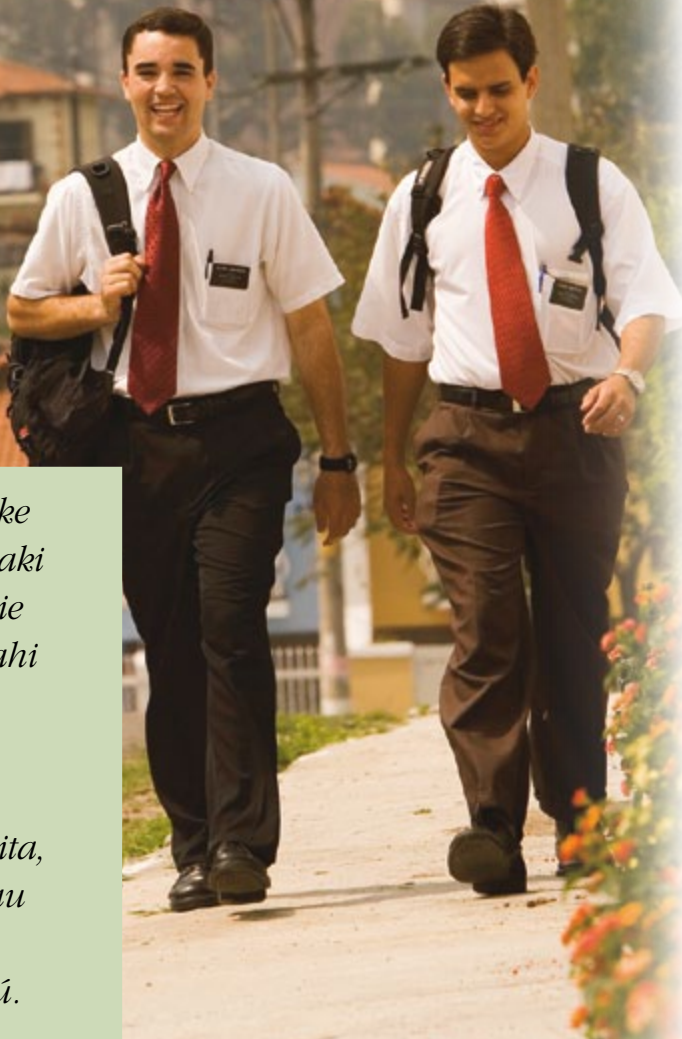
Ne hoko e ngaahi akonaki 'a 'Alamā ko ha me'a ke ne poupou'i mālohi 'eku taumu'a ke ngāue fakafaifekau. Neongo ne fakapapau'i he'eku kuifefinē ne papitaiso au 'i hoku ta'u valú, ka na'e tātaaitaha ha'aku 'alu 'o lotu he'eku 'i he to'u tupú. 'I he'eku fe'iloaki mo e kau faifekau 'i he'eku kei 'i he kakai lalahi kei talavou pea kamata ke fakakaukau ki he Siasí, ne kamata ke u ako e folofolá. Ne tohoaki'i 'eku tokangá ki he fakamatala 'a 'Alamā 'o kau ki hono fakamālohi'i ke loto-fakatōkilaló

'o fehangahangai ia mo e fili pē ke loto-fakatōkilaló (vakai, 'Alamā 32:13–15). Ne u ongo'i ta'e fe'unga koe'uhí ko 'eku ngaahi tō nounou, ka na'á ku fakakaukau fakamātoato ki ai—'o mahino 'e fie ma'u ha fu'u liliu lahi kae toki 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Ne 'i ai ha'aku ngāue mo e pisinisi pē 'a'aku, pea ne u lotu ke mali mo hoku kaume'á ('a ia 'oku hoko he taimí ni ko hoku uai'í). Me'á ni te u tukuange kotoa ia kae 'alu 'o ngāue ma'á e 'Eiki?

Ne u 'alu ki ha feitu'u lilo 'o tuku ha taimi—ha taimi lōloa 'aupito—ke lotu mo talanoa mo 'eku Tamai Hēvaní. Ne u fakatokanga 'i he'eku fakavaivai'i aú, ne fie ma'u 'e he Tamai Hēvaní ke u 'alu 'o ngāue. Ne u lotu ke talangofua ki He'ene folofolá, pea 'i he'eku fai iá, ne u 'ilo'i e mo'oni 'o e tala'ofa 'a 'Alamā: “Ko ia ia 'oku ne fakavaivai'i mo'oni ia, mo fakatommala mei he'ene ngaahi angahalá, pea kātaki ki he ngata'angá, 'e tāpuaki'i ia—'io, 'o monu'ia ange iate kinautolu kuo fakamālohi'i ke loto-fakatōkilaló” ('Alamā 32:15).

Neongo ne u motu'a ange he ta'u 26, ka ne u 'alu ki he pīsope, 'o ne tokoni mai ke u teuteu. Ne fakahū atu 'eku pepa ngāue fakafaifekau peá u tatali ai 'i ha ngaahi māhina. Ne faifai pea ma'u mai ha telefoni 'o talamai he 'ikai ke u lava 'o ngāue fakafaifekau taimi kakato ka te u lava

*Te tau lava ke
ma'u ha tataki
fakalaumālie
mei he ngaahi
sīpinga 'a e
Fakamo'uí,
'Alamā mo
Siosefa Sāmita,
'i he'etau kau
'i he ngāue
fakafaifekauí.*

'o ngāue 'i he fetu'utaki mo e kakaí, ko e mala'e ia ne u lolotonga ngāue aí. Ko ha taimi fakafiefia ia. Ne ako'i au pea kau he ngaahi fealēlea'aki 'i he mītiá hili pē ha taimi nounou hono fakatokanga 'i fakapule'anga 'e he pule'anga Mekisikou' 'a e Siasí 'i Mekisikou. Ne u tokoni ki he ngaahi siteikí ke ako'i 'enau kau mataotao he fetu'utaki mo e kakaí pea fokotu'u ha vā fetu'utaki lelei mo e kau ngāue 'a e pule'angá. Na'e tāpuekina au 'e he faingamālie ko 'eni ke ngāue 'i ha ngaahi founa lahi ange 'i he me'a te u lava ke fakamatala 'i mo ha ngaahi founa ne 'ikai ke u lava 'o fakakaukau ki ai. Na'á ne liliu ha kongá lahi 'o 'eku mo'uí ke lelei.

Ko ho'o ngāue fakafaifekau' 'a e me'a 'e taha 'e mahu'inga 'i hono teuteu 'i koe ki he toenga ho'o mo'uí. Na'e tala'ofa 'a Palesiteni Kōtoni B. Hingikeli (1910–2008) ki he kau teuteu ngāue fakafaifekau: "Ko e taimi ko ia te mou 'i he ngāue fakafaifekau aí, kapau te mou faka'aonga 'i 'a e taimi ko iá 'i he ngāue faivelenga, te mou ma'u ai ha ngaahi tāpuaki lahi ange 'i ha toe ta'u 'e ua kehe 'i ho'omou mo'uí. . . . Kapau te mou faivelenga 'o mateaki 'i ho'omou ngāue fakafaifekau, te mou hoko ai ko ha husepāniti lelei ange, hoko ko ha tamaí lelei ange, tamasi 'i ako lelei ange, pea mou hoko ko e kau ngāue lelei ange 'i ho'omou ngāué."¹ Kapau 'oku te'eki ai ke ke a'u ki he ta'u he 'ikai te ke lava ai 'o ngāue fakafaifekau, teuteu leva he taimí ni ke ke ngāue. Ko e ngaahi tāpuaki te ke ma'u 'e lahi ange ia 'i he feilaulau te ke faí.

NGAAHI FAINGAMĀLIE LAHI KE NGĀUÉ

‘O ku ‘ikai ke fakangatangata pē ‘a e ngāue fakafaifekau taimi kakatō kiate kinautolu ‘oku ui ke ‘alu ‘o malangá. ‘Oku tokolahi ha kaka lalahi kei talavou he ‘ikai ke nau lava ‘o ngāue fakafaifekau malanga koe‘uhí ko ha ngaahi faingata‘a fakaesino, faka‘atamai pe fakaeloto. ‘Oku fai ‘e he kau talavou mo e finemui ko‘ení ha ngāue lelei lahi ma‘á e ngaahi kautaha ‘a e Siasí ‘i he māmani ko ha kau faifekau tokoni ‘a e Siasí.

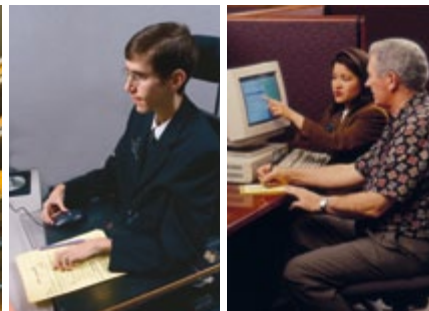
‘Oku fie ma‘u ‘e he Siasí ha kau faifekau tokoni ki māmani ke ngāue ‘i he ngaahi senitā hisitōlia fakafāмили, fale tuku‘anga koloa ‘a e pīsopé, ngāue‘anga fa‘o me‘atokoni kapá, senitā ma‘u‘anga

ngāué, ngaahi kautaha tokoni ki he komiunitī, fatongia fakamītia, mo e ngaahi ngāue kehekehe ‘oku fai ‘e he Siasí. ‘E lava ke kumi fale‘i e kakai tangata mo fafine ko ia ‘oku ta‘u ngāue fakafaifekau kae ‘ikai lava ke ngāue fakafaifekau malangá mei he mātu‘á mo e kau takí ‘o fakakaukau ke fai ha ngāue fakafaifekau tokoni. Neongo ‘oku kehekehe e lōloa e ‘o e taimi ngāue he ngāue fakafaifekau tokoni makatu‘unga mei he me‘a ‘oku malava ‘e he faifekau, ka ‘oku nau fai ha ngāue, tokoni, mo e feilaulau mo‘oni te ne fakahoko ai ha me‘a makehe ‘i hono langa hake e pule‘anga ‘o e ‘Otuá ‘i he māmani.

Ki ha fakamatala lahi ange ki he ngāue fakafaifekau tokoni ‘a e Siasí, kātaki ‘o ‘a‘ahi ki he www.lds.org/service/missionary-service.

‘Oku ou ‘ilo te ke fetaulaki mo ha ngaahi faingata‘a ‘i ho‘o fakakaukau ke ‘alu ‘o ngāue fakafaifekau. ‘Oku fai ‘e he filí e me‘a kotoa te ne lavá ke fakalotosi‘i e ngāue ‘a e ‘Eikí mei he‘ene laka kimu‘á. Kapau ‘okú ke kei veiveiua pe ‘oku totonu ke ke ‘alu ‘o ngāue fakafaifekau, ‘oku ou fakaafe‘i atu ke ke fakavaivai‘i koe pea tū‘ulutu ‘o fehu‘i ki he Tamai Hēvaní. Na‘á Ne fakahā mai Hono finangaló kiate au, pea ‘oku ou ‘ilo‘i te Ne fai mo e me‘a tatau kiate koe.

Siosefa Sāmita: Ma‘u ha Fakakaukau ‘oku Ta‘engatá

Ne u ako meia Siosefa Sāmita ‘oku lava ke fakatupulaki ho‘o malava ke hoko ko ha tamaio‘eiki ‘a e ‘Eikí ‘i hono tukutaha e tokangá ki he fakakaukau ‘oku ta‘engatá. ‘Oku ou fa‘a ofo he founga na‘á ne lava ai ‘o kātaki‘i e me‘a kotoa na‘á ne kātekiná—tautautefito ki he ngaahi faingata‘á pea mo e fakatangá. Ka na‘é toki mahino kiate au koe‘uhí na‘é mamata ‘a Siosefa ‘o fakalaka atu he veilí, na‘á ne ‘ilo ko e mo‘ui fakamatelié ni ko ha kongá si‘i pē ia ‘o ‘etau fononga ki he ta‘engatá. Ne u fifili pe ko e hā ha me‘a ne mei hoko kiate au kapau na‘é mahino kiate au e me‘a na‘á ne faí, pea ‘i he‘eku fakalaululoto ki he me‘á ni, ne u fakatokanga‘i ko e taimi ‘oku tukutaha ai ‘etau tokangá

‘i he me‘a ‘oku hoko he lolotonga ní, ‘oku fakangatangata leva ‘etau visoné. ‘I he‘etau tauhi ma‘u ha fakakaukau ki he ta‘engatá, ‘oku mahino leva kiate kinautolu e mahu‘inga ke tau tukupā ke tokoni‘i e ni‘ihi kehé, fakahaofi e ni‘ihi kehé, mo fakamo‘oni‘i e mo‘oni ‘oku tau ‘iló.

Kapau ‘e tukutaha ‘etau tokangá ‘i he ngaahi me‘a ko iá, ‘o hangē ko e vakai ki ai ‘a Siosefa Sāmita mei ha fakakaukau ‘oku ta‘engatá, ‘e toe lahi ange ‘etau vilitaki mo loto ke vahevahe e ongoongolelé ‘i he‘etau mo‘ui faka‘ahó? ‘Oku ‘ikai fie ma‘u ke fakangatangata pē hono vahevahe ‘etau māmá—hono fakaulo atu e maama ‘a e Fakamo‘uí—ki he ngāue fakafaifekau pē ‘oku toki vahe maí. Ka ‘i ho‘o angatonú mo e taliangí, te ke lava ke vahevahe e Maama ‘o Kalaisí kiate kinautolu ‘oku mou feohí, ‘o vahevahe ko ha mēmipa koe ‘o e Siasí mo e me‘a ‘okú ke tui ki aí. ‘Oku ou fakalotolahi‘i koe ‘i ho‘o hiki mei he feitu‘u ki he feitu‘u ‘i ho‘o mo‘uí pea feohi mo e kakai kehekehe tokolahi, ‘ai ke ke maheni mo ho kaungā‘apí, kaungāakó, mo ho kaungāngāue mei he ngaahi tui fakalotu kehé. Muimui ‘i he ngaahi fakahinohino ‘a ‘Eletā M. Lāsolo Pālata ke vahevahe e ongoongolelé ‘i he ‘initaneti, kau ai e ngaahi uepisaiti fakasōsiale he mītia, blogs, mo e ngaahi uepisaiti fevahevahe‘aki vitioó.²

Neongo te tau lava ke ako‘i e ni‘ihi kehé ki he ongoongolelé ‘i hono ako‘i ha lēsoní, ka ‘oku ‘i ai e taimi ‘e ni‘ihi ko e me‘a pē ‘oku fie ma‘u ke tafoki ai ha taha ki he ongoongolelé ko ha tā sipinga lelei mo e loto ke vahevahe ho‘o fakamo‘oní ‘o fakafou ‘i ho‘o tō‘onga mo‘uí. ‘I he taimi ‘okú ke mo‘ui taau ai ‘o ma‘u e Laumālié pea tuku ke ulo atu ho‘o māmá, ‘e lava leva e kakaí ‘o “mamata ki ho‘o mou ngaahi ngāue lelei, pea fakamā-lō‘ia ‘a ho‘o mou Tamai ‘a ia ‘oku ‘i he langí” (Mātu 5:16).

Ko e Fakamo'ui: Tokanga ki he Ni'ihī Kehé

Faka'osí, ne ako'i au 'e he Faka-
mo'uí, ko e fa'ifa'itaki'anga 'o e me'a
kotoa pē, ke 'oua te u fu'u hoha'a

kiate au kae tuku-
taha 'eku tokangá
'i hono fakamo'ui
'o e ni'ihī kehé. Ko
e kotoa 'Ene mo'uí
ne nofo pē 'i hono
tokoni'i e ni'ihī
kehé. 'I he'etau
fakakaukau atu
ki he founga ke
vahevahe 'aki e
ongoongoleleí

ki he ni'ihī 'o e ngaahi tui fakalotu
kehé, 'oku tau manavasi'i ke vahe-
vahe e ongoongoleleí ko'e'uhí pe
ko e hā 'enau fakakaukau mai kiate
kitautolú pe founga te nau tali 'aki
aí. 'I he'etau fakakaukau ki he ngāue
fakafaifeifekau taimi kakató, 'oku
tau fa'a hoha'a ki he pa'anga hū maí,
akó pe ngaahi vā fetu'utakí—ko e
ngaahi me'a lelei mo mahu'inga 'eni
ka 'e lava ke pē ke fakatatali ia. Ko e
Fakamo'uí Tonu ia ne "ikai ha potu
ke tokoto ai hono 'ulú" (Mātiu 8:20).
Na'á Ne ako'i Hono kau muimuí ke
"fuofua . . . kumi 'a e pule'anga 'o
e 'Otuá," pea 'e toki tånaki atu kiate
kinautolu "a e ngaahi me'á ni kotoa
pē" (Mātiu 6:33).

'Oku mo'oni 'a e me'a ko ia kiate
kitautolu. 'I he'etau muimui mo faka-
ulo atu e Maama 'o Māmaní, 'e hoko
mai e ngaahi tāpuakí ki he māmaní
pea faifai 'o hoko mai ia kiate kitau-
tolu fakafo'ituitui. Fakatauange te
tau feinga kotoa ke 'oua 'e fūfuu 'i e
maama ko iá kae fakaulo atu ia he
toenga 'etau mo'uí. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Gordon B. Hinckley, "Ko e Ngāue Faka-
faifeikaú, Ngāue Temipalé, mo e Fatongia
Tauhi," *Ensign*, Sān. 1996, 65.
2. Vakai, M. Russell Ballard, "Sharing the
Gospel Using the Internet," *Liahona*,
Sune 2008, N2.

KO HONO TALI HA UI MEI HE PALŌFITÁ

Kapau 'oku lava ke tala mai 'e he fakataha kamata 'o e koni-
felenisi lahí e me'a 'oku 'i he fakakaukau 'a e palōfitá, ta
'oku mahino 'oku fakakaukau 'a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni
ki he ngāue fakafaifeikaú.

Na'á ne lipooti mai 'i 'Epeleli 2011 e
tokolahi 'o e kau faifeikaú mo e ngaahi
misiona he māmaní peá ne toe pehē:
"Ko e ngāue fakafaifeikaú ko e toto
mo'ui ia 'o e pule'angá. Tuku ke u
fokotu'u atu mu'a 'o kapau te ke lava,
peá ke fakakaukau ke fai ha tokoni
ki he Pa'anga Faifeikau Fakalūkufua
'a e Siasí."¹

Na'á ne pehē 'i 'Okatopa 2010:

"'Oku ou toe fakaongo atu e lea 'a
e kau palōfitá—'oku totonu ke teuteu

e talavou mo'ui taau kotoa 'e malavá ke ngāue fakafaifeikau.
Ko e ngāue fakafaifeikaú ko ha fatongia 'o e lakanga faka-
taula'eikí—ko ha fatongia 'oku 'amanaki mai e 'Eikí 'e faka-
hoko 'e kitautolu kuó Ne foaki lahi ki aí. Kau talavou, 'oku ou
na'ina'i atu ke mou teuteu ke ngāue fakafaifeikau. Tauhi koe
ke ke ma'a mo haohaoa pea mo taau ke fakafongia 'i e 'Eikí.
Tauhi koe ke ke mo'ui lelei mo mālohi. Ako e folofolá. Kau ki
he seminelí pe 'inisititiutí 'i he ngaahi feitu'u 'oku malava aí.
'Ai ke ke maheni mo e tohi tu'utu'uni 'a e kau faifeikaú 'a e,
Malanga'aki 'Eku Ongoongoleleí."

Kiate kimoutolu kau finemui: neongo 'oku 'ikai ke mou
ma'u e fatongia lakanga fakataula'eiki tatau mo e kau talavou
ke ngāue fakafaifeikau taimi kakato, ka 'oku mou fakahoko
foki ha tokoni mahu'inga 'i ho'omou hoko ko e kau faifeikaú,
pea 'oku mau tali lelei ho'omou tokoni.²

Pea na'á ne pehē 'i 'Okatopa 2009: "'Oku ou kolea ke kei
hokohoko atu ho'omou tui mo ho'omou lotua 'a e ngaahi
feitu'u 'oku kei fakangatangata pea 'ikai ngofua ke tau ma-
langa'i tau'atāina ai 'a e ongoongoleleí he taimi ní. 'E lava ke
hoko ha ngaahi mana 'i he'etau fai iá."³

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Thomas S. Monson, "Ko e Toe Konifelenisi E," *Liahona*, Mē 2011, 6.
2. Thomas S. Monson, "I He'etau Toe Fakataha Maí," *Liahona*,
Növ. 2010, 6.
3. Thomas S. Monson, "'Oku Mau Talitali Lelei Kimoutolu ki he
Konifelenisi," *Liahona*, Növema 2009, 6.

‘Ai Hangatonu

Ka ‘eke mai ‘e he kakai e
‘uhinga ‘oku tau ‘ave ai
**e kau faifekau ki he
ngaahi pule ‘anga
Kalisitiané,**
ko e hā
ha ‘aku?

‘O ku ‘uhinga e “ngāue fakafaifekau” ki he kakai tokolahi ‘oku ‘ikai ko ha kāinga-lotu ‘o hotau Siasí, ko e ‘alu ki ha fonua mama ‘o ‘oku ‘ikai ke nau Kalisitiane ke lava ‘o ako ‘i kiate kinautolu ‘a e tui faka-Kalisitiané pea fai ai mo e tokoni ‘ofa fakaetangatá. ‘I he ‘enau ‘ilo ‘i ‘oku fai e “ngāue fakafaifekau” hotau Siasí ‘i he feitu ‘u ‘oku nau nofo aí, mahalo te nau fifili pe ko e hā hono ‘uhingá.

‘Oku ma ‘á e māmaní kotoa e pōpoaki ‘oku vahevahe he ‘etau kau faifekau, pea tau ‘ave kinautolu ki he māmaní kotoa. ‘Oku tau tui kuo toe fakafoki mai e kakato ‘o e ongoongolelei ‘o Sisū Kalaisí, kau ai e Siasí ‘o Kalaisí mo e mafai ‘o e lakanga fakataula ‘eiki ‘oku fie ma ‘u ki hono fakahoko e ngaahi ouau hangē ko e papitaisó. Ko e Siasí ni pē ‘oku kakato ai e ongoongolelei kuo toe fakafoki maí. ‘Oku tau ‘ave e kau faifekau ki he kakai kotoa pē, koe ‘uhi he ‘oku fie ma ‘u ke fanongo e kakai kotoa pē ki he pōpoaki ni, ‘o kau ai e ngaahi feitu ‘u ‘oku ‘i ai ha tukufakaholo fuoloa ‘o e tui faka-Kalisitiané. ■

Ko fē e taimi 'oku 'ikai totonu ai
ke **vahevahe e**
ngaahi a'usia
fakalaumālié?

Ko ha founga fakafo hono langa hake e tui mo e fakamo'oni 'a e ni'ihī kehé 'i hono vahevahe 'etau ngaahi a'usia fakalaumālié mo kinautolu 'oku nau loto ke fanongo ki aī. Hangē ko 'enī, kapau 'oku ue'i koe ke ke fakamatala 'i e tali ki ha'o lotu, 'e lahi ange ai e tui 'a e ni'ihī kehé 'e lava ke tali foki mo 'enau lotú. 'Oku 'ikai fakapotopoto ke ke vahevahe ha'o a'usia fakalaumālié 'oku ngali kehe pe fakatāutaha 'oku fu'u loloto, tukukehe kapau 'e

toki ue'i koe 'e he Laumālié ke fai pehē.

Na'e pehē 'e Palesiteni Poiti K. Peeka, ko e Palesiteni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá:

“Kuó u ako 'oku 'ikai ke hoko mai ma'u pē kiate kitautolu 'a e ngaahi a'usia fakalaumālié mālohi mo makehé. Ka 'o ka hoko, 'oku fakataumu 'a pē ia ke fakamaama 'i, fakahinohino, pe fakatonutonu kitautolu. . . .

“Oku ou tui foki 'oku 'ikai

fakapotopoto ke hokohoko atu hono talanoa 'i e ngaahi a'usia 'oku ngali kehé. 'Oku totonu ke malu 'i lelei kinautolu pea toki vahevahe pē 'i hano ue'i koe 'e he Laumālié ke ke faka'aonga 'i ia ke tāpuekina ai ha ni'ihī kehe. . . .

“Oku ou tui 'oku totonu ke tau tauhi e ngaahi me'á ni pea fakalaululoto ki ai 'i hotau lotó.”¹ ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Boyd K. Packer, “The Candle of the Lord,” *Tambuli*, July 1983, 31.

'Oku fa'a 'eke mai kiate au 'e he kakai
he taimi 'e ni'ihī,
'o kau ki he kāmēni temipalé
'i ha ngaahi lea ta 'e faka'apa'apa.
Ko e hā 'oku totonu ke u tala kiate kinautolú?

'Uluakí, ko e taimi 'oku faka'aonga 'i ai 'e he kakai ha ngaahi lea ta 'e faka'apa'apa ki he kāmēni temipalé, 'oku totonu ke ke kole fakalelei kiate kinautolu ke nau faka'apa'apa lahi ange ki he kāmēni koe'uhī he 'oku toputapu ia kiate kitautolu.

Te ke toe lava foki 'o talaange kiate kinautolu 'oku tui 'e he kau mēmipa mo e kau faifekau 'i he ngaahi tui fakalotu kehé ha ngaahi vala pau ke fakafongā 'i 'aki 'enau tui fakatāutahá pe ko honau

fatongia faka'ofisialé, ko ia ai 'oku 'ikai ko ha me'a ngali kehe ia ke tau tui ha vala makehe ki he 'etau ouau fakalotú.

Te ke lava 'o fakamatala 'i e mahu'inga 'o e kāmēni temipalé 'aki hono talaange 'oku nau faingofua, ko ha valaloto taau 'oku foaki ki he kāingalotu lalahi 'o e Siasí ko ha kongā 'o e ngaahi ouau makehe 'i hotau temipalé. 'I he ngaahi ouaú ni 'oku tau tukupā ai ke tau mo'ui 'o fakatatau mo e founga 'oku fie ma'u 'e Sisū Kalaisi ke tau mo'ui 'akí,

pea 'oku hoko e kāmēni ko ha me'a fakatu'asino ke ne toutou fakamanatu mai e tukupā fakatāutaha mo fakalaumālié ko iá. 'Oku tokoni e kāmēni 'i he fongā ni ke malu 'i kitautolu mei he 'ahi'ahí mo e koví. ■

Tauhi HO'O MO'UÍ KE POTUPOTUTATAU

Fai 'e 'Eletā
M. Russell Ballard

'O e Kōlomu 'o e Kau
'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uā

'E lava ke tokoni e ngaahi fokotu'ú ni 'e valu ki ho'o fehangahangai mo e ngaahi faingata'a lahi 'o e mo'uí pea 'ikai ke ke ongo'i lomekina ai.

'Elava ke uesia e mo'uí potupotutataú mo e uouangataha 'oku tau fekumi ki aí, 'i he feinga ke fakafeangai mo e ngaahi faingata'a kehekehe mo lahi 'o e mo'uí faka'ahó, 'a ia 'oku 'ikai ko ha ngāue 'oku faingofua. 'Oku tokolahi ha kakai lelei 'oku nau feinga mālohi ke tauhi e mo'uí potupotutataú, ka 'oku 'i ai e taimi 'e ni'ihī 'oku nau ongo'i lōmekina mo loto-fo'i.

'Oku 'i ai ha'aku ngaahi fokotu'u 'oku ou 'amanaki 'e 'aonga kiate kinautolu 'oku hoha'a ke potupotutatau e ngaahi fie ma'u 'o e mo'uí. Ko e ngaahi fokotu'u angamaheni pē 'eni; pea 'e faingofua ha 'ikai ke fakatokanga 'i hono ngaahi fakakaukaú kapau he 'ikai te ke tokanga. Te ke fie ma'u ha tukupā fakamātoato mo ha mapule'i fakatātaha ke hoko e ngaahi me'á ni ko e kongā ho'o mo'uí.

1. Fokotu'u e Ngaahi Me'a ke Fakamu'omu'á

Fakakaukau ki ho'o mo'uí pea fokotu'u e ngaahi me'a ke

fakamu'omu'á. Feinga ma'u pē ke ma'u ha taimi fakalongolongo ke fakakaukau 'i lelei ai e feitu'u 'okú ke hu'u ki aí mo e me'a 'oku fie ma'u ke ke fai ke a'u ki aí. Ko Sīsū hotau fa'ifa'itaki'angá, "na'e [fa'a] 'alu ia mei ai ki he toafá, 'o lotu ai" (Luke 5:16). 'Oku fie ma'u ke tau toutou fai mo e me'a tatau ke fakaake fakalaumālie kitautolu 'o hangē ko e me'a ne fai 'e he Fakamo'uí.

Hiki e ngaahi ngāue te ke loto ke fai he 'aho takitaha. Manatu 'i ko e me'a mahu'inga tahá 'a e ngaahi fua-kava toputapu na'á ke fai mo e 'Eikí 'i ho'o hiki ho'o ngaahi taimi-tēpile faka'ahó.

2. Fokotu'u ha Ngaahi Taumu'a 'e Malava ke Fakahokó

Fokotu'u ha ngaahi taumu'a taimi nounou te ke lava 'o fakahokó. Fokotu'u ha ngaahi taumu'a 'oku potupotutatau—'ikai ke fu'u lahi pe fu'u si'isi'i pea 'ikai ke fu'u faingata'a pe fu'u faingofua. Hiki ho'o ngaahi taumu'a te ke lava 'o fakahokó pea ngāue 'i kinautolu 'o fakatatau ki honau mahu'ingá. Lotua ha tatakī fakalangi ki he taumu'a na'á ke fokotu'ú.

3. Fakapotopoto 'i e Patiseti

'Oku fehangahangai e taha kotoa 'i he mo'uí mo e ngaahi faingata'a 'ia fakapa'anga. Ka 'i hono fakapotopoto 'i, mapule 'i ho'o ngaahi fie ma'u mo'oní pea fakahoanaki lelei

kinautolu ki ho'o ngaahi me'a lahi 'o e mo'uí 'okú ke loto ke ma'ú. Na'e lea e palōfita ko Sēkopé ki hono kakai 'o pehē: "Ko ia, 'oua na'a 'oatu ha pa'anga ki he me'a 'a ia 'oku ta'e'angá, pe ko ho'omou ngāue ke fetongi 'aki 'a e mea 'a ia 'oku 'ikai fakafiemālié" (2 Nifai 9:51).

Manatu 'i ke totongi ma'u pē ha vahehongofulu kakato.

4. Langa hake ha Vā Fetu'utaki

Tauhi ha vā fetu'utaki lelei mo ho'o mātu'á, kāingá, mo e kaungāme'á. Te nau tokoni 'i koe ke tauhi ho'o mo'uí ke potupotutatau. Langaki ha feohi lelei mo ho fāmilī mo e kaungāme'á 'i he fetu'utaki lelei mo totonu.

'E lava ke tauhi ha vā fetu'utaki lelei fakafāmilī 'i ha fetu'utaki anga'ofa, 'ofa, mo fakakaukau 'i lelei. Manatu 'i 'oku fa'a ongo ange ha ki 'i fakahila, fakakuitaha, kamo, pe ko e ala atú 'i he lea 'ata'ataá pē. 'Oku kau foki e poto he fakakatá mo e fakafanongo lelei he kongā mahu'inga 'o e fetu'utaki lelei.

5. Ako e Folofolá

Fekumi 'i he folofolá. 'Oku nau hoko ko e taha e ngaahi mau'anga tokoni lelei taha te tau tauhi ke fetu'utaki ai mo e Laumālie 'o e 'Eikí. Ko e taha e ngaahi founge ne u 'ilo 'i fakapapau ai ko e Kalaisí 'a Sisuú ko 'eku ako e folofolá. Ne kole 'a Palesitēni 'Eselā Tafu Penisoni (1899–1994) mo

Kōtoni B. Hingikeli (1910–2008) ki he kāingalotu 'o e Siasí ke hoko hono ako e Tohi 'a Molomoná ko ha me'a ke anga 'aki faka'aho pea fai ia he toenga 'o e mo'uí.

Ko ha fale'i lelei 'a e 'Aposetolo ko Paulá kia Tímoté kiate kitautolu kotoa. "Oku foaki mai 'a e [folofola] kotoa pē 'i he fakamānava 'a e 'Otuá, pea 'oku 'aonga ia ki he akonakí, mo e valokí, mo e fakatonutonú, mo e fakapoto ki he mā'oni'oni" (2 Tímote 3:16).

6. Tokanga'i Lelei Koe

'Oku tokolahi ha kakai, kau ai au, 'oku faingata'a ke ma'u ha taimi fe'unga ke mālōlō ai, fakamālohisino, mo fai ha mālōlō. Kuo pau ke tau fokotu'u ha taimi 'i he'etau tohi māhina faka'ahó ma'á e ngaahi 'ekitivití ni kapau 'oku tau fie ma'u ke tau fiefia 'i ha mo'ui 'oku potupotutatau mo mo'ui lelei. 'Oku fakalahi mai 'e he fōtunga faka'ofooa fakasinó hotau ngeiá mo hono faka'apa'apa'i pē kitá.

7. Mo'ui 'Aki e Ongongoleleí

Ne toutou ako'i 'e he kau palōfitá 'oku totonu ke feako'aki 'e he ngaahi fāmílí e ongoongoleleí, ko e lelei tahá 'i he efiafi fakafāmili fakauike 'i 'apí. Kapau he 'ikai ke tau matu'aki tokanga, 'e lava ke mole māmalie atu meiate kitautolu e tō'onga fakafāmili ko 'ení. Kuo pau ke 'oua ná'a mole meiate kitautolu e faingamālie makehe ko'eni ke "feako'i'aki 'iate kimoutolu 'a e tokāteline 'o e pule'angá" (T&F 88:77), te ne tatakí ai e ngaahi fāmílí ki he mo'ui ta'engatá.

'Oku ngāue ma'u pē 'a Sētane ke faka'auha 'etau ngaahi fakamo'oní, ka he 'ikai ke ne ma'u ha mālohi ke 'ahí'ahí'i pe fakahoha'asi kitautolu 'o laka hake 'i hotau mālohi ke fakafepakí 'i he taimi 'oku tau ako ai e ongoongoleleí mo mo'ui 'aki hono ngaahi fekaú.

8. Fa'a Lotu

Ko 'eku fokotu'u faka'osí ke fa'a lotu fakafo'ituitui mo fakafāfāmi. Te ke lava ke 'ilo e fili 'oku totonu ke fai he 'aho takitaha 'i he toutou lotu fakamātoató.

Na'e fakamatala'i nounou 'e he palōfita ko 'Alamaá e mahu'inga 'o e lotú 'i he ngaahi leá ni: "Ka ke mou fakavaivai'i 'a kimoutolu 'i he 'ao 'o e 'Eikí, pea ui ki hono huafa topu-tapú, pea le'o mo lotu ma'u ai pē, ke 'oua na'a 'ahi'ahi'i 'a kimoutolu 'o lahi ange he me'a 'oku mou lava 'o kātaki'í, pea tataki ai 'a kimoutolu 'e he Laumālie Mā'on'oní, 'o mou hoko 'o loto-fakatōkilalo mo angamalū mo anganofu mo fa'a kātaki, pea fonu 'i he 'ofa mo e fa'a kātaki fuoloa kotoa pē" ('Alamā 13:28). 'I he taimi 'oku ou fenāpasi fakalaumālie aí, 'oku faingofua ange leva 'eku lava 'o 'ai ke potupotutatau e me'a kotoa 'i he'eku mo'uí.

Tokanga Taha pea Fai Ho Lelei Tahá

'E lava ke toe tñaki mai ha ngaahi fokotu'u kehe ki heni. Neongo ia, 'oku ou tui ko e taimi 'oku tokanga taha ai ki ha ngaahi tefito'i taumu'a angamaheni pē, 'oku ngalingali te tau lava ai 'o tokanga'i lelei e ngaahi fie ma'u lahi 'a e mo'uí meiate kitautolú. Manatu'i he 'ikai lava ke tau ma'u e mo'uí potupotutataú 'o ka fu'u tōtu'a hano fai ha fa'ahinga me'a 'i he mo'uí. Fakalahi atu ki aí, 'e lava ke hoko ha me'a tatau 'o ka fu'u sī'isi'i hano fai e ngaahi me'a 'oku mahu'ingá. Na'e fale'i 'e he Tu'i ko Penisimaní 'o pehē "ke fai 'a e ngaahi me'a ni kotoa pē [i he] fakapotopoto mo e maau" (Mosaia 4:27).

'Oku lava ke mole noa'ia hotau taimí mo e iví 'i he 'ikai ke 'i ai ha taumu'a mo ha fakahinohino paú pea hoko ai 'a e 'ikai potupotutatau 'etau mo'uí. 'Oku hangē e mo'uí 'oku 'ikai ke potupotutataú ko e va'e 'o

ha kā 'oku 'ikai ke fō tataú. Te ne 'ai ke sēlue mo 'ikai ke malu e lele 'a e kaá. 'E lava ke lele lelei mo fiemālie e ngaahi fo'i va'e ko ia 'oku fuo tataú. 'Oku pehē pē mo e mo'uí. 'E lava ke lelei ange 'etau fononga fakamatelié 'i he'etau feinga ke potupotutatau e mo'uí. 'Oku totonu ke hoko e fekumi ki he "mo'ui ta'e-fa'a-maté mo e mo'ui ta'engata" ko 'etau tefito'i taumu'a (Mōsese 1:39). 'I he'ene hoko 'eni ko 'etau taumu'a, ko e hā nai e 'uhinga he 'ikai ai ke tau to'o mei he'etau mo'uí e ngaahi me'a 'oku holi ki aí 'a ia 'okú ne ma'u kakato 'etau fakaka-kaú, ongó, mo e iví ka 'oku 'ikai tokoni ke a'usia 'etau taumu'a ko ia?

Ne talamai 'e ha taha 'o 'eku fānaú, "Tangata'eiki, 'oku ou fifili he taimi 'e

ni'ihi pe te u lava ko ā ke a'usia ia." Ko e tali ne u fai ki aí 'oku tatau pē ia mo e tali te u fai atu kiate koé. Fai e lelei taha te ke lavá he 'aho takitaha. Fai pē e ngaahi me'a angamaheni, pea kimu'a ke ke fakatokanga'í, 'e fonu ho'o mo'uí he mahino fakalau-mālie te ne fakapapau'i kiate koe 'oku 'ofa ho'o Tamai Hēvaní 'iate koe. 'I he taimi 'e 'ilo ai 'e ha taha e me'a ni, pea 'e mahu'inga mālie leva e taumu'a mo e 'uhinga 'o e mo'uí, pea faingofua ange ai hono tauhi e mo'uí ke potupotutataú. ■

Mei ha lea 'i he konifelenisi lahi 'o 'Epeleli 1987.

**'I he taimi 'oku tau
tokanga taha ai ki
ha ngaahi tefito'i
taumu'a si'i mo
angamaheni, 'oku
ngalingali te tau lava
ange ai 'o tokanga'i
e ngaahi fie ma'u
lahi 'o e mo'uí 'oku
tuku mai kiate
kitautolú.**

FAKA'AONGA'I FAKAPOTOPOTO E TAIMÍ

*"FILI KE FAI HA NGAĀHI ME'A LELEI LAHI 'AKI
HA'AMOU LOTO FIEMĀLIE PĒ KI AI"*

Ki Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú, (2011), 5.

Tau'atāina ke Filí mo e 'Eke'i Meiate Kita 'a e Me'a 'Okú Te Fai pe Ta'e Fai

Fai 'e 'Eletā
Shayne M. Bowen
'O e Kau Fitungofulú

‘O ku 'i ai ha talanoa ki ha motu'a Selokī 'o e Kakai Tu'ufonua 'o 'Ame-liká na'á ne ako'i hono mokopuna tangatá 'o kau ki he mo'uí. Na'á ne talaange ki he ki'i tamasi'i, “Oku lolotonga fai ha tau 'i loto 'iate au.”

“Ko ha tau fakalilifu, ko e tau he vaha'a 'o e ongo ulofi. Ko e ulofi 'e tahá 'oku kovi: 'okú ne 'ita, meheka, loto-mamahi, faka'ise-'isa, manumanu, kākā, faka'ofa'ia pē 'iate ia, ongo'i halaia, fehi'a, ongo'i mā'ulalo, loi, hīkisia, fielahī, mo fiemahu'inga.”

Na'á ne hoko atu, “Ko e ulofi 'e tahá 'oku lelei: 'okú ne fiefia, nonga, 'ofa, 'amanaki lelei, angamalū, anga fakatōkilalo, angalelei, angatonu, anga'ofa, mahino, fie foaki, faitotonu, manava'ofa mo tui. 'Oku fai pē mo e tau pehē 'iate koe—pea pehē foki ki he taha kehe kotoa pē.”

Ne fakakaukau ki ai e mokopuna tangatá 'i ha ki'i miniti peá ne 'eke ki he'ene kui tangatá, “Ko fē e ulofi 'e mālohī?”

Ne faingofua pē e tali 'a e motu'a Selokī, “Ko e ulofi ko ia 'okú ke fafangá.”

Tau'atāina ke Filí mo e Mo'ui Kimu'a he Māmaní

'I ha taimi fuoloa 'aupito, 'i he 'etau nofo kotoa 'i he 'ao 'o 'etau Tamai 'i Hēvaní, na'e fai ai ha Fakataha Lahi. Ne 'i he fakataha ko iá 'etau Tamai, 'o finangalo ke tau ma'u e fiefia mo e nekeneka tatau mo ia 'okú Ne fiefia aí, pea 'omi 'Ene palani ke tau ha'u ki he māmaní, 'o ma'u ha sino kakano mo e hui, pea a'usia e me'a fakamamahi mo fakafiefia

'o e mo'ui ní. Te tau lava ke fili ke tauhi 'Ene ngaahi fekaú pea hoko 'o tatau mo Ia pe fili ke 'oua 'e tauhi 'Ene ngaahi fekaú pea 'ikai ke tau ma'u e fiefia mo e nekeneka na'á Ne tala'ofa māi.

Ko e kongā mahu'inga e palani 'a 'etau Tamai ko 'etau tau'atāina ke filí. 'Oku ui e me'a'ofa ko 'ení ko e tau'atāina ke filí, ko e mālohi ke fai ha filí. 'Oku hoa ma'u pē e tau'atāina ke filí mo e 'ekea meiate kita 'a 'ete ngaahi ngāué. 'Oku tau taliui fakafo'ituitui ki he ngaahi fili 'oku tau fai.

'I he taimi ne folofola ange ai e Tamai Hēvaní pe ko hai te ne fakahoko e palaní, ne loto 'a Lusifá ke ne huhu'i kotoa e fa'ahinga 'o e tangatá 'o fakatatau pē ki he'ene tu'utu'uní, 'a ia ne 'ikai ke kau ai e tau'atāina ke filí pea te ne ma'u kotoa mo e nāunaú. 'E hanga 'e he me'á ni 'o veuki e palani ta'engata 'a e 'Otuá ki he fiefiá.

Ne loto 'a Sisū Kalaisi ke Ne hoko ko e Fakamo'uí 'i he palani 'a e Tamai. Na'á Ne fili ke talangofua ki he palani 'a e Tamai. 'Oku tau tui ki hotau ta'okete lahi ko Sisū Kalaisi,

‘o ‘ilo’i ‘oku mahu’inga Hono misi-oná ki he’etau lava ‘o toe foki hake ki he pule’anga ‘o ‘etau Tamaí.

Ko e hā e me’a ne hoko kia Lusifaá? Na’e folofola e Tamaí:

“Ko ia, ko e me’a ‘i he angatu’u ‘a Sētane kiate aú, ‘o ne feinga ke faka’auha ‘a e tau-‘atāina ke fili ‘a e tangatá, ‘a ia ko au, ko e ‘Eiki ko e ‘Otuá, kuó u foaki kiate iá, pea ko e tahá foki, ke u foaki foki kiate ia ‘a hoku mālohi ‘o’okú; ko ia ‘i he mālohi ‘o hoku ‘Alo pē taha na’e Fakatupú, na’á ku pule ke kapusi hifo ia ki lalo;

“Pea na’á ne hoko ko Sētane, ‘io, ko e tēvoló, ko e tamaí ‘a e ngaahi loi kotoa pē, ke kākaa’i mo fakakuhihi ‘a e tangatá, pea ke tataki pōpula ‘a kinautolu ‘i he’ene fa’itelihá, ‘io ‘a kinautolu kotoa pē ‘e ‘ikai tokanga ki hoku le’ó” (Mōse 4:3–4).

Koe’uhí ko e tau’atāina ke fili ko ha tefito’i mo’oni ta’engata he ‘ikai ke maumau’i ia ‘e he Tamaí Hēvaní, ‘o mole ai meiate Ia e vahe tolu ‘e taha ‘o ‘Ene fānaú, ‘a ia ne nau fili ke muimui ‘ia Sētané.

Tau’atāina ke Filí mo e Mo’ui Fakamatelié

Ko e hā leva e taumu’a ‘o e mo’ui ‘i he māmaní? Ko e tefito’i taumu’a ‘e tahá ke fakamo’oni’i ‘oku tau faivelenga (vakai, ‘Ēpalahame 3:24–25). ‘Oku tau malava ke ‘ilo e lelei mei he koví. ‘Oku tau ma’u e mālohi ko iá mei he ‘Otuá “ke fili . . . kae ‘ikai fakamālohi’i ke ngāue” (2 Nīfai 2:26). Ko hono aofangatukú, te tau ma’u e pule’anga ‘oku tau fie ma’ú ‘o fakatatau ki he ngaahi fekau ‘oku tau talangofua ki aí, mo e ngaahi ouau ‘oku tau ma’ú, pea mo e ngaahi fuakava ‘oku tau tauhí.

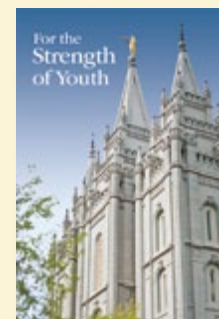
Pea hangē ko hono fakamatala’i ‘e he motu’a Selokī potó, ‘oku makatu’unga pē ‘iate ia pe ko fē e ulofi na’á ne fafangá. Na’á ne ma’u e tau’atāina ke fili, pea ko ia pē tokotaha ‘e ‘ekea mei ai ‘ene fili. Te ne nofo pē mo e ngaahi nunu’a ‘o ‘ene ngaahi fili.

Ko e to’u tupu kimoutolu ‘o ha hako faka’ei’eiki. Ne ‘omi kimoutolu ki he māmaní ‘i he taimi ‘o e kakato e ongoongo-lelei. Ne papitaiso pea hilifakinima koe ke lava ke ke ma’u e Laumālie Mā’oni’oni kapau te ke loto ki ai ke hoko ma’u pē ko ho takaua. Na’á ke fai ha ngaahi fuakava he papitaisó. Ki he kau talavou, ne toe tānaki atu mo e ngaahi fuakava ne mou fai ‘i he lakanga fakataula’eiki.

‘Okú ke ma’u e tau’atāina ke fili ki he mo’ui ta’engatá ‘aki hano tauhi koe ke ke ma’a mo taau ke hū ki he tempale mā’oni’oni ‘o e ‘Otuá pea ma’u mo e ngaahi ouau te ke lava ai ‘o toe foki ki he ‘ao ‘o e Tamaí. Te ke lava ‘o fili e tāpuaki ‘o e mo’ui ta’engatá, ke ke mo’ui mo ho fāmili ‘o tatau mo e ‘Otuá ‘i he kotoa ‘o ‘itānití. ‘Oku malava ke ke ma’u kotoa e me’a ‘oku ma’u ‘e he Tamaí. Ko koe pē te ke fai e fili.

Faka’aonga’i fakapotopoto ho’o tau’atāina ke fili ne foaki atu ‘e he ‘Otuá. ■

‘E ‘oatu ha ngaahi fakamatala lahi ange ‘i he ngaahi Liahona he kaha’ú ki he ngaahi tu’unga mo’uí he tohi fo’ou Ki Hono Fakamālohia ‘o e To’u Tupú.

NGAAHI FAKAKAUKAU TEFITO KAU KI HE TAU’ATĀINA KE FILÍ

“Ko e taha ‘o e ngaahi me’a’ofa ma’ongo-’onga taha ‘a e ‘Otuá ma’aú . . . ko e totonu ko ia ke ke fili e hu’u-’anga ho’o mo’uí. . .

“Okú ke fatongia ‘aki e ngaahi fili ‘okú ke faí. . .

“Neongo ‘okú ke tau-’atāina ke fili ‘a e me’a te ke faí, ka ‘oku ‘ikai ke ke tau’atāina ke fili hono nunu’á.”

Ki Hono Fakamālohia ‘o e To’u Tupú, (2011), 2.

TĀPUEKINA 'E HA SĪPINGA

*Te ke lava 'o 'oatu e maama 'o e ongoongolelei ki ho kaungāme'ā
'i ho 'o tō'onga mo'uí, 'o hangē pē ko hono tākiekina
'eku mo'uí 'e hoku kaungāme'ā.*

**Fai 'e 'Eletā
O. Vincent Haleck**
'O e Kau Fitungofulū

Ne u toki talanoa mo ha kaungāme'a ne u maheni mo ia he ako mā'olungā. Ne ma talanoa ki he taimi ne ma fuofua fe'iloaki aī, mo e fiefia 'oku ma'u mei hono mo'ui 'aki e ongoongolelei, pea mo e lava 'e he ngaahi kaungāme'a 'o tākiekina 'etau mo'uī. Ko hono mo'onī, ne u kau ki he Siasī koe'uhī ko e tā sīpinga 'a hoku ngaahi kaungāme'a.

Ne u 'uluaki ha'u ki he 'Iunaiteti Siteitī mei Ha'amoā 'Amelikā 'i hoku ta'u 10 koe'uhī he na'e lotu 'eku tangata'eiki ke lahi ange e faingamālie ke ako 'ene fānaū 'iate ia. Ne u nofo 'i Siato 'i Uāsingatoni mo hoku mehikitangā mo hono husepānitī. Ne u hiki ki Kalefōnia 'i hoku ta'u 14. Na'e ngāue 'eku kui fefine ne u nofo mo iā he Temipale Losi 'Eniselisi Kalefōniā, ka na'e te'eki ai ke u hoko ko ha mēmipa 'o e Siasī.

Ne u kau he komiti pule 'a e fānauakō 'i hoku ta'u tolu he ako mā'olungā, pea ne u fakatokanga 'i ai ha kakai tokolahi ne nau 'asi makehe mei he toengā. Ne nau faka'apa'apa 'i e kakai kehē, ma'a honau valā mo 'enau leā, pea 'i ai mo ha fa'ahinga ngeia mo ha maama na'a ne tohoaki 'i 'eku tokangā. Na'a mau kaungāme'a, pea nau fakaafe 'i au ke mau 'alu ki he Mutualē. Ne u sai'ia he ngaahi 'ekitiviti fakafiefia mo lelei pea mo e Laumālie ne u ongo 'i aī, ko ia ne kamata ke u 'alu ma'u pē ki ai. Hili ha ngaahi uike si'i ne fakafe'iloaki au 'e hoku kaungāme'a ki he kau faifekau mo e Tohi 'a Molomonā. Ne vave pē hono papitaiso aū pea kamata ai ha'aku ako e Tohi 'a Molomonā he toenga 'eku mo'uī.

Ne muimui hoku ngaahi kaungāme'a ki he fale 'i 'i he 1 Timote 4:12: "Ka ke 'i he kakai tuī ko e faka'ilonga, 'i he la mo e 'ulunganga, mo e 'ofa, mo e faianga, mo e tui, mo e mā'oni'oni." Pea hangē pē ko hoku ngaahi kaungāme'a, te tau lava 'o tākiekina e kakai kehē ke nau toe lelei ange mei he 'etau tō'onga mo'ui faka'ahō 'i hono mo'ui 'aki 'o e ongoongolelei. 'E fakatokanga 'i ia 'e he kakai 'oku nau mateuteu ke tali e ongoongolelei 'etau mo'ui 'aki 'etau tu'unga mo'uī mo e

me'a 'oku tau tui ki aī, pea te nau lotu ke toe 'ilo lahi ange.

Hangē ko 'enī, manatu 'i e talanoa 'o 'Alamā he Tohi 'a Molomonā. Ne mo'ui fiemālie 'a 'Alamā ko ha taula'eiki 'i he fakamaau'anga 'o e Tu 'i ko Noā. 'I he taimi ne fai ai e fakamo'oni 'a 'Apinetaī, ne tui 'a 'Alamā kiate ia, pea na'e tu'u fakatu'utāmaki kiate ia ka na'a ne hiki e ngaahi lea 'a 'Apinetaī mo ako 'i e ni'ihi kehē kau ki he Fakamo'uī (vakai, Mōsaia 17:2–4).

"Pea na'e hoko 'o pehē na'e 'osi mei ai 'a e ngaahi 'aho lahi, kuo kātōa mai 'a e kakai tokolahi 'aupito ki he potu ko Molomonā, ke nau fanongo ki he ngaahi lea 'a 'Alamaā. 'Io, kuo fakataha mai 'a kinatolu kotoa pē na'e tui ki he 'ene leā, ke nau fanongo kiate ia. Pea na'a ne ako kiate kinautolu mo ne malanga 'aki kiate kinautolu 'a e fakatomalā, mo e huhu'ī, pea mo e tui ki he 'Eiki" (Mōsaia 18:7; vakai foki, veesi 1–6).

'I he konga kimuī he taimi ne fakafepaki 'i ai 'e 'Alamā ko e Si'i e Siasī, ne tali mai 'e ha 'āngelo e ngaahi lotu 'a 'Alamaā: "Kuo 'afio 'i 'e he 'Eiki 'a e ngaahi lotu 'a hono kakaī, kae 'uma'a foki 'a e ngaahi lotu 'a 'ene tamaio'eiki, ko 'Alamā, 'a ia ko ho'o tamaī; he kuó

Ne hoko 'a 'Alamā ko e Si'í mo hono kaungāme'á ko ha kau faifekau ma'ongo'onga 'o nau fakamo'ui ai ha kakai 'e lau afe 'i he'enua tā sīpinga lelei.

ne lotu 'i he tui lahi koe'uhi ko koe ke lava nai 'o ma'u ha 'ilo ki he mo'oni' (Mōsaia 27:14). Ne fakatomala 'a 'Alamā ko e Si'í mo hono kaungāme'á, pea nau hoko ko ha kau faifekau ma'ongo'onga, 'o fakamo'ui ha kakai 'e lau afe 'i he'enua tā sīpinga lelei.

“Pea ko ia na'a nau hoko ai ko ha ngaahi me'angāue 'i he to'ukupu 'o e 'Otuá 'i hono fakatafoki mai 'o e tokolahi ki he 'ilo'i 'o e mo'oni, 'io, ki he 'ilo'i 'o honau Huhu'í.

“Pea hono 'ikai ke monū'ia 'a kinautolu! He na'a nau fakamafola 'a e melinó; na'a nau fakahā 'a e ngaahi ongoongo lelei 'o e lelei; pea na'a nau fakahā ki he kakai 'oku pule 'a e 'Eiki'” (Mōsaia 27:36–37).

Ne tā foki 'e hoku ngaahi kaungāme'á ha sīpinga lelei ma'aku 'i he'enua fili ke 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Neongo ne u fehanga-hangai mo ha ngaahi fakafepaki, ka na'á ku lotu foki ke u 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Na'e hanga 'e he fili ko iá 'o tākiekina e toenga 'eku mo'uí. 'I he'eku ngāue he Misiona Ha'amoā 'Apiá, ko e lahi taha e ngaahi fatongia fakatakimu'a he lakanga fakataula'eiki ne fua ia 'e he kau faifekau, pea ne u 'ilo 'a e fie ma'u ke fakamālohia e Siasí 'i he ngaahi 'otu motú. Ne u fakapapau'i ke fai 'eku tafa'aki—te u toe foki ki Ha'amoā 'i he 'osi 'eku ngāue fakafaifekau mo 'eku akó.

Ne u hiki mo hoku uafí ki Ha'amoā hili 'eku tånaki tu'unga he kolisí, pea 'ohake

ai 'ema fānaú mo ngāue ke fakamālohia e Siasí mo e komiunití. Ne ngāue mālohi 'eku tangata'eiki, 'a ia ne 'ikai ko ha mē-mipa 'o e Siasí, 'i he pisinisi fakalotofonua mo e ngaahi ngāue 'a e koló. Ko 'ene motó ko e “Kapau 'oku totonu ke fai ia, 'oku fie ma'u ke fai ia ke lelei.” 'I he'emaui 'ilo mo hoku fāmili e ongoongolelei pea mo'ui 'aki ia ki he lelei taha ne mau malavá, na'á ne fakatokanga 'i e ngaahi lilii lelei 'i he'emaui mo'uí. 'I he 2000, ne nofo 'a Palesitene Kōtoni B. Hingikeli (1910–2008) he 'api 'o 'eku tangata'eiki 'i he'ene foki mai mei hono fakatapui 'o e Temipale Suva Fisí. 'I he 'a'ahi ko iá, ne ongo e Laumālié ki he lotu 'o 'eku tangata'eiki, pea ne u ma'u ai e faingamālie ke papitaiso ia 'i hono ta'u 82. Na'á ne ma'u ha fiefia 'i he ongoongolelei pea na'á ne lotu-to'a mo 'ikai ke ne mā ke vahevahe ia mo e ni'ihiki kehé he ngaahi 'aho faka'osi 'o 'ene mo'uí.

'Oku ou 'ilo e mahu'inga 'o e hoko ko ha sīpinga 'i he kakai tuí pea mo e fiefia te ne 'omi ki he'etau mo'uí mo e mo'ui 'a e ni'ihiki kehé. Kuo tāpuekina au mo hoku fāmili 'aki e fiefia kuo 'omi 'e he ongoongolelei, koe'uhí ko e ngaahi tā sīpinga lelei hoku ngaahi kaungāme'á mo e 'ofa 'a ha palōfita.

'Oku tau tākiekina e ni'ihiki kehé 'aki 'etau tō'ongá he 'aho kotoa. Tau fakapapau'i te tau tokoni'i e ni'ihiki kehé pea vahevahe e mo'oni 'o e folofolá ni ke ne 'omi foki e fiefia ki he'enua mo'uí: “Manatu, manatu 'oku makatu'unga 'i he maka 'o hotau Huhu'í, 'a ia ko Kalaisí, ko e 'Alo 'o e 'Otuá, kuo pau ke mo langa ai homo makatu'ungá; koe'uhí ka tuku atu 'e he tēvoló 'a 'ene ngaahi matangi mālohí, 'io, 'a 'ene ngaahi ngahau 'i he 'ahiohio, 'io, ka fa'aki kiate kimoua 'a hono kotoa 'o 'ene 'uha maká mo 'ene fu'u afā lahí, 'e 'ikai ma'u 'e ia ha mālohi kiate kimoua ke fusi hifo 'a kimoua ki he vanu 'o e mamahí mo e faingata'a'ia 'oku' ikai hano ngata'angá, koe'uhí ko e maka kuo langa ai 'a kimouá, 'a ia ko e makatu'unga mālohi, 'a ia ko ha makatu'unga kapau 'e langa ai 'a e tangatá 'e 'ikai lava ke nau hinga” (Hilamani 5:12). ■

Ko e Kautau Mālohi Tahá

Ne u palani ke u hoko ko ha ʻōfisa fakakautau. Ka ʻi he ʻeku fakakaukau ki hoku kaha ʻú, ne u manatu ʻi e fehu ʻi ʻeku fine ʻeiki, “Ko fē e taimi ʻokú ke palani ai ke ke ʻalu ʻo ngāue fakafaipekau taimi kakató?”

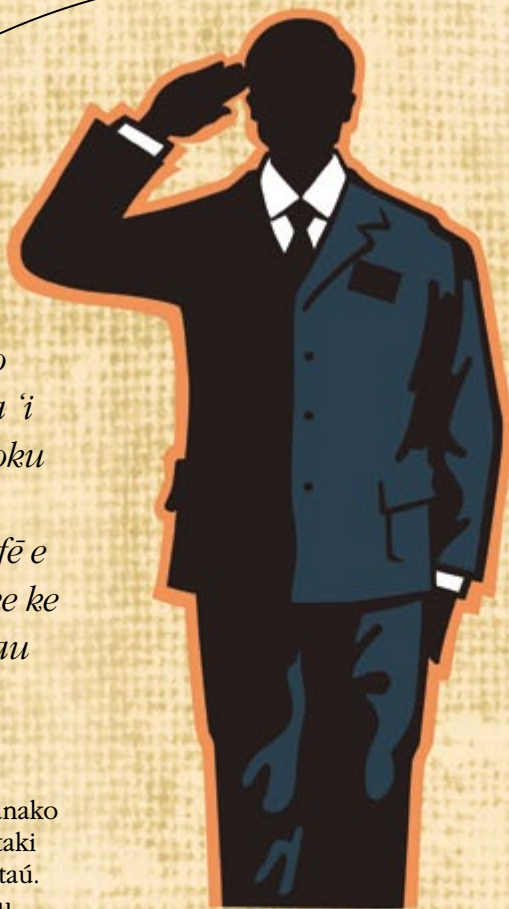
Fai ʻe H. Daniel Wolke Canales

Talu ʻeku kei siʻi mo ʻeku manako he ngaahi talanoa ʻa e kau taki ʻo e Siasí ne ngāue fakakautau.

Ko e tokolahi ʻo kinautolu ne nau hoko ko e kau tu ʻukimu ʻa he tau ʻpea mo ha ngaahi sipinga ma ʻongo ʻonga ʻo e to ʻá mo e anga fakatōkilaló ʻi honau ngaahi fonua tupu ʻangá. Ne hanga ʻe he ʻenau ngaahi a ʻusía ʻo faka ʻai ʻai au ke u kau ki he kautau hoku fonuá.

ʻI hoku ta ʻu 13 ne u hū ki ha ʻapiako ne ʻiloa he fefeka hono ngaahi tu ʻutu ʻuni fakakautau mo hono ako ʻi e kau sōtia ʻalu laló. Ne fu ʻu lahi e me ʻa ke fai. Ne u fa ʻa hela ʻia ʻaupito he ʻosi ʻa e ʻahó pea faingata ʻa ke ako e folofolá mo kau atu ki he semineli.

ʻI hoku ta ʻu ua he ʻapiakó ne u fokotu ʻu ha palani ki he ʻeku mo ʻuí: ko e hili e ʻosi ʻeku akó ʻi hoku ta ʻu 18, te u hū hangatonu ai pē ki he ʻapiako ʻoku fai ai hono ako ʻi e kau ʻōfisá ʻo ʻosi mei ai hili ha ta ʻu ʻe fá ko ha ʻōfisa he Kautau ʻa Kwatemalá. Ne hangē ʻe hoko kotoa ʻeku ngaahi faka ʻamú mo e misí.

Ne ʻi ai ha ʻaho ʻe taha ne u tala ange ai ʻeku palani ki he ʻeku fine ʻeiki, peá ne ʻeke mai, “Ko fē e taimi ʻokú ke palani ai ke ke ʻalu ʻo ngāue fakafaipekau taimi kakató?” Ne talu mei he ʻaho ko iá mo e nofo ma ʻu pē ʻi hoku ʻatamaí ʻene fehu ʻi he taimi kotoa ʻoku ou fakakaukau ai ki hoku kaha ʻú.

Ne kei lahi pē e me ʻa ke fai, ka na ʻe kamata ke u toe tokanga ange ki he ʻeku ako fakalaumālié. Ne u kamata ʻalu ki he semineli, ngāue mo e kau faipekau taimi kakató mo kau he ngaahi ʻekitiviti ʻa e Siasí. Ne u muimui ki he fale ʻi hoku ta ʻokete ne lolotonga ngāue fakafaipekau taimi kakató, pea kamata foki ke lau e Tohi ʻa Molomoná.

Ne fu ʻu lahi ʻemau akó he ʻaho takitaha ke hoko ko ha sōtia puna fakamalu ʻeá. Ne mau mei totolu pē he ʻemau foki ki homau ʻapitanga sōtia

he fu ʻu tōtu ʻa ʻa e akó, ka na ʻa ku ma ʻu ma ʻu pē ha ivi ke lau e Tohi ʻa Molomoná. Ne hanga ʻe he lau faka ʻaho ʻo e folofolá ʻo fakamālohia hoku laumālié mo tokoni ʻi au he hokohoko atu ʻeku akó.

Ne fakatahataha mai haku ngaahi kaungāme ʻa tokolahi ʻi ha efiafi ʻe taha ki hoku mohengá ʻo ʻeke mai ha ngaahi fehu ʻi kau ki he Tohi ʻa Molomoná pea mo e Lea ʻo e Potó. Ko hoku faingamālie ia ke hoko ko e sōtia lelei tahá—ko ha sōtia ʻokú ne taukapo ʻi e mo ʻoní pea ʻomi e tau ʻatāiná ʻi hano fakamo ʻoni pau mo mo ʻoni ʻo e Tohi ʻa Molomoná.

ʻI hoku ta ʻu 19, ne u hū ki he sōtia—ʻa e kautau ʻa e ʻOtuá, ko e kautau mālohi tahá ia. Ne u ma ʻu ha faingamālie ke tu ʻu fakataha mo e kau ʻeletá mo e kau sisitá faka ʻei ʻeiki ʻo Saioné ʻi he patalione ʻo e Misiona Mekisikou Puepalaá. ʻOku tau ʻai e teunga tau ʻo e ʻOtuá, ʻo tau malanga ʻi e ongoongolelé mo tau ʻi e tau ʻatāiná ʻaki e mālohi mo e loto-to ʻa.

ʻOku tau fepaki mo e ngaahi mālohi ʻo e fakapo ʻulí, ka ʻe ikuna ma ʻu pē e ʻOtuá. ʻOku ou loto ke hokohoko atu ʻeku hoko ko ha sōtia loto-to ʻa, ʻo kau ki hotau Tu ʻi. ʻOku tau ma ʻu ha ngaahi me ʻatau mālohi: ko e Tohi ʻa Molomoná, ko e Laumālie Mā ʻoní ʻoní, pea mo e kakato ʻo e ongoongolelé. ʻOku tataki kitautolu ʻe he kau palōfita mo ʻuí ke tau ikuna. Kapau te tau ako mo teuteu ʻi kitautolu ki he hā ʻele mai hotau Fakamo ʻui ko Sísu Kalaisí, te Ne ʻomi ma ʻatautolu ha kalauni ʻo e lāngilangí ʻi he nāunau fakasilesitiale. ■

Ko 'Etau Tafa'aki

LOTU 'O E FAKALAKALAKA FAKATĀUTAHĀ

Fai 'e Amalia Camila Wilte

Ne akonekina au he'eku ongomātu'á ke lotu 'i he kotoa 'eku mo'uí, ka 'i he'eku tupu haké, ne toki fai pē 'eku lotu fakatāutahā he po'ulí. Ne u fakakaukau 'oku fe'unga pē ia—'o a'u ki he'eku toki hū ki he Kau Finemuí.

'I he taimi ne 'omi ai kiate au e ki'i tohi tufa Fakalalakala Fakatāutahā, ne u lau kotoa e ngaahi tau-mu'á. Ne 'i ai ha taumu'a 'e taha na'a ne ma'u 'eku tokangá: ne pehē 'e ha a'usia mahu'inga he tuí 'oku totonu ke u lotu he pongipongi mo e efiāfi. Ne u 'eke pē kiate au, "Ko e hā ka fai ai ia he pongipongi? 'E fu'u faingata'a ia kiate au."

Ne 'alu pē taimí mo e 'ikai ke u fakahoko e tau-mu'a ko iá. Ka na'á ku loto ke fai ia, neongo na'e faingata'a, ka na'á ku falala ki he 'Eikí.

Ne hangē 'oku tatau pē me'a kotoa he kamatá. Ka na'e 'i ai ha me'a 'i loto 'iate au ne kamata ke liliu. Ne hangē ne u ongo'i fakapapau'i ange e me'a kotoa ne u faí. Ne 'ikai toe hoko 'eku fa'a kē mo hoku fāmílí. 'I he'eku 'ā pongipongia ke 'alu ki he lotú, ne 'ikai ke u toe ongo'i hela'ia. Ka na'á ku ma'u ha holi lahi ke 'alu.

Ne 'i ai ha 'aho ne u fakakaukau ai he 'ikai te u ma'u ha taimi fe'unga ke fai ai e me'a kotoa 'oku fie ma'u ke u faí. 'I he'eku 'ā hake he 'aho ko iá, ne fai ha'aku lotu—'e 'i ai ha me'a 'e liliu—neongo ne 'ikai ke u fu'u falala ki ai. Ne u ofo he me'a na'e hokó: ne u lava ke fakahoko kotoa e me'a ne fie ma'u ke u faí! Ne u ongo'i mā 'i he 'ikai ke u falala kakato ki he 'Eikí ka na'á ku fu'u fiefia 'i He'ene tali 'eku lotú.

'Oku ou lotu 'eni he pongipongi mo e efiāfi kotoa pē, pea kuo liliu 'aupito 'eku mo'uí.

'Oku ou 'ilo 'oku fanongo ma'u pē e Tamai Hēvaní kiate kitautolu mo tali 'etau lotú. 'Oku fie ma'u pē ke tau tui kiate Ia. He 'ikai te Ne teitei lí'aki kitautolu. 'Okú Ne 'I ai. 'Oku fie ma'u ke tau 'alu kiate Ia. 'Oku ou 'ilo 'oku mo'oni e tala'ofa ko ia ke "tukituki, pea 'e to'o ia kiate kimoutolu." (Mātiu 7:7). Ko e me'a pē ke tau faí ko e tū'ulutui 'o lotu mo falala ki He'ene taimí, kae 'ikai ko 'etau taimí. 'Oku ou hounga'ia kiate Ia 'i he polo-kalama Fakalalakala Fakatāutahā mo e me'afokaiki fakafofo 'o e lotú.

KO E POTUFOLOFOLA 'OKU OU MANAKO TAHA AÍ

T&F 64:10

Ko e folofola 'eni 'oku ou sai'ia taha aí he 'oku tau fai kotoa ha fehala-aki. 'Oku 'ikai ha taha 'e haohaoa tukukehe pē 'a Sísū Kalaisi, ko ia ai 'oku totonu ke tau fefakamolemole'aki he taimi 'oku tau fai ai ha ngaahi fehala'ki.

Setuliki G., ta'u 16, Lūsoni, Filipaini

'OMI HO'O TALANOÁ KIATE KIMAUTOLU

Oku 'i ai ha me'a na'á ke a'usia 'i hono fakahoko e fale'i mei he ngaahi founa ngāue ko 'eni 'i he *Ki Hono Fakamālohia 'o e To'u Tupú?*

- Mūsiká mo e hulohulá
- Mo'ui Lelei Fakaesino mo fakaelotó
- Fakatomalá
- Tauhi 'o e 'Aho Sāpaté

Kātaki 'o 'omi e me'a na'á ke a'usia he 'initaneti 'i he liahona.lds.org pe 'i-meili ki he liahona@ldschurch.org pea taipē 'i 'a e "For the Strength of Youth" 'i he laine 'oku tu'u ai e kaveingá. Fakakau mai 'i ho'o 'i-meili ho hinga kakató, 'aho fá'ele'i, uooti mo e siteiki (pe kolo mo e vahefonua), mo e fakangofua 'a e ongomātu'á ('i he 'i-meili) ke paaki 'aki ho'o talí.

Fai 'e 'Eletā
Larry R. Lawrence

'O e Kau Fitungofulú

*“Ko e me'a 'i he fanau 'i au 'i he
ongomātu'a lelei, ko ia na'e
'akonekina ai au 'i he 'ilo kotoa
'a 'eku tama'i” (1 Nīfai 1:1).*

KO E AKO KE

Ihoku ta'u onó, ne u faingata'a'ia he ako ke poto he laukongá. Ne talamai he'eku faiakó 'oku fie ma'u ke u toe nofo pē he kalasi tahá. Ne fu'u hoha'a 'eku tangata'eikí he'ene fanongo ki he me'á ni. Na'á ne tokoni mai ke ma laukonga he pō kotoa hili e ma'u me'atokoni efiafí. Ne 'ai 'e he Tangata'eikí ke hangē pē ha va'ingá koe'uhí ke 'oua na'á ku ta'eoli'ia. Ne vave 'eku fakatokanga'i e ngaahi fo'i leá he'eku sio kiate kinautolú, pea fakapale'i au 'e he Tangata'eikí 'aki 'ene fakalotolahí mo e fakavikiviki'i. Ne ma nofo he taimi lahi 'o lau-konga fakataha pea vave 'eku fakalalakaká.

Ne loto leva 'eku faiakó ke u hiki ki he kalasi uá. Ne fiefia e Tangata'eikí 'iate au. Na'á ne tokanga ma'u pē ki he'eku fakalalakaka he akó. Na'á ne fakatau mai 'i he taimi Kilisimasí ha ngaahi tohi na'á ne 'ilo te u fiefia ai.

Hili ha ngaahi māhina si'i mei he'eku 'osi mei he ako mā'olungá, ne mālōlō 'eku tangata'eikí he kanisaá. Ne 'ikai ke ne mo'ui ke sio he'eku

LAUKONGÁ

'osi mei he 'univēsiti' pe 'apiako fakafaito'ó, ka na'á ne mo'ui fuoloa fe'unga pē 'o 'ilo'i kuó u ako ke poto he laukongá. Na'á ne fu'u fiefia 'aupito ai.

Ne 'ikai ke u kau mo hoku fāmilí ki he Siasí. 'I he'eku 'i he kei 'apiako fakafaito'ó ne 'i ai ha 'aho 'e taha ne u 'ave ha tohi mei he laipelí ne ui ko e *Ko ha Ngāue Lahi mo Fakaofa*. Na'e tohi ia 'e ha 'Apo-setolo ko 'Eletā Likuleni Lisiate. Ne fakamatala kotoa e tohí ki he Siasí 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní. Ne u toutou lau e tohí. Ne u ako mo lotua ia. Ne teuteu'i au 'e he tohí ke u kau ki he Siasí hili ha ngaahi māhina mei ai.

Hili hoku papitaisó ne u 'ilo te u lava 'o 'alu ki he tempalé 'o papitaiso fakafofonga ma'a 'eku tangata'eikí. Na'á ne fai ha fu'u liliu lahi ki he'eku mo'uí. 'E lava eni ke u fai ha me'a makehe 'o fakamālō kiate ia he me'a na'á ne fai ma'akú.

'Oku ou kei sai'ia pē he laukongá. Ko e me'a'ofa ko ia ne foaki mai he'eku tangata'eikí 'okú ne tāpuekina 'eku mo'uí he 'aho kotoa 'i he'eku lau e folo-folá mo e ngaahi lea 'a e kau palōfitá. ■

KAUNGĀME‘A Fakafaifekau

Fai ‘e Jane McBride Choate

Makatu‘unga ‘i ha talanoa mo‘oni

“Fakaafe‘i ‘a e kakai kotoa pē ke nau ha‘u kia Kalaisi” (T&F 20:59).

Ne kole ‘e Āleki ki hono kaungāme‘a ko Siakí ke na va‘inga ‘i honau ‘apí he ‘aho Tokonakí. Na‘á na fiefia he ngaahi kā lová mo e fakatokanga‘i ‘e Siaki ha fakatātā ‘oku tautau he holisí.

Na‘á ne ‘eke ange mo tuhu ki he fakatātā ‘o Tōmasi S. Monisoní, “Ko hai ē?”

Na‘e pehē ange ‘e Āleki, “Ko Palesiteni Monisoni.”

Na‘e ‘ikai toe lea ‘a Siaki.

Na‘e pehē ange ‘e Āleki, “Okú ke ‘ilo, ko e palōfita ia homau Siasí.”

Ne ongo‘i mā ‘a Siaki ‘o pehē mai, “Oku ‘ikai ke mau toe ō ki he lotú.”

Ne ‘eke ange ‘e Āleki, “Ko e hā ne tuku ai ho‘omou ‘alu ki he lotú?”

Ne kalokalo pē ‘a Siaki. “Oku ‘ikai te u ‘ilo hono ‘uhingá.”

Ne ‘eke ange ‘e Āleki, “Okú ke loto ke ta ‘alu ki he lotú he Sāpaté? Te ta lava ke ‘alu fakataha ki he Palaimelí. ‘Oku lelei ‘aupito ‘eku faiakó.”

Ne mata fiefia ‘a Siaki. Na‘e pehē ‘e Siaki, “Kuo pau ke u kole ki

he'eku fine'eikí, ka 'oku ou tui te ne loto pē ki ai."

Ne 'eke ange 'e 'Āleki ki he'ene fine'eikí he ma'u me'atokoni ho'a-taá, "E lava ke u 'alu mo Siaki ki he Palaimelí 'apongipongi?"

Na'e pehē ange 'e he Fine'eikí, "Tuku ke tau vakai'i ki he fine'eiki 'a Siakí. Kapau te ne loto ki ai, pea 'e lava ke 'alu 'a Siaki."

Ne ha'u e fine'eiki 'a Siakí he konga kimui 'o e 'aho ko iá ke na 'alu mo Siaki.

Na'e 'eke ange 'e 'Āleki, "E lava ke ma 'alu mo Siaki ki he Palaimelí 'apongipongi?"

Ne toe pehē ange 'a Siaki, "E lava ke u 'alu Fine'eiki? 'Oku pehē 'e 'Āleki 'oku fakalata e Palaimelí. 'Oku nau fai ha ngaahi talanoa, hiva'i ha ngaahi hiva mo ako kau ki he kakai he folofolá."

Ne ki'i fakaveiveiua e fine'eiki 'a Siakí 'o pehē mai, "Oku 'ikai ke u 'ilo. Kuo fu'u fuolua 'emau ta'e o ki he lotú."

Ne pehē ange 'e Siaki, "Kātaki fakamolemole, Fine'eiki. 'Oku ou loto ke u 'alu."

Na'e pehē ange 'e he fine'eiki 'a 'Āleki, "Te mau fiefia ke 'alu fakataha mo Siaki."

Ne 'eke ange 'e he fine'eiki 'a Siakí, "Okú ke loto mo'oni ke ke 'alu?"

Na'e tali ange 'e Siaki, "Io 'oku ou fie 'alu mo'oni!"

Ne pehē ange 'e he fine'eiki 'a Siakí, "Oku ou tui 'e sai pē ia."

Ne fā'ofua fakavavevave 'a Siaki ki he'ene fa'e'e. Na'á ne pehē ange, "Mālō."

Ne ha'u e fāмили 'o 'Āleki 'o 'alu mo Siaki he pongipongi Sāpaté. Na'á ne tui hono vala ki he 'aho Sāpaté. Hili e houalotu sākalamē-nití ne 'alu e ongo ua tangatá ki he Palaimelí. 'I he'ena a'u atu ki he kalasí, ne pehē mai 'enau faiakó, "Oku mau fiefia 'aupito 'i ho'o 'i hení Siaki."

Hili e lotú ne 'ave 'e he fāмили 'o 'Āleki 'a Siaki ki honau 'apí.

Ne talaange 'e Siaki, "Fakamālō atu 'i ho'omou 'ave au ki he lotú."

Ne mamali atu kiate ia e fine'eiki 'a 'Āleki. Na'á ne pehē ange, "Oku fakafiefia ia Siaki. 'Oku mau 'amanaki pē te tau toe o ki he lotú."

Na'e 'eke ange 'e 'Āleki he efiafi ko iá 'i he ma'u me'atokoni efiafi, "E lava ke u toe fakaafe'i 'a Siaki ke tau 'alu ki he lotú he Sāpate hokó?"

Ne kamokamo pē e Fine'eiki. Na'á ne pehē ange, "Te u muimui ki ho'o sīpingá 'o fakaafe'i mo 'ene fine'eikí ke tau 'alu mo ia ki he lotú."

Na'e pehē ange 'e he Tangata-eikí, "Ko ha faifekau lelei koe, 'Āleki."

Ne 'ohovale 'a 'Āleki. Na'á ne pehē ange, "Ne u hoko pē ko hano kaungāme'a."

Na'e pehē ange 'e he Fine'eikí, "Ko e me'a ia 'oku fai 'e he faifekau, ko 'ene hoko ko ha kaungāme'a." ■

"E hoko 'a e ngāue ki hono vahevahe 'o e ongoongolelé 'i he founga fakanatula mo angama-heni ki he ni'ihī 'okú ke tokanga mo 'ofa'í, ko e ngāue mo e fiefia ia 'o ho'o mo'ui."

'Eletā David F. Evans 'o e Kau Fitungofulú, "Na'e 'Aonga Nai?" *Liahona*, Mē 2012, 106.

Ko 'Etau Pēsí

Nikolasi M., ta'u 5, Kolomupia

'Eikitau ko Molonai, fai 'e 'Eselā B., ta'u 9, Filipaini

'Oku teuteu e fānau 'o e Uooti La Hueta 'o e Siteiki Kuatalahala Mekisikou Milatā, ki he'enau polokalama sākalamēnitī.

Fāмили Ta'engatā, fai 'e Nikola M., ta'u 5, Palāsila

Fakatupú, fai 'e Melania M., ta'u 6, Palāsila

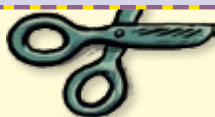
'Oku sai'ia 'aupito 'a 'Alonitulā E., ta'u 5 mei Kuaternalā he Palaimeli. Ko e himi 'oku sai'ia taha ai ko e "Fānau Au 'a e 'Otua." 'Okú ne 'ilo 'oku 'ofa 'iate ia e Tamai Hēvani pea 'oku mo'oni e Siasí. 'Okú ne sai'ia he konga 'a e fānau 'i he Liahonā.

Ofi ki he Taimi Konifelenisi Lahí

Te ke lava 'o teuteu ki he konifelenisi lahí 'aki ha 'o kosi e ngaahi la'i pepa 'i laló pea fakapipiki e ongo tuliki ke ne fa'u ha fo'i seini. To'o ha fo'i hoko mei he seini he 'aho takitaha 'i ha uike 'e ua kimu'a he konifelenisi, pea fai e me'a 'oku hiki 'i he la'i pepá. 'I he 'alu ke nounou ange 'a e seini, 'oku mahino kuo ofi ange e taimi konifelenisi!

1. Laukonga kau ki he Liahona 'a Lihai (vakai, 1 Nifai 16:10, 28, 29 mo e 'Alamā 37:38–40). 'Oku anga fēfē e hoko e ngaahi lea 'a e kau palōfitá 'o hangē ha Liahona ma'á e ngaahi fāmilí he 'ahó ni?
2. Kumi ha ngaahi tā 'o e palōfitá mo e kau 'apostoló 'i he *Liahona* 'o Mē pe Nōvemá pe 'i he lds.org/church/leaders pea ako ke 'ilo honau ngaahi hingoá.
3. Fakakaukau ne kole atu ke ke fai ha lea 'i he Palaimelí kau ki he kau palōfitá. Ko e hā e me'a te ke lea 'aki?
4. Hiva'i e himi "Fakamālō ki he 'Otua" (*Ngaahi Himi*, fika 10).
5. Ko e hā ha kaveinga he ongoongoleléi te ke loto ke ako lahi ange ki ai lolotonga e konifelenisi? Hiki ha lisi 'o e ngaahi fo'i lea ke fakafanongo ki aí.
6. Lotua ha tokoni ke tukutaha e tokangá mo ongo'i e Laumalié lolotonga e konifelenisi. Te ke lava foki ke lotua mo e kau taki 'o e Siasí 'e leá.
7. Vahevahe mo ho'o mātu'á pe kau mēmipa 'o e fāmilí e 'uhinga 'okú ke vēveveke ke fai mo 'a'u ki he konifelenisi.
8. Laukonga 'o kau ki he lea 'a e Tu'i ko Penisimaní ki hono kakai (vakai, Mosaia 2:1, 5, 9, 41). 'Oku anga fēfē e faitatau 'a e fakataha ko iá mo e konifelenisi lahí?
9. Tā ha fakatātā 'o e palōfita mei he folofolá 'okú ke sai'ia aí.
10. 'Ai ha tohinoa te ke lava ke hiki ai ha fakamatala pe tā ha ngaahi fakatātā kau ki he ngaahi leá he lolotonga 'a e konifelenisi. Te ke ma'u ha ki'i tohi fakamatala ki he konifelenisi 'e lava ke paaki atu 'i he lds.org/general-conference/children.
11. Hiva'i e hiva "Muimui he Palōfitá" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú*, 58–59).
12. Laukonga 'o kau ki he kau Nifai angatonú 'i he 4 Nifai 1:12–13, 16. Ko e hā ne nau fai he taimi ne nau fakataha aí?
13. Lau 'a e talanoa "Kaungāme'a Fakafaifekau" 'i he peesi 60 'o e pulusinga ko 'eni.
14. Talanoa kau ki he akonaki ko 'eni meia 'Eletā Lāsolo M. Pālati: "Kapau te ke fakafanongo ki he palōfita mo'uí pea mo e kau 'apostoló pea muimui ki he'enu fale'í, ko e mo'oni he 'ikai ke ke hē" ("Na'a Nau Lea Kiate Kitautolu," *Liahona*, Siulai 2001, 116).

'E lava ke ke faka'aonga'i e lēsoni mo e 'ekitiviti ko 'ení ke lahi ange ai ho'o 'ilo ki he kaveinga 'a e Palaimelí ki he māhina ní.

'Oku Ako 'i Au 'e he Ngaahi Fekau 'e Hongofulú ke u 'Ofa ki he 'Otuá mo 'Ene Fānaú

Na'á ke femo'uekina he 'ahó ni! Ne kole atu ho kaungā-akó pe 'e lava ke ne hiki ho'o ngāue mei 'apí. Na'á ke lotu ke ke faitotonu, ko ia ai ne 'ikai ke ke lotu ki ai ka na'á ke talaange te ke tokoni'i ia.

'I ho'o foki ki 'api he tuku 'a e akó, na'á ke sio ki ho kaungā'apí 'okú ne feinga ke hiki hake ha fu'u kato vesitapolo lahi ne toki toli mei he'ene ngoué. Na'á ke lotu ke fai mo a'u ki 'api, ka na'á ke lele atu 'o tokoni'i ia ke 'ave 'ene kató ki hono falé.

Hili e ma'u me'atokoni efiāfi ne kole atu e tangata'eikí ke fai ho'o ngāue mei 'api he fiká. 'Oku

faingata'a e fiká pea 'ikai te ke fie fai ia 'e koe, ka na'á ke lotu ke talangofua ki ho'o tangata'eikí.

Na'á ke hela'ia he taimi mohé, ka na'á ke tū'ulutui pē 'o fakamālō ki he Tamai Hēvaní 'i ho ngaahi tāpuakí.

Na'á ke 'ilo nai ko hono fai kotoa ko ia e ngaahi fili lelei ko 'ení, 'okú ke talangofua ai ki he Fekau 'e Hongofulú? Hili e hola 'a e kau 'Isilelí mei 'Isipité, na'a nau fie ma'u ha tataki mei he 'Eikí. Na'e fakafou mai 'e he 'Eikí'ia Mōseha ha fekau mahu'inga 'e 10 ke nau muimui ai ke nau mo'ui angatonu. 'Oku ako'i 'e he Fekau 'e Hongofulú e faka'apa'apa ki he 'Otuá, faitotonú, faka'apa'apa ki he'etau mātu'á,

HIVÁ MO E FOLOFOLÁ

- "Tauhi 'a e Ngaahi Fekau," *Ngaahi Himi*, fika 195.
- Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 42:29.

tauhi e 'aho Sāpaté ke mā'oni'oní, mo e hoko ko ha kaungā'api leleí. 'Oku mahu'inga e ngaahi laó ni 'i he 'ahó ni 'o hangē pē ko ia he ta'u 'e lau afe kuo hilí. 'Oku tau ako ke 'ofa mo faka'apa'apa ki he 'Otuá pea angalelei mo 'ofa 'iate kinautolu 'oku tau feohí, 'i he'etau tauhi e ngaahi fekau 'a e'Eikí. ■

KO KOE PĒ

Te ke lava 'o ma'u e Ngaahi Fekau 'e Hongofulú 'i he 'Ekesō-tosi 20. Te ke lava 'o lau kotoa e 10? Kapau te ke lotu ki ai pea faka'ilonga'i kinautolu 'aki ha peni vahevahe faka'ilonga folofola.

'EKITIVITĪ 'A E FKT: MO'UI 'AKI E NGAARI FEKAŪ

'E lava ke vahevahe e Ngaahi Fekau 'e Hongofulú ki ha ngaahi fa'ahinga 'e tolu 'oku mahu'inga: (1) faka'apa'apa'i e 'Otuá, (2) faka'apa'apa'i e mātu'á mo e fāmīlī, mo e (3) faka'apa'apa'i e ni'ihī kehé.

Kosi'i e faka'ilonga 'e tolu 'i laló. Te ke lava 'o fakapipiki kinautolu ki ha hina pe tangai pe hili kinautolu 'i ha tēpile. Tuku ki he kau mēmipa 'o e fāmīlī ke nau hiki 'i ha ngaahi la'i pepa mavahe, ha ngaahi me'a lelei na'a nau fai pe sio ne fai 'e ha taha lolotonga

e uike kuo hilí ko e talangofua ki ha fekau. Mahalo pē na'á ke fakahaa'i ha loto 'apasia lolotonga ha lotu, pe mahalo na'e tokoni ho tokouá ki ho'o ongomātu'á ke ngaohi e me'atokoni efiafi.

Lau e taha 'o e ngaahi la'i pepá pea 'e fili 'e he fāmīlī pe ko fē 'i he fa'ahinga 'e tolú 'e 'ave ki aí. Fa'o e la'i pepá ki he hiná pe tangai pe tuku ia he ve'e faka'ilonga he tēpilé. Lau e toenga 'o e ngaahi la'i pepá pea tuku kinautolu ki honau fa'ahinga totonú. 'E 'i ai ha ngaahi a'usia 'e kau ki ha fa'ahinga 'e taha pe lahi ange.

FAKA'APA'APA KI HE 'OTUÁ

FAKA'APA'APA'I E MĀTU'Á MO E FĀMILÍ

FAKA'APA'APA'I E NI'IHI KEHÉ

Fai 'e Chad E. Phares
Ngaahi Makasini 'a e Siasí

*Ne u 'eke ki hoku kaungā-
me'a 'e toko tolu he akó pe
'oku nau tui ki he 'Otuá. Na'a
nau talamai 'io. Na'a
ku talaange 'oku
pehē pē mo au.
Na'a ku fakaafe'i
kinautolu ki he
'oupenihasi 'a
e tempalé. Na'a
nau talamai,
"Sai, te
mau
ha'u."*

Malō e lelei! Ko Tīmote au mei Kievi 'i 'Iukuleiní

'Oku nofo 'a e tamasi'i ta'u ono ko Tīmote 'i Kievi 'i 'Iukuleini, ko e kolomú'a ia 'o 'Iukuleiní pea ko e feitu'u ia 'oku tu'u ai e 'uluaki tempale 'i hono fonuá. 'Oku fiefia 'a Tīmote 'i he tempale fo'ou mo ha ngaahi me'a lahi kehe. Na'e tautautefito 'ene fiefiá ki he tō hono ongo 'uluaki fo'i nifó. Na'e ta'aki 'e he'ene tangata-eikí hono fo'i nifo 'e taha 'i he 'api 'o 'ene kui fefiné pea homo pē 'a e fo'i nifo ia 'e tahá 'iate ia pē.

*Ne u kamata ako kalate he ta'ú ni koe'uhi
he 'oku ako kalate 'eku tangata'eikí
mo hoku ngaahi tokouá. Ne u
ako e founa 'o e tuki lalahí, ke
malu'i au, mo hiki ha ngaahi me'a
mamafa.*

'Oku ou sai'ia mo hoku tokouá ke langa ha 'ū fale, ngaohi ha ngaahi kā, mo ha fanga ki'i siana 'aki 'ema me'a va'inga poloká.

Ne ngāue hoku ngaahi tokouá he 'oupenihausi 'a e tempalé. Ne u loto ke ngāue ai, ka 'oku ou fu'u kei sí'i. Ne tu'o ua ha'aku 'i he tempalé he 'a'ahi takai 'a e 'oupenihausi. Na'á ku fu'u sai'ia ai.

Ne ako'i au 'e hoku ongo ta'o- keté he fá'ahita'u māfaná ki he va'inga soká. Na'á na ako'i au ke u lele takai he mala'é mo malu'i e koló. Neongo 'okú na matu'otu'a ange, ka 'oku ou kei va'inga pē mo kinaua mo hona kaungāme'á.

'Oku ou sai'ia he'eku fanga ki'i kaá. 'Oku 'ikai ke nau maumau mo mafahifahi koe'uhi he na'e ngaohi 'aki e ukamea. Kuo fuoloa 'eku tauhi kinautolú, pea 'ikai ke lahi ha makohikohi.

'Oku ou sai'ia mo'oni he mohe mo 'eku me'a va'ingá he po'ulí. 'I he taimi 'oku mohe ai hoku ngaahi tokouá, 'oku ou kei va'iga pē mo 'eku me'a va'ingá.

'A'AHĪ 'a Sīsū ki he KAU NĪFAÍ

Fai 'e Diane L. Mangum

Na'e 'aho 'e tolu hono 'ufi'ufi 'e ha fakapo'uli matolu e fonua 'o e kau Nifaí. Ne 'ikai ha 'ata 'o e la'aá pe ha ulo 'o e fetu'ú. Na'e fu'u fakapo'uli pea 'ikai lava ke ulo ai ha fo'i te'elango.

Ne fanongo e kau Nifai ilifiá ki he fatulisí mo e ngaahi afā fakanavaheé mo ongo'i e ngaahi mofuike na'á ne lulu'i e kekekelé. Ne tangi mo to'e ha kakai tokolahi 'i he fakapo'ulí. Ne nau faka'amu na'a nau talangofua ki he ngaahi akonaki 'a e palōfita ko Nifaí pea fakatomala!

Ne fakafokifā e ongo mai ha le'ó 'i he fonuá kotoa: "Vakai, ko au ko Sīsū Kalaisi ko e 'Alo 'o e 'Otuá. Na'a ku fakatupu 'a e ngaahi langí mo e māmaní, pea mo e ngaahi me'a kotoa pē 'oku 'i aí. Na'á ku nofo mo e Tamaí talu mei he kamata'angá."

Na'e pehē 'e Sīsū na'á Ne ha'u ki māmaní ke fakahaofi e māmaní mei he angahalá. Kuó Ne tuku hifo 'Ene mo'uí pea kuó Ne toetu'u. Na'á Ne fakaafe'i e taha kotoa pē ke fakatomala pea mo'ui.

Na'e fu'u ofo e kau Nifaí ke fanongo ki he le'ó 'o Sīsū 'o nau tangutu fakalongo-longo 'i ha ngaahi houa lahi, 'o fakalaululoto ki he me'a ne nau fanongo ki aí.

Ne toe maama mai e pongipongi, pea kamata ke fiefia e kakai. Ne tokolahi ha kakai ne fakatahataha hake ki he temipale 'i he fonua ko Mahú 'o talanoa'i e ngaahi me'a fakafo ne hokó. Pea na'a nau fanongo ki ha kihí'i le'ó si'i mei he langí. Na'e vela honau

HANGĒ KO HONO TĀNAKI 'E HE MOTU'A MOÁ HONO FĀNGANGÁ

Ne fakahā 'e Sīsū ki he kau Nifaí na'á Ne feinga ke tānaki kinautolu 'o hangē ko hono tānaki 'e he motu'a moá hono fāngangá 'i hono lalo kapakaú ke nau malu ai. 'Okú Ne 'uhingá he na'á Ne 'ofa kotoa 'iate kinautolu mo loto ke le'ohi mo tauhi kinautolu ke nau malu.

lotó he fanongo ki he le'ó, ka na'e 'ikai ke mahino ia kiate kinautolu.

Ne toe ongomai e le'ó, ka na'e 'ikai pē ke mahino kiate kinautolu e leá.

Ne tu'o tolu e ongo mai 'a e le'ó, 'o pehē, "Vakai ki hoku 'Alo 'Ofa'angá, 'a ia oku ou fiemālie lahi ai, 'a ia kuó u fakaongoongolelei'i ai 'a hoku hingoá—mou fanongo kiate ia."

Ne sio hake e kakaí pea nau sio ki he hā'e le hifo 'a Sīsū mei he langí kae 'oua kuó Ne tu'ú 'i honau lotolotonga. Na'e tō e kau Nīfai ki he kekelelé. Na'a nau manatu ki he ngaahi lea 'a e kau palōfitá—'e 'a'ahi mai 'a Sīsū Kalaisi kiate kinautolu hili Hono tutukí pea toe tu'ú.

Na'e tuku 'e Sīsū ke ala e taha kotoa ki Hono to'ukupú mo hono to'ukupu kekelelé ke nau ongo'i e

feitu'ú ne tuki fa' o ai Ia he kolosi 'i Selusalemá. 'I he hili e mamata mo ala kotoa e kakaí kiate Iá, na'a nau 'ilo ko Ia 'a e Fakamo'ui kuo toetu'ú. Na'a nau kaila, "Hōsana!" mo nau hū kiate Ia.

Na'e ui 'e Sīsū e palōfita ko Nīfai ke ha'u kiate Ia. Na'á ne

NĪFAI

'Oku 'i ai ha kau palōfita 'e toko fā 'i he Tohi 'a Molomoná, ne hingoa ko Nīfai. Ko Nīfai ko ia ne mamata ki he Sīsū kuo toetu'ú pea hoko ko 'Ene ākongá, ne mo'ui ia hili ha ta'u 'e 600 meia Nīfai ko e foha 'o Lihái.

foaki kia Nīfai mo ha kau tangata angatonu kehe 'e toko 11 'a e mafai ke akonaki mo fai papitaiso hili 'Ene toe foki ki he langí. Na'e hoko e toko 12 ko 'ení ko e kau ākongá ia 'i he Siasi 'o Sīsū Kalaisi 'i he Maama Fo'ou. ■

Mei he 3 Nifai 8–12.

Palaimeli Fakaangaangá

Fai 'e Tryn Paxton

Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni

1. Ne 'ikai ongo'i fiamālie 'a Sofi he'ene tangutu hifo ke ma'u e me'atokoni pongipongi 'i he pongipongi Sāpaté.

'Oku ou kole fakamolemole atu Sofi. He 'ikai te ke 'alu 'o lotu he 'ahó ni he 'okú ke puke lahi.

2. Ne kamata ke tangi 'a Sofi.

Ka 'oku ou fie 'alu ki he Palaimeli.

Mahalo pē te ta lava ke fai ha me'a makehe 'i 'api.

3. Ne loto mamahi 'a Sofi. Na'á ne 'alu ki hono lokí 'o 'ufi'ufi hono matá 'aki hono sipí. Na'á ne ma'u ha'ane fo'i fakakaukau.

Mahalo te tau lava ke fai pē ha Palaimeli fakaangaanga 'i 'api he 'ahó ni.

4. 'I he teuteu e ngaahi tuonga'ane 'o Sofi ki he lotú, ne tui 'e Sofi hono vala 'o e 'aho Sāpaté. Na'á ne fakakofu'i foki mo 'ene fanga ki'i tamapuá mo e monumanu ngaohi mei he tupenú 'aki ha kofu faka'ofu'ofa koe'uhi ke nau ha'u foki mo kinautolu ki he Palaimeli fakaangaangá.

5. Hili e 'alu e toenga 'o e fāmīlī ki he lotū, ne ngaohi leva 'e he Fine'eikī mo Sofi e loki talanoā ko ha loki ke fai ai ha Palaimeli fakaangaanga. Na'e fakapipiki 'e Sofi e ngaahi fakatātā 'o Sīsūū ki he holisī pea to'o mai e *Tohi Hiva 'a e Fānaū* mei he tuku'anga tohī. Na'ā ne to'o mai foki mo e kalā mo e folofolā.

6. Ne tangutu 'a Sofi he seā mo 'ene fanga ki'i tamapuā mo e monumanu ngaohi 'aki e tupenū. Ne fai 'e he Fine'eikī e lotu kamatā. Na'e hiva'i 'e Sofi mo e Fine'eikī e "Fānaū Au 'a e 'Otua" mo e "Oku Ou Fie Sio he Temipalé."

7. Ne fiefia 'a Sofi he Palaimeli fakaangaangā. Na'e tangutu ma'u mo 'ene fanga ki'i tamapuā mo e monumanu ne ngaohi 'aki e tupenū.

8. 'I he 'osi 'a e Palaimeli fakaangaangā, ne fakatokoto 'e Mami 'a Sofi 'i hono mohengā ke ki'i mohe.

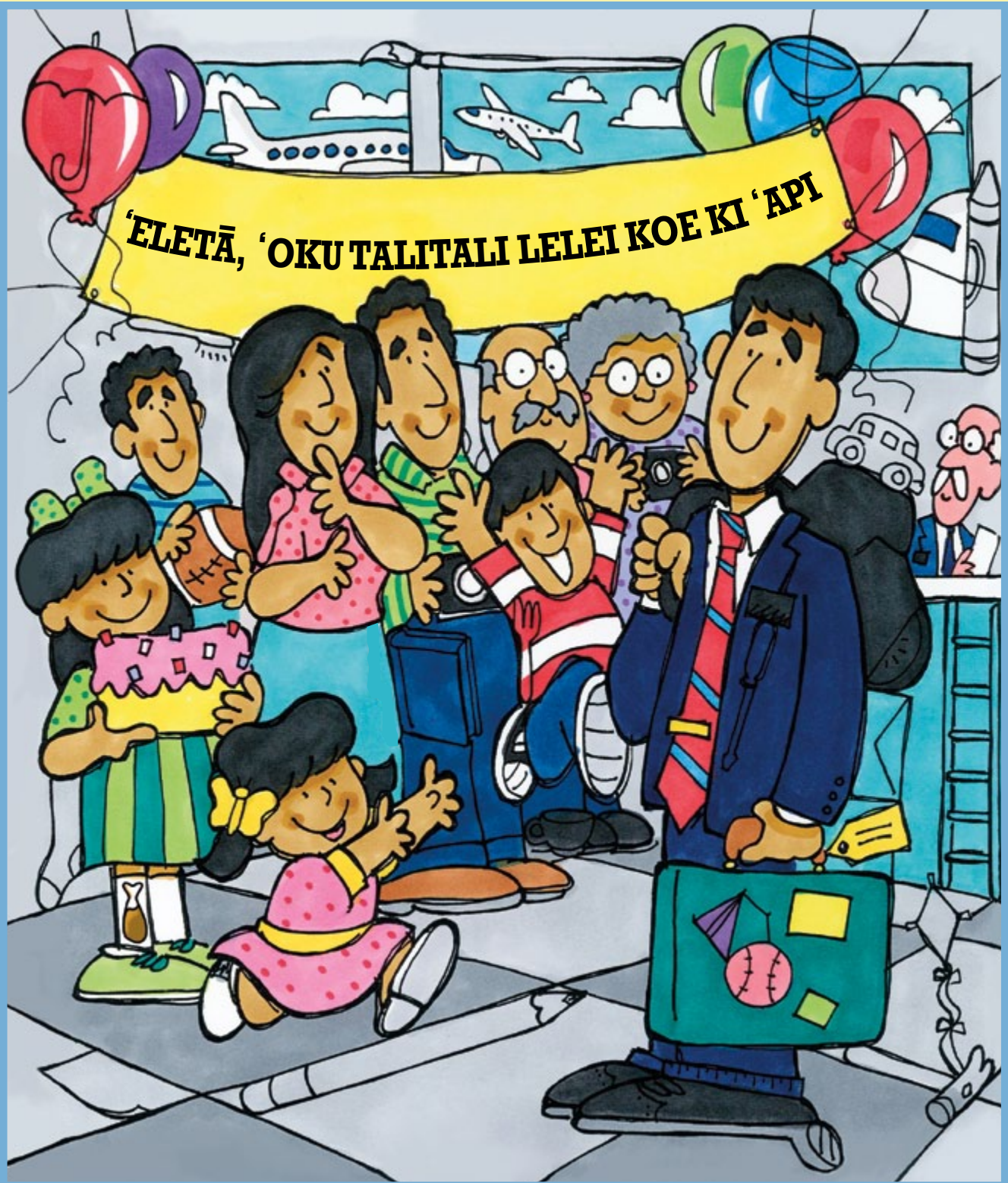
Fakamālō atu hono 'ai ha Palaimeli fakaangaanga ma'akú. Ka 'oku 'ikai ke u fa'a tatali ke 'alu ki he Palaimeli mo'oni he uike kaha'ú!

KO E HĀ E ME'A 'OKU FAITATAÚ?

The taimi ne puke lahi ai 'a Sofi 'o 'ikai lava ke 'alu ki he Palaimelí, na'á na hanga mo 'ene fine'eikí 'o 'ai e loki talanoá ke hangē pē ha loki Palaimelí. Sio pe te ke lava 'o 'ilo e ngaahi me'a 'oku faitatau he ongo fakatātaá.

TĀ FAKATĀTĀĀ I'E VAL CHADWICK BAGLEY

Fai 'e Val Chadwick Bagley

‘O ku foki mai e ‘eletā ko ‘enī ki ‘api hili ‘ene ngāue ko ha faifekau ma‘ā e Tamai Hēvanī. Sio ki he fakatātāā pea sio ko e me‘a ‘e fiha te ke lava ke ‘ilo ‘oku fūfū‘ī, ‘a ia ‘oku kau ai ha peisipolo, tohi, poulu, pepe, kā,

kala, ipu, alanga‘i moa, sila, huhu, me‘a tā pulu, hāmala, lofa, hele, tu‘unga, polosi vali, penivahevahe, la‘i pepa, sikulūtulaiva, sitōkeni, tēniti, polosi fufulunifo, fakamalu, mo e kongā meleni.

Ngaahi Ongongo 'o e Siasí

Vakai ki he news.lids.org ke mā'u ha ngaahi ongoongo mo ha ngaahi me'a lahi ange 'oku hoko 'i he Siasí.

Fakamanatu 'e he Kau Fine'ofa he Māmaní 'a e Ta'u 170 'o e Fine'ofá

Fai 'e Lok Yi Chan

Ngaahi Ongongo mo e Ngaahi Me'a 'Oku Hoko he Siasí

Ke fakalāngilangi 'i e hoko e ta'u 170 'o hono fokotu'u 'o e Fine'ofá, ne kau loto vēkeveke atu e kau fafine he māmaní ki ha ngāue tokoni mo ha ngaahi 'ekitiviti kehe 'oku nau fakahoko he houalotú.

I Fēpuelí, na'e fakahoko 'e he kau palesitenisí lahi 'o e Fine'ofá ha fakafe fakamāmani lahi ki he kau fafiné, 'o fokotu'u ange ha ngaahi 'ekitiviti 'e valu 'e lava ke hokohoko ke fakamanatu 'aki e 'ahó—'a ia na'e fakahoko he Tokonaki, 'aho 17 'o Mā'asi 2012. 'Oku lava ke palani e ngaahi 'ekitiviti 'i he malumalu 'o e fakahinohino 'a e kau taki lakanga fakataula'eiki fakalotofonuá.

Pea kuo tali ia 'e he kau fafine he māmaní. Ko e ngaahi me'a 'oku hā atu 'i laló ko ha ngaahi fakamatala nounou nounou pē ia mei he ní'ihī 'o e ngaahi fakamanatu ne fakahoko 'i he Siasí.

Lepupelika 'o Tominikení

Na'e fakamanatu 'e he katoanga 'o e 'aho 17 'o Mā'así ki he kau fafine mei he Kolo 'Uluaki 'o Palaimavelá 'o e Vahefouna Lepupelika 'o e Tominikení La Veiká 'a e ngāue ta'e siokita 'a e kau fafine mei he hisitōlia 'o e Siasí mei mu'á mo honau tukufakaholo tu'uloá.

Na'e tui 'e he fefine kotoa ne kau 'i he polokalamá havala fakapionia pea nau vahevahe ha pōpoaki fekau'aki mo e Fine'ofá. Na'e fakamanatu 'e Malia 'Elena Pisato te

Kōmesi, ko e tokoni 'uluaki 'i he kau palesitenisí 'o e Fine'ofá ki he kau fafiné 'a honau fatongia ke teuteu ki he ngaahi taimi faingata'á, 'o hangē ko hono ako'i 'e he kau palōfita 'o onopōnī. Na'á ne toe pehē, "Ko e mālohi lahi 'o e Fine'ofa 'o e Kolo 'Uluaki 'o Palaimavelá 'oku 'i homau faikehekehe pea mo e founa 'oku fakataha 'i ai kimautilu 'e he ongoongolelei tatau pē."

Fisi

Hili e akonaki 'a e kau palesitenisí lahi 'o e Fine'ofá ke "fokotu'u ha ngāue tokoni 'a e Fine'ofá 'i he koló," na'e kamata 'e he kau Fine'ofa 'o e Uooti Samapulá 'o e Siteiki Suva Fisi Noaté ha ngāue hokohoko na'e ui ko e "Fakahoko ha Liliu—'Oku 'Ikai Faka'au 'o Ngata 'a e 'Ofá." Na'e fokotu'u 'e he fefine takitaha 'o e uōtí ha taumu'a ke fakahoko ha ngāue tokoni, 'ofa, pe manava'ofa tu'o 170—pea fakahoko kotoa 'eni ki ha kakai kehekehe—kimu'a 'i he faka'osinga 'o Sepitema 2012.

Na'e fakahoko foki 'e he uōtí ha 'ekitiviti ke tokoni 'i e kau fafiné ke mahino lelei ange mo nau houna'ia 'i he mo'uí mo e ngaahi tokoni 'a e kau palesiteni lahi kotoa 'o e Fine'ofá, 'o kamata pē meia 'Ema Sāmita pea hokohoko mai ai.

Hongo Kongo

'I Hongo Kongó, na'e fakamanatu 'e he kau fafine 'o e Siteiki 'o e

Ngaahi Vahe Fonua Fo'ou 'a e hokosia e 'aho 'o e Fine'ofá 'aki 'enau toe fakamanatu 'enau ngaahi hisitōlia fakatāutahá mo e hisitōlia 'o e Fine'ofá.

Na'a nau fokotu'utu'u ha faka'ali'ali, ne fakataumu'a ko e "Tulifua ki he 'Alo'ofá," 'a ia na'a nau faka'ali'ali ai ha ngaahi tā motu'a 'o ha kau faifekau, ngaahi lekooti fakafāfāfā, tā valivali, mo e ngaahi ngāue fakamea'a na'e ngaohi 'i he ngaahi 'ekitiviti kimu'a 'a e Fine'ofá, kau ai ha ngaahi maama matangi ha ngaahi pikoka na'e ngaohi mei he ngaahi kato pepa kulokula, ngāue tui teuteu 'i 'o ha tupenu (embroidery), ngaahi tautau'anga kī, mo ha ngaahi uāleti.

Kenia

Na'e foaki 'e he kau fafine Fine'ofá 'o e Kolo Pamupuli 'o e Misiona Nailopi Kenia 'a e pa'anga na'a nau mei faka'aonga 'i 'i ha 'ekitiviti 'o fakatau mai 'aki ha ngaahi nāunau ngaohi kai mo ha ngaahi me'a kehe pē na'e fie ma'u 'e he koló. Hili 'enau fakama'a faka'auliliki 'a e falelotu fakalotofonuá, na'e fakatahataha 'a e kau fafine 'o e uōtí 'o fai ha manatu ki hono fokotu'u 'o e Fine'ofá 'i he 1842, 'o nau faka'aonga 'i mo alea 'i 'a e ngaahi ma'u'anga tokoni mei he *Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá: Ko e Hisitōlia mo e Ngāue 'a e Fine'ofá.*

Na'e pehē 'e 'Ailine Kioi, ko e tokoni ua 'i he kau palesitenisí 'o e Fine'ofá, "'Oku makehe 'a e fakakaukau ke te hoko ko e kongā 'o e houalotu 'o e Fine'ofá fakamāmani lahi. 'Okú ne fakapapau 'i mai kiāte au ko e [Fine'ofá] ko e tu'utu'uni 'a e 'Otuá kae 'ikai ko e tangatā."

Na'e fakahoko 'e he kau Fine'ofa 'o e Uooti Samapula 'o e Siteiki Suva Fisi Noaté ha 'ekitiviti ke tokoni'i e kau fafiné ke mahino lelei ange mo nau hounga'ia 'i he mo'ui mo e ngaahi tokoni 'a e kau palesiteni lahi kotoa 'o e Fine'ofá, 'o kamata pē meia 'Ema Sāmita pea hokohoko mai ai.

I he Kolo Momupasá, na'e ako e kau fafiné 'o kau ki he kau ākongā fefine 'a Sīsū Kalaisi mei he Ngaahi 'Ofefine 'i Hoku Pule'angá mo e Fuakava Fo'ou. Na'e pehē 'e he palesiteni Fine'ofa 'a e koló ko Saeila Maumipele, "Ko 'emau fuofua fakamanatu 'eni 'o e Fine'ofá 'i he Kolo Momupasá. 'Oku ou faka'amu ke mau kamata fo'ou kotoa 'i hono mateaki'i homau ngaahi fatongia 'i he Fine'ofá. Fakatauange ke tau fetokanga'i'aki, 'alu ki he 'etau ngaahi houalotu 'a e Siasí, pea tokoni'i 'a ki-nautolu 'oku faingata'a'ia 'o kamata he 'ahó ni."

Ko e Lepupelika 'o e 'Otu Motu Māsolo

I he Tokonaki 'aho 17 'o Mā'así, na'e fakataha 'a e kau fafine 'e lau-ngeau mei he Kolo 'Aiseleteikí, Uooti Lolá, mo e Uooti 'o e Motu Masulo

Longó 'o e Siteiki 'o e 'Otu Motu Māsolo Masuló ki Lailoka, ko ha kolo ofi ki he Motu ko Masuló, 'i he 4:30 a.m. Ko hono 'uhingá: he na'a nau lue he houa 'e taha mo e kongā ki he falelotu Tilapá ke fakahaa'i 'a e mahu'inga 'o e 'ulungaanga ko ia 'o e fa'a kātakí. Na'e toe fakataha kimui 'a e kau fafine 'o e ongo uooti Tilapá mo Litá, 'a ia na'a nau lue ki he falelotú, ke fakahoko ha fakataha lotu mo ha ma'u me'atokoni pongipongi. Hili iá na'e fakahoko 'e he kau fafiné ha ngaahi talanoa fakatātā mo e faiva pea nau fanongo ki ha lea mei he palesiteni fakasiteikí.

Sipeini

Na'e fakahoko 'e he Uooti Tosi Heamana 'o e Siteiki Seville Sipeini ha faka'ali'ali 'o e hisitōlia 'o e Fine'ofa 'a e uōtí pea fakakau atu ki ai mo ha tohi makehe 'o ha ngaahi tā

'o e ngāue tokoni mo e ngaahi 'ekitiviti ne fakahoko fakataha 'e he kau fafiné.

Na'e pehē 'e Malia Pelesi Sani-sesi, ko e tokoni 'uluaki 'i he kau palesiteni 'o e Fine'ofá, "I lav ako ia ke u kau ki hono fakamanatu 'o e 'aho 'o e houalotu ko 'ení, 'oku ou ongo'i ofi ange ai ki he kau fafine paionia ko ia ne nau fai ha feilaulau lahi ma'atautolú. Pea ko e taimí ni, kuongá ni, te tau lava 'o hokohoko atu hono fai 'a e ngāue ko 'eni na'a nau fakahokó."

Ko e 'Iunaiteti Siteiti

I he Uooti Katenā 'o e Siteiki Sipilingifila Masasūsetí, na'e fakamanatu 'e he kau fafiné 'a e ta'u 170 'o e Fine'ofá 'i ha houa ma'u me'atokoni efiāfi he 'aho 15 'o Mā'así. Na'e kau he polokalama 'o e efiāfi ha ngaahi lea mei ha kau fafine 'e toko fā, 'a ia na'a nau takitaha lea 'o kau ki ha fefine na'á ne hoko ko ha tākiekina lelei ki he'ene mo'uí. Na'e 'omi foki 'e he tokotaha lea takitaha ha ki'i me'a ke faka'ali'ali ke fakamahino'i hono mahu'inga 'o e me'a na'á ne lea ki ai.

Na'e pehē 'e Senifā Uitikomi, ko e palesiteni 'o e Fine'ofá, "Ko ha 'ekitiviti 'eni na'á ne poupou'i e mālohinga mo e mahu'inga 'o e hou'eiki fafiné, pea 'okú ne poupou'i kimautolu foki ke mau 'ilo 'a e ngaahi mālohinga, ngaahi me'a 'oku mau faitatau ai, mo hono mahu'inga 'o e tokotaha takitaha."

Neongo kuo 'osi e 'ahó, ka 'oku kei hokohoko atu pē e fakaafe ki he kau fafiné ke nau kau 'i he ngāue tokoni mo e ngaahi 'ekitiviti fakamanatu kehe pē 'i hono kotoa 'o e ta'u 2012. ■

Ko Hono Fakaava 'e he Polokalama Nima Fie Tokoní ha Hala ki he Ngāue Fakafaifekau, Siteiki Fo'ou 'i 'Amapā, Palāsilá

Fai 'e Michelle Sá, mo e tokoni mea 'Eletā Fabiano Cavaleiro

I he 'aho Tokonaki 'aho 10 'o Mā'asi 2012, na'e fou 'i he vai 'o e papitaisó ha kakai 'e toko 21. Ko e kakai tokolahia taha 'eni ke ma'u e ouau 'o e papitaisó 'i he 'aho tatau 'i he ngaahi ta'u kimuí ni mai pea ke hoko ko e "kaungākolo" mo e Kau Mā'oni'oni ('Efesō 2:19) pea 'a'eva "i he mo'ui fo'ou" (Loma 6:4) 'i he ongo siteiti Palāsila 'o Pala mo 'Amapā, ko e konga fakatou'osi kinaua 'o e Misiona Palāsila Pelemí.

Na'e fakahoko e papitaisó hili ha taimi nounou mei hono fanongonongo 'e hoko 'a e vahefonua Makapaá ko ha siteiki, 'a ia na'e fakahoko 'i he 'aho 14 mo e 15 'o 'Epelelí.

Kuo ngāue fakataha e kau

takí, kāingalotú, mo e kau faifekau 'o fakataumu'a ki he fa'ahinga tupulaki ko 'ení. Kuo tokoni 'aupito kimuí ni mai 'a e polokalama Nima Fie Tokoní ki he ngāue fakafaifekau.

Na'e pehē 'e Hosea Kalauta Futato Kamiposi, ko e palesiteni 'o e Misiona Palāsila Pelemí ne toki tukuangé, "Kuo 'omi 'e he ngaahi ngāue ne fakahoko 'e he Nima Fie Tokoní he ta'u 'e ua kuo 'osí 'i he siteiti 'o 'Amapā, 'a e Siasí mei he ta'e'iloá, pea fakaake 'i he kau fakafongonga fakapule'angá, kautaha pākí, mo e sosaieti fakalūkufua, ha holi ke 'ilo lahi ange ki he polokalama fakaofó ni mo e Siasí 'oku nau pou-pou 'i iá.

Ko hono mo'oni, kuo fu'u tokoni lahi e ngāue 'i he siteiti pea kuo fokotu'u ai 'e he kau fakafongonga fakapule'angá ha ngaahi 'aho mālōlō fo'ou 'e tolu 'i he vahefonua: 'aho 6 'o 'Epelelí, ko e 'Aho 'o e Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní; 'aho 30 'o Siulaí, ko e 'Aho Ngāue Fakataha 'a e Nima Fie Tokoní; mo e 'aho 23 'o Sepitemá, ko e 'Aho fakamanatu "Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani". Makehe mei aí, na'e fai ha fakamālō ki he Siasí 'o fakahoko kia 'Eletā Siaila Masakati 'o e Kau Fitungofulú, ko e Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisi Faka'ēlia 'o Palāsilá.

Na'e hoko atu 'a Palesiteni Kemiposi 'o pehē, "Kuo tokoni lahi e ngaahi ngāue 'a e Nima Fie Tokoní ke toe falala ange ai e kakai 'o 'Amapā ki he Siasí. 'I he taimi 'oku fakafe'iloaki ai 'e he'etau kau faifekau kinautolú . . . , 'oku talaange 'e he kakai kuo nau 'osi fanongo kau ki he Siasí he kuo nau mamata ki he ngaahi fakamatala 'i he televi-soné, letioó, mo e nusipepá. Kuo nau fanongo 'i ha ngaahi me'a ma'ongo'onga kau ki he Siasí, pea 'oku fa'a fakatupulaki ai 'enau tali lelei e ngāue fakafaifekau."

Ko Misela Saá ko e tokoni talēkita ia ki he fetu'utaki mo e kakai 'i he Siteiki Makapā Palāsilá; pea ko 'Eletā Fapiano Kavalió ko ha faifekau taimi kakato 'oku ngāue 'i he Misiona Palāsila Pelemí. ■

'I Makapā, Palāsilá, na'e fou 'i he vai 'o e papitaisó ha kakai 'e toko 21 'i he Tokonaki 'aho 10 'o Mā'asi 2012, meimei māhina 'e taha ia kimú'a pea hoko 'a e Vahefonua Makapā Palāsilá ko ha siteiki. 'Oku hā atu he taá 'a e kāingalotu fo'ou ko iá mo e kau faifekau mei he Misiona Palāsila Pelemí. 'Oku pehē 'a e fakalea 'o e ngaahi faka'ilongá, "Estaca Macapá," pe "siteiki Makapaá." 'Oku pehē 'e he kau taki fakalotofonua mo e kau mēmipá ko e tupulaki mo e mālohi 'o e Siasí 'i he faitu'ú ko e tupu mei he polokalama Nima Fie Tokoní.

Lea 'a e Kau Taki 'o e Siasí 'i he Tānaki Tu'unga 'i Hauai'i, 'Aitahō, 'Iutā

Na'e folau ha kau taki 'o e Siasí ki he ngaahi ako'anga 'o e Siasí 'i Hauai'i, 'Aitahō, mo 'Iutā, USA, 'i 'Epeleli ke fai ha talatalaifale kiate kinautolu ne 'osi mei he akó.

'I he 'Univēsiti Pilikihami 'Tongi-'Aitahoó 'i he 'aho 7 'o 'Epeleli 2012, na'e fale'i ai 'e 'Eletā M. Lāsolo Pālati 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, 'a e fānau akó ke "fe-tongi e manavaheé 'aki e tuí."

Na'á ne pehē, "Oku ou tui kuo tau 'i ha kamata'anga 'o ha 'ēpoki fo'ou 'o e tupulakí, koloa'ia mo e tu'umālié. 'Oku ou tapou atu ke mou fai ha tukupā kiate kimoutolu pea ki he Tamai Hēvaní ke foaki ho'omou mo'uí mo fakatapui homou taimí mo homou talēnití ki hono langa hake 'o e Siasí 'o Sīsū Kalaisí 'i he nofo hanganaki atu ki he Hā'e le 'Angaua Mai 'a e Fakamo'uí."

Na'e 'a'ahi 'a 'Eletā D. Toti Kulisitofasoni 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ki he Kolisi Pisinisi 'a e Siasí [LDS Business College] 'i Sōleki Siti, 'Iutā, 'i he 'aho 13 'o 'Epeleli 2012, ke fakahoko e lea 'i he tānaki t'unga 'a e fānau ako ne 'osí mei he ngaahi siteiti kotoa 'e 50 'o 'Amelika mo ha ngaahi fonua 'e 67.

Na'á ne fakamamafa'i 'a e fie ma'u ke ngāue tokoni 'a e fānau akó 'i he kotoa 'o 'enau mo'uí. Na'á ne pehē, "E hoko e ngāue tokoní ko ho malu'i mei he siokitá pea mo e ongo'i ko ia 'oku 'i ai ho'o totonu ki ha me'á 'a ia 'oku faka'au ke uesia 'o toe lahi ange e ngaahi sosaieti he māmaní. . . . 'E faitāpuekina e ni'ihi kehé 'e ho'o ngāue tokoní, pea te ne malu'i foki koe."

'I he 'aho hono hokó, na'e fai 'e 'Elaine S. Tolotoni, ko e palesiteni lahi 'o e Kau Finemuí, 'a e fale'i ko 'ení ki he fānau akó 'i BYU-Hauai'i: "Manatu'i ko hai koe." "Ngāue mālohi." "Teuteu'i koe ki he faingata'á." "Faka'anaua ki ha me'a lahi ange." "Oku 'ikai ke 'uluaki ma'u pē 'a e ni'ihi 'oku ikuná."

Na'á ne pehē, "Ngāue'i ho'o tuí mo e mo'uí. 'Oua 'e fakalotosi'i i koe 'e he ngaahi 'ahi'ahí, ka ke sio ki he faingamālie 'oku ma'u he faingata'á. 'Alu mo ha loto falala mo ha 'ilo fakapapau 'oku 'ikai ke ke teitei tuenoa. . . . 'Oku ou tui mo'oni 'e lava 'e ha talavou pe finemui angama'a 'oku tatakí 'e he Laumālié 'o liliu e māmaní."

'I he 'aho 19 'o 'Epeleli 2012, na'e fanongo 'a e fānau ako ne nau 'osi mei he akó 'i BYU 'i Polovó, kia 'Eletā Tālini H. 'Oakesi 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, na'á ne lea 'o kau ki he ngaahi faingata'a 'o e māmaní ka na'á ne tala kiate kinautolu ne 'osí ke nau vakai ki he kaha'ú 'i he tuí.

Na'e pehē 'e 'Eletā 'Oakesi, "Neongo 'oku

FAKA'ONGAI E TAA'I HE ANGALEI 'A BYU-PROVO

'Oku fanongo 'a e fānau ako tānaki tu'unga mei he 'Univēsiti Pilikihami 'longi 'i Polovo, 'Iutaá, USA, kia 'Eletā Tālini H. 'Oakesi 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i he 'aho 19 'o 'Epeleli 2012.

lotosi'i e kakaí, ka 'oku totonu ke mou loto-to'a. Kuo 'i ai ma'u pē ha ngaahi taimi faingata'a. Ko kitautolu 'a e hako 'o 'etau ngaahi kui 'a ia ne nau hao mai mei he ngaahi pole faingata'á, pea te mou pehē pē. . . . 'Oku 'i ai hotau Fakamo'uí, pea kuó Ne ako'i kitautolu ki he me'a 'oku totonu ke tau faí."

Ke ma'u ha toe fakamatala lahi ange ki he talanoá ni mo e ngaahi pōpoaki kehe pē mei he kau taki 'o e Siasí, hū ki he peesi Prophets and Apostles Speak Today 'i he prophets.lds.org. ■

‘I HE ONGOONGÓ

‘Oku Tokoni Hono Fakalelei‘i e Ngaahi Mape ‘a e Siasí ke ‘Ilo ‘e he Kāingalotú e Ngaahi Feitu‘u ‘Oku Tu‘u Ai e ‘Api Siasí

Kuo ‘i ai ha liliu fo‘ou ki he polokalama ‘o e Ngaahi Mape ‘a e Siasí, ‘oku lahi ai ha ngaahi me‘a fo‘ou, kau ai ha me‘a te ne hanga ‘o fakalelei‘i ‘a hono kumi ha kau mēmipa ‘o ha siteiki, ngaahi falelotu, temi-pale mo e ngaahi fale kehe ‘o e Siasí.

Ke lava ‘o hū ki he LDS Maps fo‘ou, hū ki he **LDS.org > Tools > Maps**. ‘Oku lava ke ma‘u atu ia ‘i ha ngaahi lea fakafonua ‘e 16—faka-Siaina, Seki, Tenimá‘ake, Hōlani, Pilitānia, Finilani, Falanisē, Siamane, ‘Itali, Siapani, Kōlea, Noaue, Potukali, Lūsia, Sipeini, mo e faka-Suēteni.

‘Oku kau ‘i he nī‘ihi ‘o e ngaahi me‘a fo‘ou ko ‘enī hono fakapapau‘i ‘o e ngaahi ‘apí, ngaahi me‘a ke fili mei ai he founa hono faka‘alí‘ali ha mapé, lelei ange e tokoni ‘a e iPad mo e tablet, ngaahi mape ‘oku hā ai e ngata‘anga ‘o e ‘iunití, Locate Me, pea mo ha ngaahi founa paaki kuo fakalelei‘i.

‘Oku kau ‘i he nī‘ihi ‘o e ngaahi me‘a fo‘ou ko ‘enī ‘oku tuku atú ‘a hono fakapapau‘i ‘o e ngaahi ‘apí, ngaahi me‘a ke fili mei ai he founa hono faka‘alí‘ali ha mapé, lelei ange e tokoni ‘a e iPad mo e tablet, ngaahi mape ‘oku hā ai e ngata‘anga ‘o e ‘iunití, Locate Me, pea mo ha ngaahi founa paaki kuo fakalelei‘i.

‘Oku lava ke ma‘u ‘e he nī‘ihi faka-fo‘ituitui ‘oku nau ngāue ‘aki ‘a e liliu fo‘ou ko ‘enī ‘a e ngaahi feitu‘u fai‘anga lotu ‘o e Siasí, mamata ki he ngaahi fakahinohino hala ke faka‘uli a‘i pea paaki kinautolu, pea fevahevahe‘aki e ngaahi fakafehokotaki ‘o e mapé ‘o fou he ngaahi mītia fakasosialé. Pea ko e taimi ‘e hū ‘aki ai ha LDS Account, ‘e lava e kāingalotú ‘o mamata ki he ngaahi fakamatala fakauooti mo fakasiteiki ‘oku fekau‘aki tonu mo kinautolú pea mo e ‘ēlia ‘oku nau nofo a‘i.

Fakaafe‘i e Kāingalotú ke ‘Omi ha Ngaahi Tā ‘o e Konifelenisi Lahí ki he Makasini

‘Oku kole atu ‘a e makasini *Liahoná* mo e *Ensign* ki he kāingalotú ke nau kau mai ki he konifelenisi lahi hokó, mo e ngaahi konifelenisi lahi ‘e hoko mai, ‘aki hono ‘omi ha ngaahi tā ‘oku fekau‘aki mo e konifelenisi mei honau ngaahi feitu‘u fakalotofonua ‘i he hili pē ‘a e konifelenisi. ‘E fakakaukau‘i hono fakakau

e ngaahi tā ko ‘enī ‘i hono paaki ‘o e ngaahi fakamatala ‘o e makasini ‘o Mē mo Nōvemá.

‘Oku lava ke ‘omi vave mo faingofua ‘e he kāingalotú ‘enau ngaahi taá ‘i he LDS.org ‘aki ‘enau ‘alu ki he **Menu > Magazines** (pe taipé‘i e **lds.org/magazine**), pea toki lomí‘i ‘i he **Submit Your Material** ‘i he kōlomu to‘omata‘ú ‘i he fuofua peesi ‘o e makasini ‘i he uepi saifí.

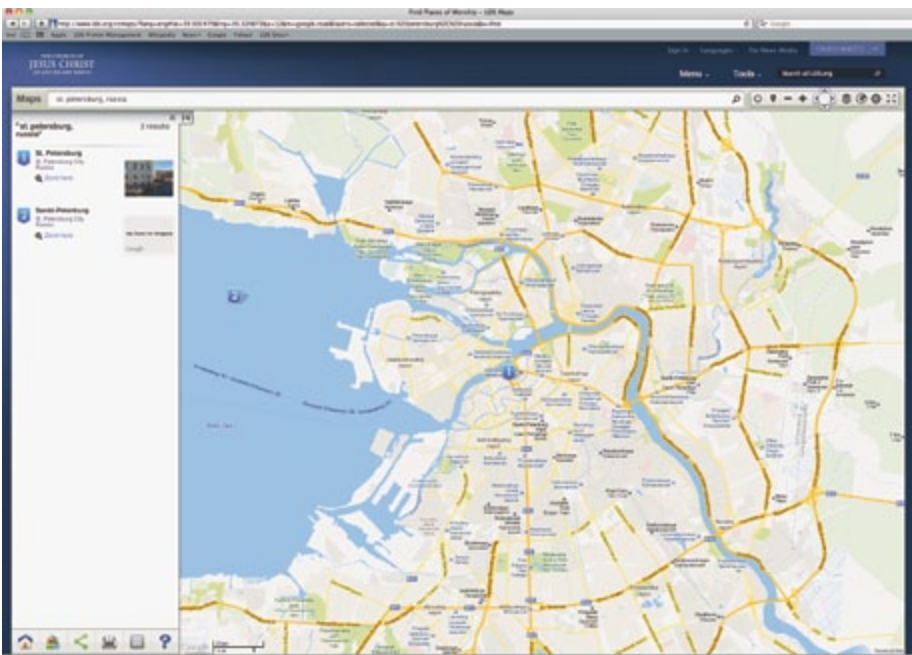
‘Oku ‘i he ngaahi peesi foki ‘o e *Liahoná* mo e *Ensign* ‘a e ngaahi konga ‘oku ui ko e “Kole ke ‘Omi ha Fakamatalá” ‘a ia ‘e lava ai ke ma‘u ‘e he kāingalotú ‘i he ‘Initanetí e ngaahi foomu ke ‘omi ‘aki ‘enau ngaahi taá.

‘Oku totonu ke toe vaka‘i ‘e he kāingalotú ‘a e Ngaahi Fakahinohino ki Hono Faka‘aonga‘i ‘o e Ngaahi ‘Atá kimu‘a pea toki ‘omai ‘enau ‘atá. Ko e ngaahi fakahinohino ‘oku ‘i he “Ngaahi Tā ‘o e Konifelenisi Lahí” ‘oku ne faka-mahino‘i ‘a e anga hono fokotu‘utu‘u ‘o e taá, tu‘unga lelei, mo e me‘a ‘oku fie ma‘u ‘e he kau ‘ētia ‘o e makasini, ‘pea pehē ki he taimi ‘e ngata ai hono ‘omi e tā fakakonifelenisi.

Tuku Atu ‘a e Polokalama Tablet ma‘á e *Liahoná*

Kuo tuku atu ‘e he Siasí ha tatau fo‘ou ‘o e polokalama tablet ‘oku ‘asi ai ‘a e fakahokohoko ‘o e makasini. ‘Oku kau ‘i he polokalama fakakomipiuta ‘a e *Liahoná* ‘a e Siasí ‘a e pulusinga ‘o e makasini ‘o Okatopa 2011, Nōvemá 2011, mo Mē 2012—‘i hono fakalea ‘e tahá, ko e pulusinga ‘o e Tohi ‘a Molomoná, pea mo e ongo pulusinga ‘o e ongo konifelenisi lahi fakamuimutahá.

‘Oku lava ke ma‘u atu ‘a e *Liahoná* ‘a e Siasí ‘i he lea faka-Pilitāniá, Potukali, mo faka-Sipeini mo fokotu‘u atu ha fengāue‘aki lahi ange—mo kau kakato ange—ki he a‘usia mei he makasini; hangē ko ‘enī, ‘e lava ‘e he nī‘ihi ‘oku faka‘aonga‘i ‘enī ‘o laukonga ‘i he makasini lolotonga iá ‘oku nau fanongo ki he fakamatala tatau mei he faile ‘o e ongo. ‘Oku fokotu‘utu‘u ‘a e polokalama fakakomipiutá ke faka‘aonga‘i ‘e he Android pe Apple platforms. ■

Fanga Ki'i Me'a Iki mo Faingofua

'Oku ngāue fakafaifekau hoku foha ko Teilā ('Eletā Malafooti) 'i he motu ko Pola Polā 'i Tahiti. Na'á ne talamai kiate au ne toki 'a'ahi ange 'a e palesiteni fakasiteiki ki Pola Pola 'o ne fakamatala ki he kau faifekau 'o kau ki he'ene 'a'ahi ki ha tangata kosi 'ulu ko ha mēmipa 'o e Siasí, ke kosi hono 'ulú. Na'á ne 'eke ange ki he tangata kosi 'ulú pe ko e hā ne 'ikai ke 'i ai ai ha makasini *Liahona* 'i he ngaahi tohi kehe kuó ne tuku ke lau 'e he kau 'a'ahi ange ki aí. Na'e palómesi ange leva 'a e tangata kosi 'ulú ko 'ene toe ha'u hokó pē, 'e 'i ai e *Liahona*. Ka, 'i he toe 'alu hono hoko 'a e palesiteni fakasiteiki ki he tangata kosi 'ulú, na'e kei hala pē ia he *Liahona*. Na'á ne lotomamaha, peá ne 'eke ange ki he tangata kosi 'ulú pe ko e hā hono 'uhingá. Na'e fakamatala ange e tangata kosi 'ulú ko e taimi kotoa pē 'okú ne tuku atu ai ha *Liahoná*, 'e lau ia 'e ha taha, pea fai ange kiate ia ha ngaahi fehu'i lahi, peá ne toki kole ange pe 'e lava ke ne ma'u e makasini. Na'e talaange 'e he tangata kosi 'ulú na'e 'ikai ke toe 'i ai ha'ane makasini ke foaki, ka na'á ne toe pehē, ko e tokolahi 'o e kakai ne nau 'ave e makasini na'e lolotonga fai kiate kinautolu 'a e ngaahi lēsoni 'a e faifekau.

'Oku lava nai ke ke fakakaukau ki he me'a na'e mei hokó kapau na'e tuku 'e he toketā, toketā nifo, mo e tangata kosi 'ulu kotoa pē 'i he Siasí ha ngaahi makasini 'a e Siasí 'i he'ene loki talitali? 'Oku laka ki mu'a 'a e Siasí koe'uhí ko e fanga ki'i me'a iiki mo faingofua 'oku fakahoko 'e he kāingalotú.

Pēteli Malafooti, 'Iutā, USA

Kātaki 'o 'omi ho'o fakamatalá pe ngaahi fokotu'ú ki he liahona@ldschurch.org. 'E lava ke fakanounou 'i 'a e ngaahi talí koe'uhí ke lōloa fe'unga pe mahino. ■

'Oku ma'u 'i he makasini ko 'eni ha ngaahi fakamatala mo e 'ekitiviti 'e malava ke ngāue 'aki ma'á e efiafi fakafāмили 'i 'apí. Ko e ni'ihí 'eni 'o e ngaahi sipingá.

"Ko Hono Langaki e Tui 'ia Kalaisí," peesi 12: 'I he faká'osinga 'o e fakamatalá, 'oku talanoa 'a 'Eletā Kulisitofasoni kau ki he tuí ko ha tefito'i mo'oni 'o e ngāue mo e mālohi. Fakakaukau ke alea'i fakafāмили 'a e ngaahi faingata'a 'e ni'ihí 'oku mou fehangahangai mo iá mo e ngaahi taumu'a te mou lava 'o fokotu'u ke ikuna'i kinautolú. Fili ha taumu'a 'e taha ke mou ngāue ki ai he uiké ni, manatu'i 'oku tau ma'u e mālohi ke fai e ngaahi me'a kotoa pē 'aki e tokoni 'a Sīsū Kalaisí, 'o fakatatau ki Hono finangaló mo 'Ene taimi. 'I ha efiafi fakafāмили hoko mai, te mou ala alea'i 'a e fakalalaka homou fāмили 'i he taumu'a ne mou fokotu'ú.

"Ko Hono Vahevahe e Ongongoleleí 'aki Ha'o Fakamatala'i pē Koe," peesi 16: 'I ho'o vahevahe e ngaahi talanoa mei he makasini, kole ange ki ho fāмили ke fakakaukau ki he ngaahi kaungāme'a mo e kau mēmipa 'o e fāмили 'a ia te ke lava 'o vahevahe ki ai e ongo-ongoleleí. Alea'i e founa te ke hoko ai ko ha kaungāme'a pea fakafanongo 'aki e 'ofá koe'uhí ko e hoko mai pē e faingamālie ke fai ai ha fakamo'oni, te ke mateuteu ki ai.

"Lotu 'o e Fakalalaka Fakatā-tahá," peesi 58: Lau e me'a ne hoko kia 'Ameliá 'o kau ki he ako ke lotu he pongipongi mo e po'ulí. Fakakaukau ke lau 'a e me'a 'oku ako'i 'e 'Amuleki 'i he 'Alamā 34:17-27 ki he founa totonu 'o e lotú. Mahlalo ná'á ke fie ma'u ke fehu'i ki he kau mēmipa 'o e fāмили pe ko e hā e fakakaukau 'oku 'omi 'e he ngaahi veesi ko 'eni kau ki he founa mo e taimi 'oku totonu ke tau lotu aí. Faka'osi 'aki ha'o fai ha fakamo'oni ki he mālohi 'o e lotú.

"Kaungāme'a Faifekau," peesi 60: Hili ho'o lau e fakamatalá, fakakaukau ke 'ai ha lisi 'o e ngaahi 'ekitiviti mo e ngaahi fakataha 'a e Siasí 'oku teu ke fakahokó 'a ia 'e ngali fakamānako ki he ngaahi kaungāme'a 'o e kau mēmipa fakafō'ituitui 'o e fāмили. Mahalo ná'á ke fie ma'u ke fakafaiva'i ha ngaahi founa ke fakafa'e mai 'aki ha kaungāme'a ki ha taha 'o e ngaahi 'ekitiviti. Talanoa ki hono 'uhinga 'o e hoko ko ha kaungāme'a mo'oni, tautautefito kiate kinautolu 'oku 'ikai ke kau ki he Siasí. Faka'osi 'aki hano fa'u ha palani ke fetu'utaki ki he kaungāme'a pea fakahoko ha fakafa'e ki ai. ■

Ko ha Fāмили Fiefia Kinautolu

Ko e efiafi fakafāмили 'i 'apí 'oku mau manatu lelei taha ki aí ko e taimi na'a mau fakahoko ai ia 'i ha taimi na'e faingata'a. Koe'uhí ko ha liliu he pulé, na'e faingata'a'ia hoku husepāniti 'i he ngāue'angá pea ná'á ne ongo'i loto-fo'i.

Na'a mau fakapapau'i ke fakahoko 'emau efiafi fakafāмили 'i 'apí he uike ko iá ko hono fakalāngilangi'i ai ia. Na'e faitohe e mēmipa kotoa pē homau fāмили 'o fakamālo kiate ia, 'o fakahaa'i ange 'a e 'uhinga 'oku mau 'ofa ai 'iate iá mo e me'a 'oku mau fakā'mua ma'aná. Pea mau 'ai leva ha tohi fa'o'anga tā 'o 'ai ai e ngaahi tā 'o e fāмили he ngaahi taimi mahu'inga, hangē ko e ngaahi 'aho fakamanatu, mali, sila, fā'ele'i, mo e ngaahi me'a kehe pē ne hokó. Ne mau hiki ha fakamatala 'i he tā takitaha, pea faka'osi'aki 'a e "Pea ko ia ko ha fāмили fiefia kinautolu." 'I he faka'osi 'o e polokalama he efiafi, ne u hiva'i mo 'eku tama fefiné ha fo'i hiva Palaimeli 'oku 'i ai 'a e kupu'i lea tatau pē (vakai, "Ko Ha Fāмили Fiefia," *Tohi Hiva 'a e Fānau*, 104).

Lolotonga hono fakahoko e efiafi fakafāмили 'i 'apí ne mau lava 'o ongo'i 'a e 'ofa 'a e Fakamo'uí kiate kinautolú mo e 'ofa 'oku mau ma'u ki he taha kotoa pē.

'Oku ou hounga'ia he fekau ne ue'i fakalaumālie ke fakahoko e efiafi fakafāмили 'i 'apí. 'Oku fakamālohia kinautolu 'i he'ema talangofua ki aí, mo hono teuteu'i kinautolu ke hoko ko ha fāмили ta'engatá. ■

Kenia Tuato to Sanitosi, Palasila

KO E HĀ HOKU MAHU'INGĀ?

Fai 'e Adam C. Olson

Ngaahi Makasini 'a e Siasī

Hili ha ta'u 'e fā mo e 'ikai ha'ama televīsoné mo e ta'u 'e ono hono faka'ao-nga'i pē e ngaahi televīsoné 'oku 'ikai toe fie ma'u 'e he kakaí, ne u fakapapau'i mo hoku uaifí ke fakatau ha TV fo'ou. Koe'uhí ko e totongí, na'á ma fakafehoanaki fakalelei e ngaahi mōtoló, kautahá, fōtungá, mo e totongí kimu'a pea toki fai e fakataú. Ka ko e me'a mālié, na'e 'ikai ngata pē 'i hono ma'u ha'aku TV kae toe ma'u mo ha fakakaukau mahu'inga ki hono fakapapau'i hoto mahu'inga fakatāutahá.

'Oku ako'i kimaua 'e he me'a na'á ma a'usiá 'oku fakafuofua'i hotau mahu'ingá 'aki hono fakahoa kitautolu—ki hotau ngaahi tokouá pe tuonga'ané, kaungāakó, kaungā-me'á, mo e kaungāngāué. Ka 'oku toki mahu'ingamālie hono fakapapau'i hoto mahu'ingá 'i hono fakatatau ki hano fakatau ha TV, ko *kitautolu* e ngaahi TV 'i he mo'uí.

Ko hono fakahoa ko ia kitautolu ki he ni'ihī kehé ke lava 'o fakapapau'i ai hotau mahu'ingá 'oku tatau pē ia mo e sio 'a ha TV 'e taha ki he ngaahi TV kehe he falekoloá 'o faka'amu na'e 'inisi 'e 40 (102 cm) 'o 'ikai ke 'inisi 'e 27 (69 cm). 'Oku 'ikai ke 'uhingamālie ia, he "ko hai ia 'iate kimoutolu 'e fa'a fakalōloa sī'i ki he'ene mo'uí" (Mātiu 6:27) pe fakalahi atu ha 'inisi 'e taha ki ho'o monitoá? Na'e fakatokanga e 'Aposetolo ko Paulá ko e kakai ko ia 'oku "fuofua 'a kinautolu 'aki 'a kinautolú, 'o fakatatau 'a kinautolu kiate kinautolú, ko e fai valé ia" (2 Kolinitō 10:12).

'Oku totonu ke 'oua na'a tau fu'u tokanga kiate kinautolu 'oku nau fakatauhoa kitautolú 'o nau fakahā kiate kitautolu 'enau fakakaukau ki hotau mahu'ingá. Neongo 'oku pule'i 'e he tokotaha fakatau fakamoveteveté e totongí 'o e TV, ka 'oku 'ikai ke ne lava 'o fakapapau'i mai hono mahu'ingá.

Ko 'eni 'a e kií: ko e tokotaha fakataú 'oku sio ki he totongí, sivosivi'i e koloá, pea

Ko e tokotaha fakataú te ne fakapapau'i pe 'oku fe'unga e mahu'ingá mo e koloá.

fakapapau'i pe 'oku fe'unga hono totongí. 'I he mo'uí ni ko e tokotaha Fakatau pē 'e taha 'okú ne pule'i e nunu'á.

Na'e sivosivi'i 'e hotau Fakamo'ui ko Sīsū Kalaisí "'a e koloá"—'a ia ko kitautolu, 'i he tu'unga fakatokolahí mo fakafo'ituituí fakatou'osi. Na'á Ne 'afio'i e lahi 'o e faiangahala 'e fekau'aki mo e fāmili 'o e tangatá.¹ Na'e mahino kiate Ia e fu'u totongí fakalilifu mo lahi 'e fie ma'u ke Ne totongí ka 'oku 'ikai lava 'o mahino ia ki ha taha, "'a ia ko e mamahi na'e tupu ai ['Ene] tetetete, 'a ia ko e 'Otuá, ko e tokotaha 'oku malohi tahá, koe'uhí ko e mamahí, pea mo e tafe 'a e totó 'i he ava kotoa 'o hoku kilí, mo e mamahi'ia 'i he sinó mo e laumālié fakatou'osi" (T&F 19:18).

'I He'ene 'afio'i e me'a kotoa 'e hokó, *na'á Ne kei finangalo pē ki ai he 'oku ou mahu'inga.*

'Oku tatau ai pē pe 'oku fu'u ma'ulalo 'eku fakatatau au ki he ni'ihī kehé, pea tatau ai pē pe 'oku si'isi'i hoku mahu'ingá he vakai mai 'a e ni'ihī kehé, na'e ongo'i pē 'e Sīsū 'oku ou mahu'inga pē au ki he totongí te Ne faí.

Ko e taha e founga kākā mo fakapoto taha 'a Sētané ko hono 'ohofi hotau mahu'inga fakatāutahá. 'Oku mahu'inga ke u tui na'e 'ikai pekia pē e 'Alo 'o e 'Otuá ma'á e ngaahi angahala 'a e māmaní ka na'á Ne pekia foki ko 'eku ngaahi angahalá. Kapau 'e tataki au 'e he filí ke u tui ki ha me'a kehe, 'e hanga 'e he'eku veiveiuá 'o ta'ofi au mei he'eku fekumi ki he fakalelei 'alo'ofa 'a e Fakamo'uí pea foki ki Hono 'aó.

Kapau 'okú ke veiveiua ki ho mahu'ingá, 'alu ki he tokotaha Fakataú 'o ma'u mai e mahu'inga totonu 'o e koloá. Na'e pehē 'e Palesiteni Henelí B. 'Aealingi, ko e Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisi 'Uluakí, "Te tau lava 'o lotua 'i he loto-to'a ke tau ongo'i e 'ofa 'a e Fakamo'uí kiate kitautolú. . . . 'Okú Ne 'ofa 'iate kitautolu . . . ke totongí ai ma'a 'etau angahalá kotoa."²

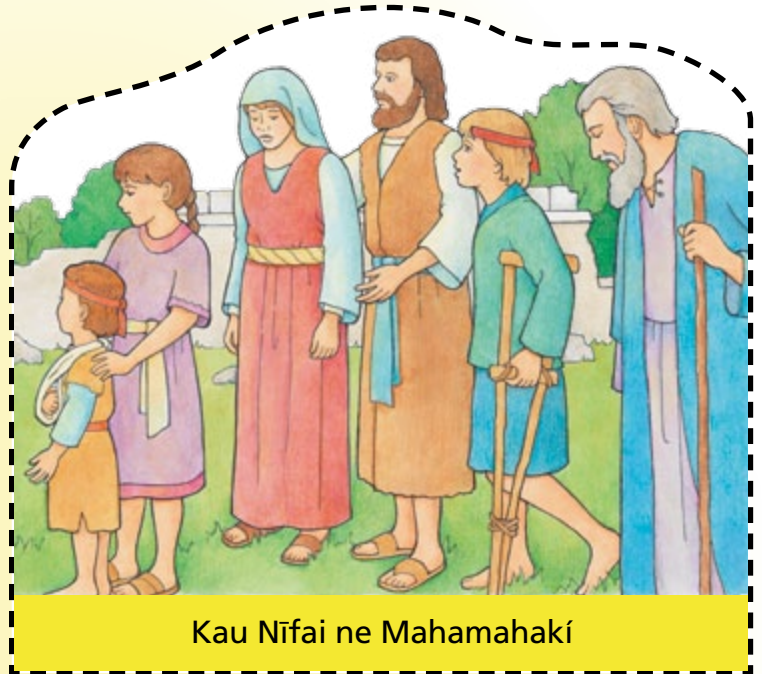
'Oku hanga 'e he Huhu'í 'o liliu 'etau mo'uí 'i hono ma'u e tui ki he 'ofa ko iá 'o Ne fakafoki kitautolu ki 'api ke nofo fakataha mo Kinaua. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai, *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasī: Siosefa Sāmīta* (2007), 471.
2. Henry B. Eyring, "Ko ha Fānuu mo ha Ākongā," *Liahona*, Mē 2003, 31.

Sīsū Kalaisi

Kau Nīfai ne Mahamahakí

'Ātakai'i e fānaú 'e he afi

Fakamo'ui 'e Sīsū e Mahakí
pea Tāpuakí'i e Fānaú

3 Nīfai 17

'Oku ma'u he ngaahi *Liahona* lahi he ta'ú ni ha seti 'o e ngaahi fakatātā 'o ha kakai mei he Tohi 'a Molomoná. Ke fakafefeka'i kinautolu mo fakafaingofua'i hono ngāue 'akí, kosi kinautolu mo kuluu'i pe tepi'i kinautolu ki ha pepa fefeka, tangai pepa iiki pe fanga ki'i va'akau. Fa'o e seti takitaha 'i ha sila pe tangai, fakataha mo e fakamatala 'okú ne tala e feitu'u 'e ma'u ai e talanoa he folofolá 'oku kau ki he kakai ko iá.

*'Oku 'omi 'e he ngaahi ngāue fakauelofeá mo e tokoni
'ofa fakaetangatá, senitā ki he ma'u'anga ngāuē, 'ōfisi
fakamisioná, senitā hisitōlia fakafāmilí, temipalé, senitā
ki he kau 'a'ahí, mo ha ngaahi feitu'u lahi kehe ha ngaahi
faingamālie ki he ngāue 'a e kau faifekau matu'otu'á.
'E lava foki ke fakamahino'i ki he kakai matu'otu'á ne uiui'i
kinautolu 'e he 'Otuá 'o fakafou mai 'i He'ene palōfitá. 'Oku
'afio'i 'e he 'Eikí e faingamālie totonu ki he faifekau takitaha
'oku loto ke ngāuē. Vakai, "Kau Faifekau Matu'otu'á:
Ko e Tali ki he Ui 'a e Palōfitá," peesi 20.*